

รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงพุทธตามรอยคัมภีร์พระเจ้าเลียบโลก

ธนพร เรือนคำ

ดุษฎีนิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
พุทธศักราช 2567

รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงพุทธตามรอยคัมภีร์พระเจ้าเลียบโลก

ธนพร เรือนคำ

ดุษฎีนิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
พุทธศักราช 2567

THE MODEL OF BUDDHIST TOURISM BASED ON THE CONCEPT OF PHRACHAOSLIAP-LOK SCRIPTURE

TANAPORN RUENKHUM

A DISSERTATION SUBMITTED IN PARTIAL FULFILLMENT OF THE REQUIREMENTS

FOR THE DOCTOR DEGREE OF PHILOSOPHY

PROGRAM IN BUDDHISM AND PHILOSOPHY

GRADUATE SCHOOL

MAHAMAKUT BUDDHIST UNIVERSITY

2024

บทคัดย่อ

หัวข้อดุษฎีนิพนธ์ : **รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงพุทธตามรอยคัมภีร์พระเจ้าเลียบโลก**
ชื่อนักศึกษา : **ธนพร เรือนคำ**
ชื่อปริญญา : **ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต**
สาขาวิชา : **สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา**
ปีพุทธศักราช : **2567**
อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก : **ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อุเทน ลาพิงค์**
อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม : **พระมหาวิเศษ ปญฺาวชิโร, รองศาสตราจารย์ ดร.**

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาแนวคิดทฤษฎีการท่องเที่ยวเชิงพุทธ 2) เพื่อศึกษาคัมภีร์พระเจ้าเลียบโลก 3) เพื่อสร้างรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงพุทธตามรอยคัมภีร์พระเจ้าเลียบโลก และ 4) เพื่อนำเสนอองค์ความรู้เรื่องรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงพุทธตามรอยคัมภีร์พระเจ้าเลียบโลก เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ศึกษาเอกสารและการสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 11 คน/รูป วิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา นำเสนอข้อมูลเชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า :

การท่องเที่ยวเชิงพุทธเป็นการท่องเที่ยวที่ได้รับความนิยมมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ทั้งยังให้คุณค่าด้านศิลปวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ ที่สามารถสร้างคุณค่าทางด้านเศรษฐกิจ การศึกษาคัมภีร์พระเจ้าเลียบโลก พบว่า เป็นพุทธตำนานการเสด็จเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้าและพระอรหันต์ การย่ำรอยพระบาท การประทานเกศาธาตุ การทำนายเหตุการณ์ในพุทธตำนานกล่าวถึงมหาอาราม 8 แห่ง ในเมืองเชียงใหม่ ตำนานพระเจ้าเลียบโลกมีอิทธิพลต่อด้านศิลปวัฒนธรรม ด้านวรรณกรรม ด้านขนบธรรมเนียมประเพณี และด้านคติความเชื่อ เกิดการสร้างรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงพุทธ 4 รูปแบบได้แก่ 1) รูปแบบการท่องเที่ยวตามคติความเชื่อศิลปวัฒนธรรม 2) การท่องเที่ยวตามวรรณกรรม 3) การท่องเที่ยวตามคติความเชื่อขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่น และ 4) รูปแบบการท่องเที่ยวตามศรัทธาคติความเชื่อ องค์ความรู้จากการวิจัยได้แก่ ความสำคัญของพุทธตำนานมีอิทธิพลต่อคติความเชื่อด้านศิลปวัฒนธรรม ด้านวรรณกรรม ด้านขนบธรรมเนียม และด้านคติความเชื่อ

คำสำคัญ : รูปแบบการท่องเที่ยว, การท่องเที่ยวเชิงพุทธ, คัมภีร์พระเจ้าเลียบโลก

ABSTRACT

Thesis Topic : **The Model of Buddhist tourism based on the Concept of PhraChaosLiap-Lok Scripture**
Student's Name : **Tanaporn Ruenkhum**
Degree Sought : **Doctor of Philosophy**
Program : **Buddhism and Philosophy**
Anno Domini : **2024**
Advisor : **Asst.Prof.Dr. Uten Larping**
Co-Advisor : **Phramaha Wiset Pannavajiro, Assoc. Prof. Dr**

The objectives of this research were 1) study the theoretical concepts of Buddhist tourism, 2) study the PhraChaosLiap-Lok Scripture, 3) create a Buddhist tourism model following the the PhraChaosLiap-Lok Scripture, and 4) present knowledge about images. The Buddhist tourism model following the the PhraChaosLiap-Lok Scripture is a qualitative research method. Document research and in-depth interviews There were 11 key monks/person who analyzed the content data.

The research results found that, the concept of Buddhist tourism theory reveals that Buddhist tourism is a form of tourism that has been popular since the past until the present. It also gives value in arts and culture. history that can create economic value. The PhraChaosLiap-Lok Scripture Book It is a Buddhist legend of the propagation of Buddhism by the Buddha and the Arahants. Stepping on His Majesty's Footsteps bestowing hair relics Predicting Buddhist events veneration of Buddhism The installation of various relics of the Lord Buddha after his passing into nirvana. The Lanna Kingdom or Northern Thailand has strong Buddhist beliefs in Lanna. In Buddhist legend there are 8 great monasteries in Chiang Mai. The legend of the PhraChaosLiap-Lok Scripture has an impact on art and culture. This has resulted in the creation of a Buddhist tourism model following the footsteps of the the PhraChaosLiap-Lok Scripture. It was found that tourist attractions must have elements including: 4 formats: 1) tourism based on beliefs, arts and culture, 2) tourism based on literature, 3) tourism based on beliefs, traditions, local culture, and 4) Tourism formats based on faith and

beliefs Knowledge from research includes: The importance of Buddhist legends influences beliefs in art, culture, literature, and customs. and beliefs

Keywords: Tourism style, Buddhist tourism, The PhraChaosLiap-Lok Scripture

กิตติกรรมประกาศ

ดุษฎีนิพนธ์ฉบับนี้ สำเร็จได้ด้วยดีจากความเมตตาของหลายท่านและความร่วมมือจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องในการอุทิศเวลาช่วยเหลือ ผู้วิจัยใคร่ขอขอบคุณมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ซึ่งเป็นสถาบันประสิทธิ์ประสาทความรู้ทางการศึกษาด้านพระพุทธศาสนาและปรัชญาระดับปริญญาเอก ขอกราบขอบพระคุณ อธิการบดี และคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย ที่ได้อำนวยความสะดวกในการศึกษาตลอดหลักสูตร ขอขอบคุณ รศ.ดร.อำพล บุดดาสาร ประธานควบคุมการสอบ และขอขอบคุณคณะกรรมการสอบดุษฎีนิพนธ์ทุกท่านที่ได้ให้คำแนะนำเพื่อความถูกต้องของเนื้อหาดุษฎีนิพนธ์

ขอกราบขอบพระคุณ ผศ.ดร.อุเทน ลาพิงค์ ที่ให้ความอนุเคราะห์รับเป็นอาจารย์ที่ปรึกษา ขอขอบคุณคณาจารย์ประจำหลักสูตรทุกท่านที่ได้อบรมสั่งสอนให้ความรู้ระดับดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา ขอกราบขอบพระคุณ พระมหาวิเศษ ปณฺฑาวชิโร, รองศาสตราจารย์ ดร. อาจารย์ที่ปรึกษาร่วมที่ให้ข้อเสนอแนะในการปรับปรุงแก้ไขเนื้อหาของดุษฎีนิพนธ์ฉบับนี้จนสำเร็จลุล่วงได้เป็นอย่างดียิ่ง ขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูง กรุณามอบคำปรึกษาด้านการทำดุษฎีนิพนธ์และให้กำลังใจเสมอมา

กราบขอบพระคุณผู้ให้ข้อมูลทุกท่าน ที่กรุณาสละเวลาให้ข้อมูลศึกษาอันเป็นประโยชน์ที่สำคัญต่อการทำดุษฎีนิพนธ์มาด้วยความเคารพ จนผลงานดุษฎีนิพนธ์ประสบความสำเร็จเสร็จสิ้นลุล่วงไปได้ด้วยดี และเพื่อนๆปริญญาเอกรุ่นที่1ทุกท่านที่เป็นกำลังใจให้เสมอ ขอกราบระลึกถึงพระคุณบิดา มารดา ที่คอยให้กำลังใจ และให้การช่วยเหลือ ในการทำ ดุษฎีนิพนธ์มาตลอด และอบรมสั่งสอนให้ผู้วิจัยระลึกถึงการนำเอาความรู้ที่ร่ำเรียนมาทำประโยชน์ตอบแทนให้แก่แผ่นดิน คุณค่าและประโยชน์ของงานวิจัยนี้ ขอมอบแด่บิดา มารดา และคณาจารย์ทุกท่านที่ได้เคยประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ให้แก่ผู้วิจัย

ธนพร เรือนคำ

สารบัญคำย่อ

การใช้อักษรย่อเกี่ยวกับพระไตรปิฎก

ดุษฎีนิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยได้ใช้การอ้างอิงมาจากคัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาเถรสมาคม ในโอกาสเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในการจัดงานฉลองสิริราชสมบัติครบ 30 ปี พ.ศ. 2549 คือ พระไตรปิฎก จำนวน 45 เล่ม และพระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล (91 เล่ม) ซึ่งมีคำย่อและคำเต็มชื่อของคัมภีรแพระไตรปิฎก อรรถกถาและปกรณวิเสส ดังต่อไปนี้

คำย่อ		**คำเต็ม**	
พระวินัยปิฎก			
วิ.มหา.	=	วินยปิฎก	มหาวคฺค
พระสุตตันตปิฎก			
ที.สี.	=	ทีฆนิกาย	สีลกฺขนฺธวคฺค
ที.ม.	=	ทีฆนิกาย	มหาวคฺค
ที.ปา.	=	ทีฆนิกาย	ปาฏิกวคฺค
ม.มู.	=	มชฺฌิมนิกาย	มูลปณฺณาสก
ม.ม.	=	มชฺฌิมนิกาย	มชฺฌิมปณฺณาสก
ม.อุ.	=	มชฺฌิมนิกาย	อุปริปณฺณาสก
สํ.ส.	=	สํยุตฺตนิกาย	สคาถวคฺค
สํ.นิ.	=	สํยุตฺตนิกาย	นิทานวคฺค
สํ.ข.	=	สํยุตฺตนิกาย	ขนฺธวคฺค
สํ.สฬา.	=	สํยุตฺตนิกาย	สฬายตนวคฺค
สํ.ม.	=	สํยุตฺตนิกาย	มหาวคฺค
องฺ.เอกก.	=	องฺคุตฺตรนิกาย	เอกกนิปาต
องฺ.ทุก.	=	องฺคุตฺตรนิกาย	ทุกนิปาต
องฺ.ติก.	=	องฺคุตฺตรนิกาย	ติกนิปาต
องฺ.จตุกฺก.	=	องฺคุตฺตรนิกาย	จตุกฺกนิปาต
องฺ.ปญฺจก.	=	องฺคุตฺตรนิกาย	ปญฺจกนิปาต

องฺฉกฺก.	=	องฺคุตฺตรนิกาย ฉกฺกนิปาต
องฺอฏฺก.	=	องฺคุตฺตรนิกาย อฏฺฐกนิปาต
องฺทสก.	=	องฺคุตฺตรนิกาย ทสกนิปาต
ขุ.ขุ.	=	ขุทฺทกนิกาย ขุทฺทกปา
ขุ.ธ.	=	ขุทฺทกนิกาย ธมฺมปท
ขุ.อุ.	=	ขุทฺทกนิกาย อุทาน
ขุ.อิติ.	=	ขุทฺทกนิกาย อิติวุตฺตก
ขุ.สุ.	=	ขุทฺทกนิกาย สุตฺตนิปาต
ขุ.วิ.	=	ขุทฺทกนิกาย วิมานวตฺถุ
ขุ.เถร.	=	ขุทฺทกนิกาย เถรคาถา
ขุ.ชา.	=	ขุทฺทกนิกาย ชาตก
ขุ.มหา.	=	ขุทฺทกนิกาย มหานิทฺเทส
ขุ.จูฬ.	=	ขุทฺทกนิกาย จูฬนิทฺเทส
ขุ.อป.	=	ขุทฺทกนิกาย อปทาน

พระอธิธรรมปิฎก

อภิ.สงฺ.	=	อภิธมฺมปิฎก ธมฺมสงฺคณี
อภิ.วิ.	=	อภิธมฺมปิฎก วิภงฺค

อรรถกถาพระสุตตันตปิฎก

วิ.ม.อ.	=	วินยปิฎก (สมนฺตปาสาทิกา) มหาวคฺคอฏฺ กถา
ที.สี.อ.	=	ทีฆนิกาย (สุมงฺคลวิลาสินี) สีลกฺขนฺธวคฺคอฏฺ กถา
ม.มู.อ.	=	มชฺฌิมนิกาย (ปปญฺจสูทนี)) มูลปณฺณาสอฏฺ กถา
ม.ม.อ.	=	มชฺฌิมนิกาย (ปปญฺจสูทนี) มชฺฌิมปณฺณาสอฏฺ กถา
ม.อุ.อ.	=	มชฺฌิมนิกาย (ปปญฺจสูทนี) อุปริปณฺณาสอฏฺ กถา
สํ.ส.อ.	=	สํยุตฺตนิกาย (สารตฺถปฺปกาสินี) สคาถาวคฺคอฏฺ กถา
สํ.นิ.อ.	=	สํยุตฺตนิกาย (สารตฺถปฺปกาสินี) นิทานวคฺคอฏฺ กถา
สํ.ข.อ	=	สํยุตฺตนิกาย (สารตฺถปฺปกาสินี) ขนฺธวคฺคอฏฺ กถา
สํ.ม.อ.	=	สํยุตฺตนิกาย (สารตฺถปฺปกาสินี) มหาวารวคฺคอฏฺ กถา
ขุ.ขุ.อ.	=	ขุทฺทกนิกาย (ปรมตฺถโชติกา) ขุทฺทกปา อฏฺ กถา

ขุ.ธ.อ. = ขุทฺทกนิกาย ธมฺมปทฏฺ กถา

ขุ.อุ.อ. = ขุทฺทกนิกาย (ปรมตฺถทีปนี) อุทานอฏฺ กถา

ขุ.อิติ.อ. = ขุทฺทกนิกาย (ปรมตฺถทีปนี) อิติวุตฺตกอฏฺ กถา

ขุ.เถรี.อ. = ขุทฺทกนิกาย (ปรมตฺถทีปนี) เถรีคาถาอฏฺ กถา

การใช้หมายเลขเพื่ออ้างอิงในดุษฎีนิพนธ์ฉบับนี้ ในส่วนที่เป็นการอ้างอิงจากพระไตรปิฎก หมายเลขจะแสดงถึงเล่ม ข้อ และหน้า ตามลำดับ เช่น ม.อุ. 14/375/458. หมายถึง สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย อุปริปณณาสก์ เล่มที่ 14 ข้อที่ 375 หน้า 458 เป็นต้น

และในส่วนที่เป็นการอ้างอิงจากอรรถกถา แสดงถึงเล่มและหน้า เช่น ขุ.ธ.อ. 41/80. หมายถึง ขุทฺทกนิกาย ธมฺมปทฏฺ กถา เล่มที่ 41 หน้า 80 เป็นต้น

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย ..... จ

บทคัดย่อภาษาอังกฤษ ..... ฉ

กิตติกรรมประกาศ ..... ซ

สารบัญคำย่อ ..... ฌ

สารบัญ ..... ฉ

สารบัญภาพ ..... ฑ

บทที่

1 บทนำ **1**

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา 1

1.2 คำถามวิจัย 3

1.3 วัตถุประสงค์การวิจัย 4

1.4 ขอบเขตการวิจัย 4

1.5 วิธีดำเนินการวิจัย 5

1.6 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง 5

1.7 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ 9

1.8 คำนิยามศัพท์เฉพาะ 9

1.9 กรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย 10

2 แนวคิดทฤษฎีการท่องเที่ยวเชิงพุทธ **11**

2.1 แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการท่องเที่ยวทั่วไป 11

2.2 แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงพุทธ 22

2.3 ทฤษฎีแรงจูงใจในการท่องเที่ยว 38

2.4 สรุปแนวคิดทฤษฎีการท่องเที่ยว 47

3 คุณค่าของคัมภีร์พระเจ้าเลียบโลก **49**

3.1 คัมภีร์พระเจ้าเลียบโลกฉบับวัดกู่คำ 49

3.2 สรุปคัมภีร์พระเจ้าเลียบโลก 73

สารบัญ

หน้า

4 รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงพุทธตามรอยคัมภีร์พระเจ้าเลียบโลก 75

4.1 รูปแบบการท่องเที่ยวตามคติความเชื่อศิลปวัฒนธรรม 75

4.2 รูปแบบการท่องเที่ยวด้านวรรณกรรม 77

4.3 รูปแบบการท่องเที่ยวตามคติความเชื่อขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่น 78

4.4 รูปแบบการท่องเที่ยวตามศรัทธาคติความเชื่อ 79

5 สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ 80

5.1 สรุปผลการวิจัย 80

5.2 อภิปรายผล 81

5.3 องค์ความรู้จากการวิจัย 85

5.4 ข้อเสนอแนะ 86

บรรณานุกรม 87

บุคลานุกรม 93

ภาคผนวก 94

ภาคผนวก ก แบบสัมภาษณ์ 95

ภาคผนวก ข หนังสือขอความอนุเคราะห์ให้สัมภาษณ์ 99

ภาคผนวก ค เอกสารรับจริยธรรมในคน 103

ภาคผนวก ง ผลของ CVI 111

ประวัติผู้วิจัย 115

สารบัญภาพ

ภาพที่ **หน้า**

1.1 แสดงสรุปกรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย.....10

บทที่ 1
บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การท่องเที่ยวเชิงพุทธเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่มุ่งหวังให้นักท่องเที่ยวได้รับประสบการณ์ต่าง ๆ อันส่งผลเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและจิตใจเป็นสำคัญ และยังเป็นการจูงใจในการแสวงบุญในมิติทางศาสนาและความเชื่อ การท่องเที่ยวเชิงพุทธเป็นอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวที่สำคัญของประเทศไทย เป็นการท่องเที่ยวในรูปแบบของวัฒนธรรมแขนงหนึ่ง เนื่องจากศาสนาประกอบด้วยความเชื่อที่มนุษย์สร้างขึ้นมาเพื่อควบคุมสิ่งที่อยู่นอกเหนือจากการควบคุมของมนุษย์ ดังนั้นในการท่องเที่ยวเชิงพุทธค้นพบว่านักท่องเที่ยวเดินทางมาท่องเที่ยวเพื่อนมัสการสิ่งที่สร้างไว้เพื่อเคารพบูชาในศาสนาเช่น เจดีย์ พระพุทธรูป เป็นต้น การท่องเที่ยวเชิงพุทธ เป็นการท่องเที่ยวที่แบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ คือ การท่องเที่ยวเพื่อขอพรสิ่งศักดิ์สิทธิ์ซึ่งเป็นการท่องเที่ยวแบบพักผ่อนหย่อนใจ ไม่ได้ใช้เวลานาน และเป็นการท่องเที่ยวเพื่อแสวงหาความสบายใจของตนเอง และการเดินทางปฏิบัติธรรม เนื่องจากเลื่อมใสในพุทธศาสนาและซาบซึ้งถึงสถาปัตยกรรมของซากปรักหักพัง (ปาริฉัตร อิ้งจะนิล, 2554)

จังหวัดเชียงใหม่มีชื่อที่ปรากฏในตำนานว่า “นพบุรีศรีนครพิงค์เชียงใหม่” เป็นราชธานีของอาณาจักรล้านนาไทยมาตั้งแต่พระยามังรายได้ทรงสร้างขึ้น เมื่อ พ.ศ. 1839 ซึ่งมีอายุครบ 727 ปี ในปี พ.ศ.2566 และเมืองเชียงใหม่ได้มีวิวัฒนาการสืบเนื่องกันมาในประวัติศาสตร์ตลอดมา ตำนานพระเจ้าเลียบโลกเป็นตำนานที่กล่าวถึงการเสด็จมาของพระพุทธเจ้าครั้งที่ยังมีพระชนมายุอยู่ โดยได้เสด็จมาในสถานที่ต่าง ๆ เพื่อโปรดเวไนยสัตว์ตามบ้านน้อยเมืองใหญ่ โดยส่วนใหญ่เป็นเขตแดนในล้านนามีพุทธสาวกสำคัญ เช่น พระสารีบุตร พระอานนท์ พร้อมด้วยพระอรหันสาวก และมีพระยาอโศกกษัตริย์เมืองกุสินารา รวมไปถึงพระอินทร์ติดตามเสด็จเมื่อดำเนินไปถึง ณ ที่ควรจะเป็นที่บรรจุพระธาตุพระพุทธเจ้าก็จะลูปปเอาพระเกศาธาตุให้พระอานนท์ส่งต่อกับคนในท้องถิ่นเพื่อนำไปบรรจุไว้นอกจากนั้นก็ยังทรงประทับรอยพระบาทไว้บนหินเพื่อให้เป็นที่สักการะบูชา ล้านนาได้รับการเผยแผ่สู่ดินแดนภายในที่เชื่อมโยงกับเครือข่ายความสัมพันธ์เชิงอำนาจและเศรษฐกิจ ระหว่างจารีตในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีป อันนำไปสู่การปฏิบัติที่หลากหลายและสืบเนื่อง นับจากยุคอดีตถึงระยะเวลาร่วมสมัย เช่น การรับเอาภาษาล้านนา การบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ประดิษฐานพระธาตุ พระเกศาธาตุ และ พระบาท รวมถึงการนับถือครูบาแบบล้านนาและเส้นทางการจาริกแสวงบุญทั้งในยุคของรัฐจารีตและรัฐสมัยใหม่ มหาอารามทั้ง 8 แห่งตามพุทธพยากรณ์ในใบลานผูกที่ 9 แสดงให้เห็นว่า

อาณาจักรล้านนามีความเชื่อมโยงกับพระพุทธเจ้าในการเสด็จมาเยือนถิ่นฐานล้านนาตามเอกสารที่แสดงในคัมภีร์ใบลาน ดังนั้น ตำนานพระเจ้าเลียบโลกจึงมีความสำคัญต่อความเชื่อของชาวพุทธในล้านนาเป็นอย่างมากแหล่งท่องเที่ยวตามตำนานพระเจ้าเลียบโลกในจังหวัดเชียงใหม่ ทั้งหมด 8 แห่ง ที่ปรากฏในคัมภีร์ใบลานพระเจ้าเลียบโลก ฉบับวัดกู่คำ ได้แก่ (1) บุปผาราม (วัดสวนดอก) มีพระเจดีย์ใหญ่ทรงลังกา พระเจ้าเก้าตื้อ พระเจ้าค่าคิง กู่เจ้านายฝ่ายเหนือ และธรรมาสน์เทศนาที่สามารถนำมาดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวได้ (2) เวฬุวันอาราม (วัดกู่เต้า) วัดแห่งนี้เป็นที่รู้จักเพราะมีพระเจดีย์อันโดดเด่นที่สร้างขึ้นแบบยูนนาน ทำเป็นทรงกลมห้าชั้นลดหลั่นกันเป็นลำดับ ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ถึงพระเจ้าห้าพระองค์ที่ตรัสรู้แล้วในอดีตและจะตรัสรู้ในอนาคต ซึ่งปัจจุบันวัดนี้เป็นศูนย์รวมศรัทธาของชาวไทใหญ่ที่มาอาศัยในเมืองเชียงใหม่ (3) วัดบุพพารามมีปราสาทที่ประดิษฐานพระพุทธรูปเงินหอมณเฑียรธรรมที่สร้างด้วยไม้สักทั้งหลังเพื่อประดิษฐานพระไตรปิฎก (4) อโศการาม (วัดป่าแดง) มีกู่บรรจุพระบรมอัฐิธาตุของพระราชบิดา (พระเจ้าสามฝั่งแกน) และพระราชมารดา (แม่พระพิลก) ของพระเจ้าติโลกราช (5) พิชาราม (วัดศรีเกิด) มีต้นโพธิ์ขนาดใหญ่ที่นำต้นกล้าพันธ์มาจากต้นโพธิ์ที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้ที่ประเทศอินเดียแผ่ร่มเงาสาขาให้วัดมีความสงบ ร่มเย็น ท่ามกลางใจกลางเมืองที่วุ่นวาย (6) สังฆาราม (วัดเชียงมั่น) มีวิหารหลวงตั้งอยู่ทางด้านทิศใต้ของวัดถัดจากหอไตรรูปทรงสถาปัตยกรรมแบบล้านนาเจดีย์ช้างล้อม เป็นเจดีย์รูปทรงสถาปัตยกรรมล้านนาฐานช้างล้อม องค์เจดีย์ผสมสี่เหลี่ยมและทรงกลมเปิดทองจังโก พระแก้วขาว หรือ พระเสตังคมณี เป็นพระพุทธรูปที่นับถือกันว่ามีความศักดิ์สิทธิ์ สามารถคุ้มครองป้องกัน อันตรายและอำนวยความสุขสวัสดิ์มงคลแก่ผู้ที่เคารพสักการะ และมีศิลาจารึกวัดเชียงมั่นตั้งอยู่ที่โถงด้านหน้าของอุโบสถวัดจารึกถึงพระนามของกษัตริย์สามพระองค์ คือ พญามังราย พญางำเมือง และพญาร่วง (พ่อขุนรามคำแหง) ว่าทั้งสามพระองค์ทรงร่วมกันสร้างเมืองเชียงใหม่เป็นการจารึกเกี่ยวกับการสร้างเมืองเชียงใหม่ และการสร้างวัดเชียงมั่น ตลอดจนการทำนุบำรุงวัดนี้จากกษัตริย์และพระราชวงศ์ นับเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่ทรงคุณค่าและมีหอครูบาศรีวิชัยที่สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2505 เป็นศิลปะสถาปัตยกรรมแบบล้านนา เป็นที่ประดิษฐานรูปเหมือนครูบาศรีวิชัย นักบุญแห่งล้านนา (7) นันทอาราม (วัดนันทาราม) มีพระธาตุเจดีย์บรรจุพระเกศาธาตุ และหอพระไตรปิฎก วิหารวัดนันทารามถือเป็นที่อยู่ของพระพุทธเจ้าเป็นที่ประกอบพิธีที่ถือว่าพระพุทธเจ้าเป็นองค์ประธาน ผ่านทางหลวงพ่อใหญ่สร้างและบูรณะซ่อมแซมสืบต่อกันมาหลายชั่วอายุคน (8) โชติการาม (วัดเจดีย์หลวง) มีศาสนสถานที่น่าสนใจหลายแห่งที่สามารถดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวได้ เช่น พระธาตุเจดีย์หลวง พระอัฏฐารส (พระประธานในพระวิหารหลวง) วิหารเสาอินทขิล (เสาหลักเมืองเชียงใหม่) วิหารหลวงปู่มั่น วิหารจตุรมุขบูรพาจารย์ และวิหารพระนอน (กตัญญู ชูชื่น, 2525)

จากประวัติศาสตร์ความเป็นมาดังกล่าวจะเห็นได้ว่าจังหวัดเชียงใหม่เป็นจังหวัดที่มีความเชื่อมโยงกับพุทธศาสนามาตั้งแต่อดีตจากการบันทึกเรื่องราวต่าง ๆ ผ่านตำนาน ซึ่งตำนานพระเจ้า

เลียบโลกที่กล่าวมาข้างต้นมีความเชื่อมโยงกับวัดทั้ง 8 ของจังหวัดเชียงใหม่ แต่ปัจจุบันนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติยังเข้าไม่ถึงและไม่ทราบประวัติความเป็นมาของพระเจ้าเลียบโลก ตลอดจนการก่อเกิดวัด เจดีย์ต่าง ๆ และเนื่องจากผู้วิจัยได้ปฏิบัติหน้าที่ผู้อำนวยการกองการศึกษาศาสนาและวัฒนธรรม เทศบาลตำบลแม่ปูคา อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ เห็นถึงความสำคัญของการอนุรักษ์สืบสานการท่องเที่ยวเชิงพุทธ การนำพุทธตำนานพระเจ้าเลียบโลกที่ปรากฏชื่อวัดต่าง ๆ ในจังหวัดเชียงใหม่ ทั้ง 8 วัด นำไปใช้เป็นการสร้างเรื่องราวอ้างอิงทางประวัติศาสตร์ให้นักท่องเที่ยวเกิดความสนใจอยากรู้อยากเห็นอยากตามมาเที่ยว และประวัตินั้นมีความเกี่ยวเนื่องกับพระพุทธเจ้าซึ่งเพิ่มและสร้างความศักดิ์สิทธิ์ให้แก่วัด ทำให้นักท่องเที่ยวเกิดความเลื่อมใสศรัทธาอยากสักการะบูชามากขึ้น การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาตามรอยคัมภีร์พระเจ้าเลียบโลกจึงมีความสำคัญต่อการรักษาและสืบสานอีกทั้งจะเป็นการพัฒนาวัดควบคู่กับนวัตกรรมเทคโนโลยีสมัยใหม่ ควรให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องช่วยกันผลักดันให้วัดในจังหวัดเชียงใหม่ที่มีชื่อในตำนานพระเจ้าเลียบโลก ที่ยังไม่เป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยวเร่งปรับปรุงพัฒนาและประชาสัมพันธ์ให้กลายเป็นวัดที่มีชื่อเสียงในด้านการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา และส่งเสริมให้คนในท้องถิ่นเห็นคุณค่าของวัดในตำนานสามารถใช้เป็นเครื่องมือสร้างรายได้จากการท่องเที่ยวให้คนในชุมชนได้ อีกทั้งวัดก็จะมีรายได้จากการท่องเที่ยว มีปัจจัยมาทำนุบำรุงศาสนาให้มีความเจริญรุ่งเรืองและสืบทอดกันต่อไปอย่างยั่งยืน

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสนใจการศึกษารูปแบบการท่องเที่ยวตามรอยพระเจ้าเลียบโลกในเพื่อศึกษาแนวคิดทฤษฎีการท่องเที่ยวเชิงพุทธ เพื่อศึกษาคัมภีร์พระเจ้าเลียบโลก เพื่อสร้างรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงพุทธตามรอยคัมภีร์พระเจ้าเลียบโลก และเพื่อนำเสนอองค์ความรู้เรื่องรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงพุทธตามรอยคัมภีร์พระเจ้าเลียบโลก ต่อไป

1.2 คำถามการวิจัย

การศึกษาเรื่อง “รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงพุทธตามรอยคัมภีร์พระเจ้าเลียบโลก” ผู้วิจัยได้ตั้งคำถามเพื่อการวิจัยไว้ดังนี้

1.2.1 แนวคิดทฤษฎีการท่องเที่ยวเชิงพุทธเป็นอย่างไร

1.2.2 พระเจ้าเลียบโลกมีประวัติความเป็นมาอย่างไร

1.2.3 รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงพุทธตามรอยคัมภีร์พระเจ้าเลียบโลกควรเป็นอย่างไร

1.2.4 องค์ความรู้รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงพุทธตามรอยคัมภีร์พระเจ้าเลียบโลกควรเป็นอย่างไร

1.3 วัตถุประสงค์การวิจัย

1.3.1 เพื่อศึกษาแนวคิดทฤษฎีการท่องเที่ยวเชิงพุทธ

1.3.2 เพื่อศึกษาคัมภีร์พระเจ้าเลียบโลก

1.3.3 เพื่อสร้างรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงพุทธตามรอยคัมภีร์พระเจ้าเลียบโลก

1.3.4 เพื่อนำเสนอองค์ความรู้เรื่องรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงพุทธตามรอยคัมภีร์พระเจ้าเลียบโลก

1.4 ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ แบบวิจัยเอกสาร (Documentary Research) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) จากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ซึ่งผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของการวิจัยไว้ดังนี้

1.4.1 ขอบเขตด้านเอกสาร

ศึกษาเอกสารขั้นปฐมภูมิ ได้แก่ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และเอกสารขั้นทุติยภูมิ ได้แก่ หนังสือ ตำรา ผลงานทางวิชาการ สิ่งตีพิมพ์ วารสาร งานวิจัย วิทยานิพนธ์ และเอกสารอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงพุทธตามรอยคัมภีร์พระเจ้าเลียบโลก

1.4.2 ขอบเขตด้านเนื้อหา

ขอบเขตด้านเนื้อหาประกอบไปด้วย แนวคิดทฤษฎีการท่องเที่ยวเชิงพุทธคัมภีร์พระเจ้าเลียบโลกฉบับวัดกู่คำ และรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงพุทธตามรอยคัมภีร์พระเจ้าเลียบโลก

1.4.3 ขอบเขตด้านพื้นที่

ดำเนินการวิจัยในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่ ได้แก่ 1) วัดสวนดอก 2) วัดกู่เต้า 3) วัดบุพพาราม 4) วัดป่าแดงมหาวิหาร 5) วัดศรีเกิด 6) วัดเชียงมั่น 7) วัดเจดีย์หลวงวรวิหาร และ 8) วัดนันทาราม 9) สำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) สำนักงานเชียงใหม่ 10) เทศบาลนครเชียงใหม่

1.4.4 ขอบเขตด้านผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants)

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการวิจัยครั้งนี้เกี่ยวข้องกับรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงพุทธตามรอยคัมภีร์พระเจ้าเลียบโลก ประกอบด้วย 3 กลุ่ม ได้แก่ 1. พระสังฆาธิการ 2. ผู้เกี่ยวข้องด้านการท่องเที่ยวเชิงพุทธ และ 3. กลุ่มผู้เชี่ยวชาญด้านการท่องเที่ยว

1.5 วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงพุทธตามรอยคัมภีร์พระเจ้าเลียบโลก” เป็นกาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ด้วยการศึกษาเอกสาร การลงพื้นที่ภาคสนาม การลงพื้นที่สัมภาษณ์เชิงลึก โดยมีขั้นตอนการวิจัยดังนี้

1.5.1 การวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมีรายละเอียดในการวิจัยดังนี้

(1) ส่งหนังสือเอกสารขออนุญาตศึกษาดุษฎีนิพนธ์พื้นที่วิจัย และหน่วยงาน องค์กรที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย 3 กลุ่มได้แก่ 1. พระสังฆาธิการ 2. ผู้เกี่ยวข้องด้านการท่องเที่ยวเชิงพุทธ และ 3. กลุ่มผู้เชี่ยวชาญด้านการท่องเที่ยว

(2) ศึกษาจากข้อมูลเอกสาร/งานวิจัยของชุมชน/งานวิจัยในองค์กร

(3) ใช้เครื่องมือแบบสัมภาษณ์ โดยการพัฒนาแบบสัมภาษณ์นำแบบสัมภาษณ์ฉบับร่างเสนอที่ปรึกษางานวิจัย เพื่อตรวจสอบความถูกต้อง รับข้อเสนอแนะ และดำเนินการปรับปรุงแก้ไขพร้อมทั้งนำแบบสัมภาษณ์ที่แก้ไขเรียบร้อยแล้วเสนอที่ปรึกษางานวิจัยพิจารณา และให้ความเห็นชอบ ส่งให้ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบแบบสัมภาษณ์ จำนวน 3 ท่านและจัดพิมพ์แบบสัมภาษณ์ที่ผ่านการตรวจสอบฉบับสมบูรณ์ แล้วนำไปใช้ในกลุ่มประชากรตัวอย่างเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล

(4) ลงพื้นที่สัมภาษณ์การวิจัย ในพื้นที่วิจัย และหน่วยงาน องค์กรที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย 3 กลุ่มได้แก่ 1. พระสังฆาธิการ 2. ผู้เกี่ยวข้องด้านการท่องเที่ยวเชิงพุทธ และ 3. กลุ่มผู้เชี่ยวชาญด้านการท่องเที่ยว ด้วยวิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-Depth Interview) เพื่อให้ได้ข้อมูลระดับลึก นอกจากนี้เพื่อให้ข้อมูลที่ได้รับมีความครอบคลุม และยังเป็นการตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูล ซึ่งการจัดเวทีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) โดยจัดทั้งหมด 3 ครั้ง

1.6 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1.6.1 เอกสาร

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ (2550) ได้สรุปสาระสำคัญของการท่องเที่ยวไว้ว่า เป็นการท่องเที่ยวที่ผู้ท่องเที่ยว ไม่มุ่งหวังที่จะได้รับผลตอบแทน แต่เป็นการท่องเที่ยวเพื่อพักผ่อนหย่อนอารมณ์ เพื่อทำนุบำรุง สุขภาพ และเพื่อสนองความอยากรู้อยากเห็น

จุฑามาศ ไชยศร (2534) ได้สรุปสาระสำคัญของการท่องเที่ยวไว้ว่า การท่องเที่ยวเป็นการสมัครใจเดินทางจากที่อยู่อาศัยของตน เพื่อไปเที่ยวชม ทัศนศึกษาหรือร่วมกิจกรรม ณ สถานที่ต่าง ๆ โดยมีการกำหนดระยะเวลาไปกลับที่ค่อนข้างแน่นอน ซึ่งแม้ว่าจะไปเพื่อทำธุรกิจหรือหารายได้ด้วยน่าจะนับได้ว่าเป็นการเดินทางเพื่อการท่องเที่ยวด้วยเช่นกัน เพราะเหตุผลสนับสนุนที่ว่านักธุรกิจหรือผู้หารายได้ที่แวะเที่ยวชมหรือร่วมทำกิจกรรม ณ สถานที่ท่องเที่ยวในขณะนั้น เขาย่อมที่จะต้องเป็นส่วนหนึ่งของการท่องเที่ยวไปโดยปริยาย

พะยอม ธรรมบุตร (2549) ได้แบ่งองค์ประกอบของการท่องเที่ยวออกเป็น 5 กลุ่ม ดังนี้ 1) การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวเป็นองค์ประกอบที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง ได้แก่ การขนส่ง การคมนาคมที่เชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวกับสนามบิน ตัวเมือง สถานีขนส่ง สถานีรถไฟ รวมถึงคุณภาพของโครงสร้างพื้นฐานของพื้นที่ ได้แก่ ถนนทางหลวงโครงข่ายคมนาคม เป็นต้น 2) ที่พักแรม เป็นองค์ประกอบที่สำคัญเช่นกันโดยเฉพาะสำหรับการท่องเที่ยวซึ่งต้องค้างคืนในแหล่งท่องเที่ยวอย่างน้อย 1 คืน เช่น โรงแรม รีสอร์ท โฮมสเตย์ แค้มป์ เป็นต้น 3) แหล่งท่องเที่ยวเป็นหัวใจขององค์ประกอบการท่องเที่ยว เพราะเป็นสถานที่ที่ดึงดูดนักท่องเที่ยว อาจเป็นแหล่งท่องเที่ยวตามธรรมชาติ วัฒนธรรม งานมหกรรม ประเพณีท้องถิ่น ตลอดจนวิถีชีวิตของชุมชนเจ้าของบ้าน เป็นต้น 4) กิจกรรม มีความสำคัญอย่างยิ่งสำหรับนักท่องเที่ยวซึ่งแสวงหาประสบการณ์จึงจำเป็นต้องมีกิจกรรมให้นักท่องเที่ยวได้มีส่วนร่วมซึ่งอาจเป็นกิจกรรมส่วนหนึ่งของวิถีชีวิต เช่น การดำนา การเกี่ยวข้าว การจับปลา การกรีดยาง การทำหัตถกรรมพื้นบ้าน หรืออาจเป็นกิจกรรม นันทนาการ เช่น การดำน้ำ การเดินป่า การดูนก หรือกิจกรรมผจญภัย เช่น การล่องแก่ง การขี่ช้าง การปีนหน้าผา เป็นต้น ซึ่งกิจกรรมดังกล่าวจะทำให้นักท่องเที่ยวเกิดความประทับใจในแหล่งท่องเที่ยว 5) การบริการต่าง ๆ ในแหล่งท่องเที่ยว แหล่งท่องเที่ยวจำเป็นต้องมีการบริการด้าน ต่าง ๆ มีสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว ได้แก่ ศูนย์ข้อมูลนักท่องเที่ยว ตู้ ATM ตู้แลกเงิน ศูนย์อาหาร โรงพยาบาล ปั๊มน้ำมัน

พระมหาสุทิตย์ อาภากโร (2559) มีแนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาว่า สังคมไทยนั้นมีความศรัทธา ความเชื่อในพระพุทธศาสนามานาน แยกกันไม่ออก บ้านอาศัยวัด วัดอาศัยบ้าน วัดนั้นมีส่วนสำคัญต่อสังคมไทยเราเป็นอย่างมาก เป็นที่พึ่งทางกาย เป็นที่พึ่งทางใจ เป็นสถานที่ขัดเกลากิเลสพัฒนาจิตใจ เป็นสถานที่ศึกษาหาความรู้ เป็นแหล่งท่องเที่ยว เป็นที่พักอาศัย และเป็น สถานที่จัดกิจกรรมต่าง ๆ วัดแบ่งเขตความสำคัญดังต่อไปนี้

1) เขตพุทธาวาส ได้แก่ พระอุโบสถ พระปรางค์ พระเจดีย์ พระเจดีย์บรรจุพระบรมอัฐิพระมหากษัตริย์ เป็นต้น โดยเฉพาะพระอุโบสถนั้น เป็นสถานที่ท าสังฆกรรมของพระสงฆ์

2) พระอารามหลวง เป็นวัดที่พระมหากษัตริย์หรือพระบรมวงศานุวงศ์ทรงสร้าง หรือทรงบูรณปฏิสังขรณ์และทรงให้การอุปถัมภ์ เป็นวัดที่สร้างขึ้นอย่างมีแบบแผน ถูกลักษณะของการสร้างวัดตามรูปแบบประเพณี

3) วัดเป็นศูนย์รวมของการจัดกิจกรรมต่าง ๆ เช่น วันสำคัญทางศาสนามีการสวดมนต์เวียนเทียน ฟังเทศน์ฟังธรรม ประกวดตอบปัญหาธรรมะสำหรับเยาวชน มอบทุนการศึกษา เป็นต้น วันหยุดพิเศษต่าง ๆ เช่น วันเฉลิมพระชนม์พรรษา มีการจัดกิจกรรมปฏิบัติธรรม รักษาศีล 8 และวัดจัดกิจกรรมวันเทศกาลต่าง ๆ เช่น ปีใหม่มีการสวดมนต์ข้ามปี ก่อเจดีย์ทราย เจดีย์ข้าวสารในวันสงกรานต์ ขอขมาแม่น้ำในวันลอยกระทง

1.6.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

สุวิภา จำปาวัลย์ (2558) ได้ศึกษาเรื่อง พระธาตุล้านนา: การท่องเที่ยวและการอนุรักษ์ในสังคมโลกาภิวัตน์ พบว่า ความเชื่อเรื่องพระธาตุล้านนาในสังคมโลกาภิวัตน์นั้นเปลี่ยนไปตามแนวคิดระบบทุนนิยมที่เปลี่ยนวัฒนธรรมกลายเป็นสินค้า ทำให้เกิดการเคลื่อนไหวในสังคม 2 ลักษณะ คือ การท่องเที่ยวและการอนุรักษ์ เพื่อรื้อฟื้นเรื่องราวและประเพณีของพระธาตุในสังคมรัฐจารีตอีกครั้ง ให้เกิดประโยชน์แก่ท้องถิ่นทั้งด้านความรู้ทางประวัติศาสตร์ การอนุรักษ์การเพิ่มมูลค่าแหล่งท่องเที่ยว และยังคงเป็นที่พึ่งทางจิตใจแก่ผู้คนสืบเนื่องมาถึงปัจจุบัน

ชนินทร์ ผ่องสวัสดิ์ (2560) ได้ศึกษาเรื่อง อิทธิพลของวรรณคดีพุทธศาสนาอินเดีย-ลังกาและวรรณคดีพุทธศาสนาล้านนาที่มีต่อการประพันธ์พระเจ้าเลียบโลก ผลการศึกษาพบว่า พระเจ้าเลียบโลกเป็นวรรณคดีแห่งการจดบันทึกเส้นทางแสวงบุญ เพื่อการสักการะพระธาตุและพระพุทธบาทในดินแดนล้านนาและอาณาจักรที่อยู่ใกล้เคียง เป็นวรรณคดีพุทธศาสนาล้านนาเรื่องหนึ่งที่มีความน่าสนใจ โดยวรรณคดีพุทธศาสนาล้านนาเรื่องนี้มีความเชื่อเดิมอยู่ว่าเป็นผลงานของพระธรรมรสแห่งหงสาวดีซึ่งเขียนขึ้นในครั้งที่เดินทางไปศึกษาพุทธศาสนายังศรีลังกา แต่จากการศึกษาโดยการเทียบเคียงพระเจ้าเลียบโลกกับวรรณคดีพุทธศาสนาที่มีการประพันธ์มาก่อนหน้านี้ พบว่าพระเจ้าเลียบโลกมีเนื้อหาที่คล้ายคลึงกับวรรณคดีพุทธศาสนา

มนชนก จุลสิกขี (2562) ได้ศึกษาเรื่อง แนวทางการจัดการการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาวัดในพื้นที่ฝั่งธนบุรี พบว่า รูปแบบการท่องเที่ยวที่มุ่งหวังให้นักท่องเที่ยวได้รับประสบการณ์ต่าง ๆ อันส่งผลเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและจิตใจเป็นสำคัญ และยังเป็นการจูงใจในการแสวงบุญในมิติทางศาสนาและความเชื่อ วัดในพื้นที่ฝั่งธนบุรีมีประวัติความเป็นมาที่เก่าแก่และวัดมีความสวยงามตลอดจนคุณค่าทางประวัติศาสตร์ วัดบางแห่งมีความเหมาะสมจากสภาพแวดล้อมทำเลตั้งอยู่ริมคลองและความศักดิ์สิทธิ์ของครูอาจารย์ตั้งแต่อดีต แต่หลาย ๆ วัด ยังไม่เป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยวมากนัก

นภาพร ทาระอาธร (2563) ได้ศึกษาเรื่อง แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาในจังหวัดร้อยเอ็ด สำหรับกลุ่มผู้สูงอายุ ผลการศึกษาพบว่า 1) ผู้สูงอายุที่เดินทางเยี่ยมชมพุทธสถานของจังหวัดร้อยเอ็ด ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง อายุระหว่าง 60 - 64 ปีสำเร็จการศึกษาในระดับประถมศึกษา ส่วนใหญ่มีภูมิลำเนาอยู่ในจังหวัดอื่นและเป็นคนว่างงานหรือไม่ได้ประกอบอาชีพ มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนต่ำกว่า 5,001 บาท การเดินทางมาท่องเที่ยวกับสมาชิกในครอบครัวหรือกับเครือญาติโดยใช้รถยนต์ส่วนตัวในการเดินทาง ช่วงเวลาในการเดินทางท่องเที่ยว คือ วันหยุดเสาร์ -อาทิตย์ ส่วนใหญ่สถานที่ท่องเที่ยวที่นิยมเดินทางไปเยี่ยมชม คือ เจดีย์ที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุและเลือกแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาที่มีชื่อเสียงของจังหวัด 2) ปัจจัยผลัก (Push Factors) ที่ทำให้กลุ่มผู้สูงอายุเดินทางเยี่ยมชมพุทธสถาน คือต้องการใช้เวลากับคนรัก ครอบครัวหรือเพื่อน

สุกัลยา โหราเรือง (2563) ได้ศึกษาเรื่อง การศึกษาวิเคราะห์กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงพุทธในล้านนา พบว่า 1) แนวคิดทางกิจกรรมด้านการท่องเที่ยว และการท่องเที่ยวในพระพุทธศาสนามีความหมายเช่นเดียวกับการท่องเที่ยวเชิงศาสนามีมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล เรียกว่าการจาริกการท่องเที่ยวมีความสำคัญทั้งด้านจิตวิญญาณ ความศรัทธา และความเชื่อ คือการเดินทางเพื่อการเผยแพร่ธรรมะท่องเที่ยวชมสัญลักษณ์ทางศาสนา และการแสวงหาธรรมะส่งผลถึงด้านสังคม ศิลปวัฒนธรรมและด้านเศรษฐกิจ 2) รูปแบบกิจกรรมของการท่องเที่ยวเชิงพุทธในล้านนามี 4 กิจกรรมคือ 2.1) ด้านศิลปวัฒนธรรมและพุทธศิลปกรรมท้องถิ่น 2.2) ด้านความเชื่อและศรัทธาเพื่อศึกษาหลักธรรมทางพุทธศาสนา 2.3) ด้านประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในล้านนา 2.4) ด้านการบูรณาการเศรษฐกิจการท่องเที่ยวและนันทนาการ 3) กิจกรรมการท่องเที่ยวในพระพุทธศาสนามีตั้งแต่สมัยพุทธกาล เรียกว่าการจาริกจัดเป็นการท่องเที่ยวเชิงศาสนา

ธนพร เรือนคำ และคณะ (2564) ได้ศึกษาเรื่อง การท่องเที่ยวเชิงพุทธตามคัมภีร์ใบลานพระเจ้าเลียบโลกในจังหวัดเชียงใหม่ พบว่า ตำนานพระเจ้าเลียบโลกเป็นวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาที่มีความแพร่หลายทางภาคอีสาน ภาคเหนือ สิบสองปันนา และรัฐฉาน มีเนื้อหาเกี่ยวกับพระพุทธเจ้าเสด็จมาเยือนคนพื้นเมือง และโปรดประทานสิ่งของไว้สักการะแทนตัวพระองค์จากตำนานพระเจ้าเลียบโลกฉบับวัดกู่คำ การพยากรณ์ของพระพุทธเจ้าว่าบริเวณนี้ (เมืองเชียงใหม่ในปัจจุบัน) ต่อไปจะเป็นมหานครและจะมีมหาอาราม 8 แห่ง ได้แก่ เวฬุวันอาราม (วัดกู่เต้า) บุปผาราม (วัดสวนดอกพระอารามหลวง) วัดบุพพาราม อโศการาม (วัดป่าแดงมหาวิหาร) สังฆาอาราม (วัดเชียงมั่น) พิชาราม (วัดศรีเกิด) นันทอาราม (วัดนันทาราม) และโชติการาม (วัดเจดีย์หลวงวรวิหาร)

ขวัญชนก สุวรรณพงศ์ และคณะ (2564) ได้ศึกษาเรื่อง พฤติกรรมการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาในจังหวัดภูเก็ตของนักท่องเที่ยวชาวไทย พบว่า 1) สาเหตุของการท่องเที่ยวส่วนใหญ่ คือ รู้สึกผลกระทบเครียดจากเรื่องงาน โดยมีวัตถุประสงค์การท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา คือเพื่อการทำบุญสะเดาะเคราะห์ปีชง มีระยะเวลาสักการะและเยี่ยมชม 1 ชั่วโมง ค่าใช้จ่ายในการทำบุญเฉลี่ยอยู่ที่ 51-100 บาท ส่งผลให้ผู้ที่มาท่องเที่ยวรู้สึกสบายใจและประทับใจเมื่อได้มาสักการะ 2) ความสัมพันธ์ระหว่างข้อมูลทั่วไปของนักท่องเที่ยวกับพฤติกรรมการท่องเที่ยว พบว่า ข้อมูลทั่วไปของนักท่องเที่ยวมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการท่องเที่ยวอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

มานพ นักการเรียน และคณะ (2565) ได้ศึกษาเรื่อง การสังเคราะห์งานวิจัยด้านการท่องเที่ยวเชิงพุทธระหว่างปี พ.ศ. 2557-2563 พบว่า การท่องเที่ยวเชิงพุทธประกอบด้วยองค์ประกอบ 6 ประการ คือ การจัดการโครงสร้างพื้นฐาน สิ่งแวดล้อม สิ่งอำนวยความสะดวก ความปลอดภัย การรักษาความสะอาด และการสร้างสื่อประชาสัมพันธ์ต่าง ๆ ให้มีความหลากหลายยิ่งขึ้น การสร้างเครือข่ายโดยมีชุมชนเป็นศูนย์กลางการพัฒนาสินค้าบริการและปัจจัยสนับสนุนการท่องเที่ยว การส่งเสริมให้วัดมีกิจกรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนาและประเพณีอย่างต่อเนื่องและ

สม่ำเสมอตลอดปี และการจัดหาสิ่งของพื้นบ้านที่มีอยู่ในชุมชนเพื่อจัดแสดงพิพิธภัณฑ์วัฒนธรรมและศาสนา

พระเกรียงไกร ธมฺมญาโณ (ศิริสำราญ) และคณะ (2565) ได้ศึกษาเรื่อง การศึกษาแนวทางการส่งเสริมศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดใต้พระเจ้าใหญ่องค์ตื้อ จังหวัดอุบลราชธานี พบว่า 1) การส่งเสริมศักยภาพการท่องเที่ยวมีแนวทาง ได้แก่ 1.1 การให้ความรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยวและการแจ้งข้อมูลข่าวสารทางการท่องเที่ยว 1.2 ในช่วงฤดูกาลท่องเที่ยวมีการเพิ่มปริมาณนักท่องเที่ยวที่เดินทางในประเทศ 1.3 รักษาตลาดการท่องเที่ยว 1.4 เพิ่มการยอมรับและความเชื่อถือด้านการท่องเที่ยว 1.5 เพิ่มปริมาณนักท่องเที่ยว 2) ศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดใต้พระเจ้าใหญ่องค์ตื้อในด้าน 2.1 เร่งบูรณะ ฟื้นฟู พัฒนามรดกและทรัพย์สินทางวัฒนธรรม 2.2 บริหารการท่องเที่ยวโดยใช้กลยุทธ์การตลาดเชิงรุก

1.7 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1.7.1 ได้ทราบถึงแนวคิดทฤษฎีการท่องเที่ยวเชิงพุทธ

1.7.2 ได้ศึกษาและถ่ายทอดคัมภีร์พระเจ้าเลียบโลก

1.7.3 ได้สร้างรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงพุทธตามรอยคัมภีร์พระเจ้าเลียบโลก

1.7.4 ได้นำเสนอองค์ความรู้เกี่ยวกับรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงพุทธตามรอยคัมภีร์พระเจ้าเลียบโลกสู่เวทีวิชาการของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

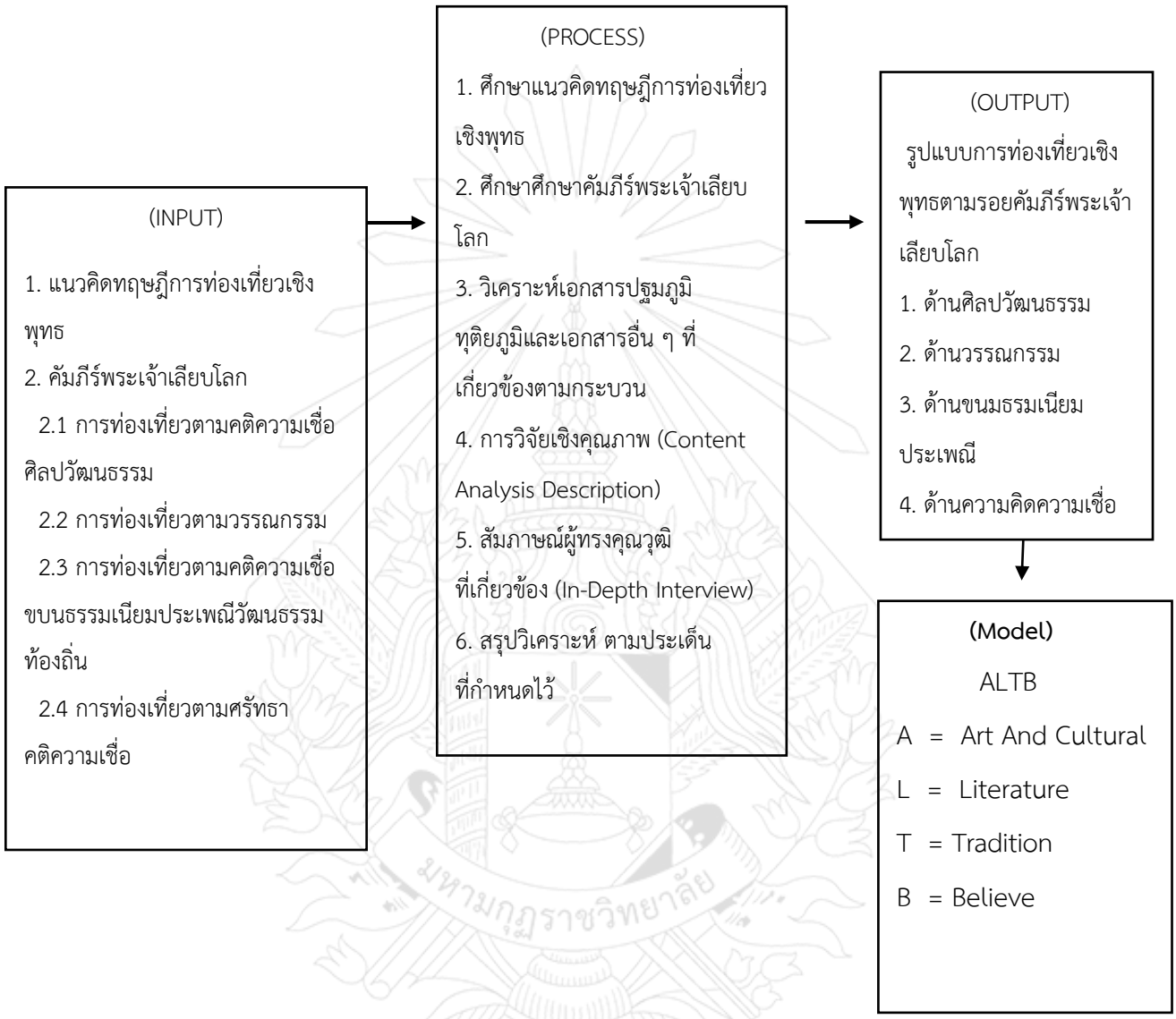
1.8 นิยามศัพท์เฉพาะ

คัมภีร์พระเจ้าเลียบโลก หมายถึง หนังสือบันทึกคำสอนของศาสนาผ่านวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการเสด็จเผยแผ่พระพุทธศาสนา การย่ำรอยพระบาท การประทานเกศาธาตุ การทำนายเหตุการณ์ ซึ่งกล่าวถึงมหาอาราม 8 แห่ง ในจังหวัดเชียงใหม่ในฉบับวัดกู่คำ

การท่องเที่ยวเชิงพุทธ หมายถึง การท่องเที่ยวที่มุ่งหวังให้นักท่องเที่ยวได้รับประสบการณ์ต่าง ๆ อันส่งผลเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและจิตใจเป็นสำคัญ และยังเป็นการจูงใจในการแสวงบุญในมิติทางศาสนาและความเชื่อ วัดในพื้นจังหวัดเชียงใหม่ ได้แก่ 1) วัดสวนดอกพระอารามหลวง 2) วัดกู่เต้า 3) วัดบุพพาราม 4) วัดป่าแดงมหาวิหาร 5) วัดศรีเกิด 6) วัดเชียงมั่น 7) วัดเจดีย์หลวงวรวิหาร และ 8) วัดนันทาราม

รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงพุทธ หมายถึง หลักการ วิธีการประยุกต์การท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาโดยใช้แนวคิดจากคัมภีร์พระเจ้าเลียบโลกเป็นแรงจูงใจในการยกระดับการพัฒนาคุณภาพชีวิตและจิตใจของพุทธศาสนิกชน

1.9 กรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย

ภาพที่ 1.1 แสดงสรุปกรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย

บทที่ 2
แนวคิดทฤษฎีการท่องเที่ยวเชิงพุทธ

ผู้วิจัยได้ค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งทฤษฎีและแนวคิดต่าง ๆ จำแนกประเด็นการศึกษาไว้ดังนี้

2.1 แนวคิดทฤษฎีการท่องเที่ยวทั่วไป

2.2 แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงพุทธ

2.3 สรุปแนวคิดทฤษฎีการท่องเที่ยวเชิงพุทธ

2.1 แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวทั่วไป

การท่องเที่ยวเป็นปรากฏการณ์หนึ่งของมนุษย์มาตั้งแต่ยุคโบราณ โดยมีวัตถุประสงค์ของ การเดินทางไปอย่างหลากหลาย เช่น เดินทางไปเพื่อการค้าขาย การแลกเปลี่ยนสินค้า การย้ายถิ่นฐานทำมาหากิน เป็นต้น และมีพัฒนาการมาเป็นลำดับ โดยเฉพาะนับตั้งแต่สิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นต้นมา มีการตื่นตัวในด้านการท่องเที่ยวเป็นอย่างมาก เพราะสามารถสร้างงานและสร้างรายได้มหาศาลให้กับหลาย ๆ ประเทศ จนเป็นที่ยอมรับกันว่าการท่องเที่ยวเป็นหนึ่งในอุตสาหกรรมที่นับวันก็ยิ่งเจริญเติบโตขึ้นอย่างรวดเร็ว และทำรายได้ให้กับประเทศมากที่สุดยิ่งวิทยาการความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีและการสื่อสารสมัยใหม่มีมากเท่าใด ก็ยิ่งทำให้การท่องเที่ยวมีบทบาทมากขึ้นเท่านั้น (นิศา ชัชกุล, 2557) อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเป็นสิ่งที่สามารถสร้างงานได้ทั้งทางตรงและทางอ้อมให้แก่ประชาชนเป็นจำนวนมาก ดังนั้นแนวคิดใหม่ของการท่องเที่ยวจึงควรให้ความสำคัญต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นอันดับต้น ๆ และมีวิสัยทัศน์ในการมองปัญหาและคิดวิธีการแก้ปัญหาไว้ล่วงหน้า พร้อมประยุกต์ใช้นวัตกรรมและการสื่อสารเพื่อประสิทธิภาพในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวให้สอดคล้องกับจำนวนประชากรนักท่องเที่ยวที่มีแนวโน้มเพิ่มจำนวนมากขึ้น

การท่องเที่ยว เป็นกิจกรรมการผ่อนคลายความเครียดที่ปัจจุบันได้รับความนิยมเพิ่มสูงขึ้นพร้อม ๆ กับรูปแบบการท่องเที่ยวที่หลากหลายมากยิ่งขึ้น นอกเหนือจากการผ่อนคลายความเครียดแล้วกิจกรรมการท่องเที่ยวยังสามารถสร้างเศรษฐกิจให้แก่ชุมชนหรือแหล่งท่องเที่ยวได้ อีกทางหนึ่งด้วย กล่าวคือ รายได้ที่จะกระจายสู่แหล่งท่องเที่ยวและชุมชนที่เกี่ยวข้องในลักษณะของการสร้างงานและนำไปสู่การสร้างรายได้แก่คนในท้องถิ่น ซึ่งภาครัฐได้กำหนดให้การท่องเที่ยวเป็นยุทธศาสตร์หนึ่งของประเทศ และกลุ่มจังหวัดการท่องเที่ยวทุกภูมิภาคของไทย การท่องเที่ยวในยุคปัจจุบันอาจมี

ขอบเขตที่กว้างขวาง เนื่องจากการกำหนดรูปแบบจะเป็นไปตามการจัดการที่ไม่ตายตัว มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบไปตามปัจจัยต่าง ๆ เช่น กระแสการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน ความก้าวหน้าของเทคโนโลยีและการสื่อสาร โครงสร้างของประชากร นักท่องเที่ยว และพฤติกรรมของนักท่องเที่ยว เป็นต้น

2.1.1 ความหมายของการท่องเที่ยวทั่วไป

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวว่า หมายถึง เที่ยวไป มีคำอธิบายเพิ่มเติมว่าการท่องเที่ยวตามความหมายในภาษาไทยนั้น ใช้คำว่า “ไปเที่ยว” มีความหมายว่า การเดินทางไปยังสถานที่ใดที่หนึ่งทั้งใกล้และไกล เพื่อความสนุกสนานเพลิดเพลิน ขยายความการท่องเที่ยวให้ชัดเจนยิ่งขึ้น (พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน, 2556)

ในนิยามขององค์การการท่องเที่ยวโลก (World Tourism Organization : WTO) ได้กำหนดว่าการท่องเที่ยวจะต้องมีลักษณะเป็นสากล ที่มีเงื่อนไขอยู่ 3 ประการ คือ 1) ต้องเดินทางจากที่อยู่อาศัยปกติไปยังที่อื่นเป็นการชั่วคราว (ไม่มากกว่า 1 ปี ติดต่อกัน) 2) ต้องมีสถานที่ปลายทางที่ประสงค์จะไปเยี่ยมเยือน และไปด้วยความสมัครใจ ไม่ใช่เพื่อทำสงคราม 3) ต้องมีจุดมุ่งหมายของการเดินทางโดยไปเพื่อวัตถุประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่ง แต่ต้องมิใช่เพื่อการประกอบอาชีพและไปอยู่ประจำแต่เดินทางไปเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ เพื่อเยี่ยมเยือนญาติมิตร เพื่อความเบิกบาน บันเทิงเริงรมย์ เพื่อเล่นกีฬาต่าง ๆ เพื่อการประชุม สัมมนา เพื่อศึกษาหาความรู้และเพื่อการติดต่อธุรกิจ

องค์กรการท่องเที่ยวของสหประชาชาติ (World Tourism Organization) (2552, หน้า 1) ได้กำหนดการท่องเที่ยวหมายถึงการเดินทาง โดยระยะทางมากกว่า 80 กิโลเมตรจากบ้านเพื่อจุดประสงค์ในการพักผ่อนหย่อนใจ

องค์การสหประชาชาติในการประชุมว่าด้วยการเดินทางและท่องเที่ยว ณ กรุงโรม เมื่อปี พ.ศ. 2506 ได้กล่าวความหมาย การท่องเที่ยว คือ กิจกรรมที่มีเงื่อนไขที่เกี่ยวข้องอยู่ 3 ประการคือ 1) ต้องเดินทางจากที่อยู่ปกติไปยังที่อื่นเป็นการชั่วคราว 2) ต้องมีสถานที่ปลายทางที่ประสงค์จะไปเยี่ยมเยือน และด้วยความสมัครใจ 3) ต้องมีจุดมุ่งหมายของการเดินทาง โดยเพื่อวัตถุประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่งแต่ต้องมิใช่เพื่อการประกอบอาชีพและไปอยู่ประจำ

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ให้ความหมายว่า “การท่องเที่ยว” (Tourism) เป็นคำที่มีความหมายกว้าง ซึ่งไม่ได้หมายเฉพาะว่าเป็นเพียงการเดินทางเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ หรือเพื่อสนุกสนานบันเทิงเริงรมย์เท่านั้น หากแต่เป็นการเดินทางเพื่อการประชุมสัมมนา เพื่อศึกษาหาความรู้ เพื่อการกีฬา การเยี่ยมเยือนญาติพี่น้อง ก็นับได้ว่าเป็นการท่องเที่ยวทั้งสิ้น การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2550)

ฉลองศรี พิมลสมพงศ์ (2542, หน้า 5) ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยว (Tourism) ว่าหมายถึง การเดินทางเพื่อความเพลิดเพลินและพักผ่อนหย่อนใจ และต้องมีเงื่อนไข 3 ประการ คือ 1)

เดินทางจากที่อยู่อาศัยปกติไปยังที่อื่นเป็นการชั่วคราว 2) เดินทางด้วยความสมัครใจ 3) เดินทางด้วยวัตถุประสงค์ใด ๆ ก็ได้ที่ไม่ใช่เป็นการประกอบอาชีพหรือหารายได้

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ (2550, หน้า 5) ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวว่า เป็นการท่องเที่ยวที่ผู้ท่องเที่ยว ไม่มุ่งหวังที่จะได้รับผลตอบแทน แต่เป็นการท่องเที่ยวเพื่อพักผ่อนหย่อนอารมณ์ เพื่อทำนุบำรุง สุขภาพ และเพื่อสนองความอยากรู้อยากเห็น

จุฑามาศ ไชยศร (2536, หน้า 6) ได้สรุปการท่องเที่ยวไว้ว่า การท่องเที่ยวเป็นการสมัครใจเดินทางจากที่อยู่อาศัยของตน เพื่อไปเที่ยวชม ทัศนศึกษาหรือร่วมกิจกรรม ณ สถานที่ต่าง ๆ โดยมีการกำหนดระยะเวลาไปกลับที่ค่อนข้างแน่นอน ซึ่งแม้ว่าจะไปเพื่อทำธุรกิจหรือหารายได้ด้วย น่าจะนับได้ว่าเป็นการเดินทางเพื่อการท่องเที่ยวด้วยเช่นกัน เพราะเหตุผลสนับสนุนที่ว่านักธุรกิจหรือผู้หารายได้ที่แวะเที่ยวชมหรือร่วมทำกิจกรรม ณ สถานที่ท่องเที่ยวในขณะนั้น เขาย่อมที่จะต้องเป็นส่วนหนึ่งของการท่องเที่ยวไปโดยปริยาย

อุไรวรรณ เปี่ยมนิเวศน์ (2544, หน้า 4) ได้สรุปความหมายของการท่องเที่ยวไว้ว่าการท่องเที่ยวเกิดขึ้นด้วยความสมัครใจในการมีปฏิสัมพันธ์กันระหว่างผู้ที่เป็นเจ้าของสถานที่กับผู้ที่เดินทางเข้ามาเยี่ยมเยือนสถานที่เป็นการชั่วคราวไม่ว่าด้วยจุดมุ่งหมายใด ๆ ก็ตามโดยจัดให้มีกิจกรรมสนับสนุนการบริการในหลายสาขามาผสมผสานกันเพื่อเป็นการสร้างแรงจูงใจและความพึงพอใจให้แก่ผู้มาเยี่ยมเยือน

จี เจมส์ และคณะ(Gee, Y., James, C., Deriter, J., & Choy, L., 2007 หน้า 5-6) ได้ให้ความหมายการท่องเที่ยวไว้ว่า การท่องเที่ยวนั้นเป็นส่วนหนึ่งของเศรษฐกิจแห่งชาติ ซึ่งเกี่ยวกับการจัดเตรียมที่พักการหาอาหารและการให้ความบันเทิง แก่นักเดินทาง (Traveler) ผู้ซึ่งมาเยี่ยมสถานที่ที่มิใช่ที่อาศัยถาวรหรือที่ทำงานประจำของเขาทั้งนี้ การเดินทางท่องเที่ยว (Travel) ไม่ได้เป็นอุตสาหกรรม แต่เป็นการรวมตัวของธุรกิจอุตสาหกรรมที่เกี่ยวกับการบริการแก่นักท่องเที่ยว ซึ่งเป็นองค์ประกอบหนึ่งในระบบของการท่องเที่ยว

วิลเลี่ยม ทีโบลด์ (William, 2009, หน้า 1) ได้ให้ความหมายไว้ว่า การท่องเที่ยวมีประโยชน์ต่อผลิตผลมันเป็นสิ่งจำเป็นมากกว่าสำหรับการวางแผนการท่องเที่ยวควรวางแผนอย่างระมัดระวังมนุษย์เป็นผู้ตัดสินใจ และสิ่งแวดล้อมมีผลกระทบของการพัฒนาการท่องเที่ยวจากความหมายดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยสามารถสรุปไว้ว่าการท่องเที่ยว หมายถึง การเดินทางไปยังสถานที่ใดที่หนึ่งโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ เพื่อความสนุกสนานเพลิดเพลิน การเที่ยวชมสถานที่ต่างๆ เพื่อเรียนรู้ วิถีชีวิต วัฒนธรรม ประเพณีในท้องถิ่นนั้นๆ เพิ่ม

ดังนั้นสามารถสรุปได้ว่า การท่องเที่ยวทั่วไปมีความหมายกว้างแต่โดยภาพรวมของการท่องเที่ยวแล้ว หมายถึงการเดินทางของคนไปยังสถานที่ใดสถานที่หนึ่ง โดยมีวัตถุประสงค์หลาย ๆ ประการแตกต่างกันไป แต่โดยหลักการใหญ่ ๆ แล้วเดินทางไปเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ เพื่อความสนุกสนาน เพลิดเพลิน เพื่อการบำรุงรักษาสุขภาพ เพื่อการประชุมสัมมนา เพื่อกีฬา ศึกษาหาความรู้ เป็นการเพิ่มประสบการณ์แก่ตนเอง และเป็นจุดรวมของธุรกิจในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว

2.1.2 องค์ประกอบของการท่องเที่ยวทั่วไป

การท่องเที่ยวเป็นปัจจัยที่ก่อให้เกิดการเดินทาง และมีการพัฒนาขึ้นเป็นอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ดังเช่นปัจจุบัน จึงจำเป็นที่จะต้องมีองค์ประกอบต่าง ๆ เข้ามาเกี่ยวข้องมากขึ้น ซึ่งนอกจากจะเป็นในเรื่องของความสวยงามตามธรรมชาติ ศิลปกรรม โบราณสถาน วัฒนธรรมประเพณีและวิถีการดำเนินชีวิตในสังคมของคนท้องถิ่นแล้ว การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวโดยวิธีการต่าง ๆ การบริการความสะดวกที่เหมาะสม และการจัดการอย่างเป็นระบบจะเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ช่วยเสริมให้การท่องเที่ยวประสบความสำเร็จ จึงมีนักวิชาการหลายท่านได้นำเสนอองค์ประกอบของการท่องเที่ยวไว้หลายทัศนะ ดังนี้

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ได้นำเสนอหัวข้อขององค์ประกอบในการท่องเที่ยวที่ภาครัฐต้องจัดทำและให้การส่งเสริมภาคเอกชน มีด้วยกัน 8 ประการ ดังนี้ 1) การคมนาคมขนส่ง (ทางบก ทางน้ำและทางอากาศ) 2) ที่พัก 3) ร้านอาหาร ภัตตาคาร 4) บริการนำเที่ยว 5) สิ่งดึงดูดใจให้เกิดการท่องเที่ยว (สิ่งที่มีอยู่ในธรรมชาติ หรือสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น) 6) ร้านขายของที่ระลึก 7) ความปลอดภัย 8) การเผยแพร่และการโฆษณา

กุลวดี ละมายจีน (2552, หน้า 5-6) กล่าวไว้ในเอกสารประกอบการสอนว่า การท่องเที่ยวจะประสบความสำเร็จได้นั้นต้องมีองค์ประกอบที่สำคัญ 5 ประการ หรือที่เรียกกันว่า 5As ได้แก่ 1) ความดึงดูดใจ (Attraction) หมายถึง ทรัพยากรที่สามารถดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวได้หรือมีลักษณะชวนตา ชวนใจ มีเสนห์เฉพาะตัว เช่น ชายหาดขาว ป่าที่มีพันธุ์ไม้นานาชนิด หรือความงดงามที่มนุษย์สร้างขึ้น เช่น ทะเลสาบ รีสอร์ทในหุบเขา เป็นต้น 2) ความสามารถในการเข้าถึง (Accessibility) หมายถึงการเดินทางมายังแหล่งท่องเที่ยวที่สามารถเดินทางเข้าถึงสถานที่ได้อย่างสะดวก มีการจัดสร้างเส้นทางการคมนาคมที่สะดวกสบาย 3) สิ่งอำนวยความสะดวก (Amenity) คือ ความสะดวกสบายในการท่องเที่ยว มีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการทองเที่ยว สร้างสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐานขึ้นในแหล่งท่องเที่ยว เช่น ไฟฟ้า ประปา ถนน ระบบการสื่อสารต่าง ๆ 4) ที่พัก (Accommodation) คือ สถานที่พักแรม ซึ่งบางครั้งอาจมีการนอนพักค้างภายในแหล่งท่องเที่ยว เพื่อเป็นการอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว ควรมีการจัดบริการที่พักแรมภายในแหล่งท่องเที่ยวด้วย 5) กิจกรรม (Activity) หมายถึง กิจกรรมที่เกิดขึ้นภายในแหล่งท่องเที่ยว เช่น การเดินป่า การล่องแกง การพายเรือ หรือ การจัดงานรื่นเริง การบายศรีสู่ขวัญ เป็นต้น

McIntosh, Goeldner, & Ritchie (2007) ได้จัดแบ่งองค์ประกอบการท่องเที่ยวแบบครอบคลุมทั้งระบบไว้เป็น 4 กลุ่มใหญ่ ๆ ดังนี้ 1) ทรัพยากรธรรมชาติ (Natural Resources) สิ่งทั้งหลายที่มีอยู่ในพื้นที่ที่จะสามารถใช้เพื่อให้ความบันเทิงเริงใจแก่นักท่องเที่ยว ได้แก่ อากาศ ภูมิประเทศ พืชพันธุ์ไม้ แหล่งน้ำชายหาด ความสวยงามตามธรรมชาติและสภาพแวดล้อมอื่น ๆ 2) โครงสร้างพื้นฐาน (Infrastructure) เกิดขึ้นจากการสร้างและการพัฒนาซึ่งได้แก่ ระบบประปา ไฟฟ้า การกำจัดของเสีย รวมถึงสิ่งก่อสร้างอื่น ๆ เช่น ทางด่วน ที่จอดรถ สนามบิน สถานีขนส่ง โรงแรมที่พัก ร้านค้า ศูนย์การค้า ศูนย์กลางความบันเทิง พิพิธภัณฑ์เป็นต้น 3) การคมนาคมขนส่ง

(Transportation) เช่น เรือ เครื่องบิน รถไฟ รถโดยสาร ประจำทาง และรถยนต์นั่งส่วนบุคคล เป็นต้น 4) ทรัพยากรทางวัฒนธรรม (Hospitality and Cultural Resources) รวมทุกสิ่งที่ เป็นความมั่งคั่งทางวัฒนธรรมของพื้นที่ที่จะทำให้นักท่องเที่ยวประทับใจดุจญาติพี่น้องในครัวเรือน และการให้บริการของพนักงานบริษัทนำเที่ยว เช่น มิตรภาพ ความจริงใจ และความยิ้มแย้มแจ่มใส เป็นต้น

พะยอม ธรรมบุตร (2549, หน้า 1-3) ได้แบ่งองค์ประกอบของการท่องเที่ยวออกเป็น 5 กลุ่ม ดังนี้ 1) การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวเป็นองค์ประกอบที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง ได้แก่ การขนส่ง การคมนาคมที่เชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวกับสนามบิน ตัวเมือง สถานีขนส่ง สถานีรถไฟ รวมถึงคุณภาพของโครงสร้างพื้นฐานของพื้นที่ ได้แก่ ถนนทางหลวงโครงข่ายคมนาคม เป็นต้น 2) ที่พักแรม เป็นองค์ประกอบที่สำคัญเช่นกันโดยเฉพาะสำหรับการท่องเที่ยวซึ่งต้องค้างคืนในแหล่งท่องเที่ยวอย่างน้อย 1 คืน เช่น โรงแรม รีสอร์ท โฮมสเตย์ แค้มป์ เป็นต้น 3) แหล่งท่องเที่ยวเป็นหัวใจขององค์ประกอบการท่องเที่ยว เพราะเป็นสถานที่ที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวอาจเป็นแหล่งท่องเที่ยวตามธรรมชาติ วัฒนธรรม งานมหกรรม ประเพณีท้องถิ่น ตลอดจนวิถีชีวิตของชุมชนเจ้าของบ้าน เป็นต้น 4) กิจกรรม มีความสำคัญอย่างยิ่งสำหรับนักท่องเที่ยวซึ่งแสวงหาประสบการณ์จึงจำเป็นต้องมีกิจกรรมให้นักท่องเที่ยวได้มีส่วนร่วม ซึ่งอาจเป็นกิจกรรมส่วนหนึ่งของวิถีชีวิต เช่น การดำนา การเกี่ยวข้าว การจับปลา การกรีดยาง การทำหัตถกรรมพื้นบ้าน หรืออาจเป็นกิจกรรมนันทนาการ เช่น การดำน้ำ การเดินป่า การดูนก หรือกิจกรรมผจญภัย เช่น การล่องแก่ง การขี่ช้าง การปีนหน้าผา เป็นต้น ซึ่งกิจกรรมดังกล่าวจะทำให้นักท่องเที่ยวเกิดความประทับใจในแหล่งท่องเที่ยว 5) การบริการต่าง ๆ ในแหล่งท่องเที่ยว แหล่งท่องเที่ยวจำเป็นต้องมีการบริการด้านต่าง ๆ มีสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว ได้แก่ ศูนย์ข้อมูลนักท่องเที่ยว ตู้ ATM ตู้แลกเงิน ศูนย์อาหาร โรงพยาบาล ปั๊มน้ำมัน เป็นต้น

เถกิงศักดิ์ ชัยชาญ (2555, หน้า 4) ได้ศึกษาองค์ประกอบหลักของการท่องเที่ยวไทยว่าสามารถมองแยก ออกเป็น 3 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) อุปสงค์ต่อการท่องเที่ยว (Tourism Demand) หมายถึงความต้องการท่องเที่ยวที่อยู่ในรูปของจำนวนหรือปริมาณ (คน/ครั้ง/ช่วงเวลา) หรือพฤติกรรมของนักท่องเที่ยว 2) อุปทานของการท่องเที่ยว (Tourism Supply) หมายถึง ทรัพยากรท่องเที่ยว และสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ซึ่งจัดว่าเป็นองค์ประกอบหนึ่งทางด้านสินค้าและบริการในการท่องเที่ยว (Tourism Products) 3) การจัดการ (Management) ที่อยู่ภายใต้หลักการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน ดังนั้นการดำเนินนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวที่มีประสิทธิภาพ จะต้องส่งเสริมด้านอุปสงค์ (Demand) ควบคู่ไปกับการส่งเสริมด้านอุปทาน (Supply) โดยการสร้างความประทับใจและสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างนักท่องเที่ยวกับทรัพยากรท่องเที่ยว

ดังนั้นสามารถสรุปได้ว่า การท่องเที่ยวมีการจัดองค์ประกอบไว้หลากหลายตามมุมมองของนักวิชาการ ซึ่งบาง คนดูองค์ประกอบในภาพรวมของการท่องเที่ยวว่ามีอยู่ 8 ประการ บางคนดูองค์ประกอบไปที่การจัดการการท่องเที่ยวว่าจะประสบความสำเร็จได้นั้น ต้องมีองค์ประกอบสำคัญคือ 5As ในขณะที่บาง คนจัดแบ่งองค์ประกอบเป็นกลุ่มว่ามี 4 กลุ่มบ้าง 5 กลุ่มบ้าง และการมี

องค์ประกอบที่ดีมีคุณภาพ ควรดูที่อุปสงค์และอุปทาน มีการจัดการที่ครอบคลุมทั้งระบบ

2.1.3 ประเภทของการท่องเที่ยวทั่วไป

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (Tourism Authority of Thailand : TAT) แบ่งประเภทการท่องเที่ยวตามความสำคัญของสภาพแวดล้อมไว้ 12 ประเภทดังนี้

1) แหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Eco-Tourism) หมายถึง แหล่งท่องเที่ยวที่มีลักษณะทางธรรมชาติที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะท้องถิ่น มีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้อง มีกิจกรรมที่ส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้เกี่ยวกับระบบนิเวศนั้น มีการจัดการสิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมของท้องถิ่น

2) แหล่งท่องเที่ยวทางศิลปะวิทยาการ (Arts and Sciences Educational Attraction Standard) หมายถึง แหล่งท่องเที่ยวที่สามารถตอบสนองความสนใจพิเศษของนักท่องเที่ยว เป็นรูปแบบการท่องเที่ยวแบบใหม่ ที่สามารถเพิ่มเติมได้อีกมากมายตามความนิยมของคนในแต่ละยุคสมัยปัจจุบันมีปรากฏอยู่หลาย ๆ แห่ง เช่น พิพิธภัณฑ์เฉพาะทาง แหล่งท่องเที่ยวเพื่อการศึกษาทางวิทยาศาสตร์ อุตสาหกรรมและเทคโนโลยี และ MICE เป็นต้น

3) แหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ (Historical Attraction) หมายถึง แหล่งท่องเที่ยวที่มีความสำคัญและคุณค่าทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี และศาสนา รวมถึงสถานที่หรือ อาคาร สิ่งก่อสร้างที่มีอายุเก่าแก่ มีคุณค่าทางศิลปะและสถาปัตยกรรม หรือเคยมีเหตุการณ์สำคัญ เกิดขึ้นในประวัติศาสตร์ เช่น โบราณสถาน อุทยานประวัติศาสตร์ ชุมชนโบราณ กำแพงเมือง คูเมือง พิพิธภัณฑ์ วัด ศาสนสถาน เป็นต้น

4) แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ (Natural Attraction) หมายถึง สถานที่ที่มีทรัพยากรธรรมชาติเป็นสิ่งดึงดูดใจให้นักท่องเที่ยวมาเยือน มีความแปลกตาของสภาพธรรมชาติ และมีภูมิศาสตร์อันเป็นเอกลักษณ์หรือเป็นสัญลักษณ์ของท้องถิ่นนั้น ๆ สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่มีลักษณะพิเศษ (Special Environmental Features) หรือสภาพแวดล้อมที่มีคุณค่าทางวิชาการก็ได้

5) แหล่งท่องเที่ยวเพื่อนันทนาการ (Recreational Attraction) หมายถึง แหล่งท่องเที่ยวที่มนุษย์สร้างขึ้น เพื่อการพักผ่อนและเสริมสร้างสุขภาพให้ความสนุกสนาน บันเทิง และ การศึกษาหาความรู้แม้ไม่มีความสำคัญในแง่ประวัติศาสตร์ โบราณคดี ศาสนา ศิลปวัฒนธรรม แต่มีลักษณะเป็นแหล่งท่องเที่ยวร่วมสมัย เช่น สถานบันเทิง สวนสัตว์ สวนสนุก สนามกีฬาและ สวนสาธารณะที่มีลักษณะพิเศษ

6) แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม (Cultural Attraction) หมายถึง แหล่งท่องเที่ยวที่มีคุณค่าทางศิลปะและขนบธรรมเนียมประเพณีที่บรรพบุรุษได้สร้างสม และถ่ายทอดเป็นมรดกสืบทอดกันมา ประกอบด้วยงานประเพณี วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คน การแสดงศิลปะ วัฒนธรรม สินค้าพื้นเมือง การแต่งกาย ภาษาชนเผ่า เป็นต้น เช่น งานแสดงของช้างจังหวัดสุรินทร์ งานร่มบ่อสร้างจังหวัดเชียงใหม่ ประเพณีลอยกระทง ประเพณีสงกรานต์ เป็นต้น

7) แหล่งท่องเที่ยวน้ำพุร้อนธรรมชาติ จัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวประเภทธรรมชาติ อย่างหนึ่ง

ที่ต้องมีการกำหนดมาตรการความปลอดภัยที่ชัดเจน เพื่อควบคุมกิจกรรมการท่องเที่ยวใด ๆ ที่อาจส่งผลกระทบต่อแหล่งน้ำพุร้อนธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมทั้งเป็นการเพิ่มมาตรฐาน แหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพน้ำพุร้อนธรรมชาติของประเทศไทย ให้เป็นที่ยอมรับทั้งในและต่างประเทศเพิ่มมากขึ้น

8) แหล่งท่องเที่ยวประเภทชายหาด (Beach Attraction) หมายถึง สถานที่ที่มีชายหาดเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่ดึงดูดใจให้นักท่องเที่ยวมาเยือน ในรูปแบบที่ใกล้ชิดกับธรรมชาติ และอาจเสริมกิจกรรมเพื่อการศึกษาหาความรู้เข้าไปด้วย ซึ่งกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นบริเวณ ชายหาด ได้แก่ การเล่นน้ำ การอาบแดด เล่นกีฬาทางน้ำ กีฬาชายหาด การนั่งพักผ่อน เป็นต้น

9) แหล่งท่องเที่ยวประเภทน้ำตก สถานที่ที่มีน้ำตกเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่ดึงดูดใจให้นักท่องเที่ยวมาเยือน เพื่อความเพลิดเพลินและนันทนาการในรูปแบบที่ใกล้ชิดกับธรรมชาติ และอาจเสริมกิจกรรมเพื่อการศึกษาหาความรู้เข้าไปด้วย ได้แก่ การว่ายน้ำ การพักผ่อน การเดินสำรวจน้ำตก การล่องแก่ง การดูนก เป็นต้น

10) แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติประเภทถ้ำ หมายถึง สถานที่ที่มีถ้ำเป็น ทรัพยากรธรรมชาติที่ดึงดูดใจให้นักท่องเที่ยวมาเยือน เพื่อความเพลิดเพลิน และนันทนาการใน รูปแบบที่ใกล้ชิดกับธรรมชาติและอาจเสริมกิจกรรมเพื่อการศึกษาหาความรู้เข้าไปด้วย เช่น การเข้าชมบรรยากาศหินงอกหินย้อยภายในถ้ำ การศึกษาด้านโบราณคดีของมนุษย์ยุคต่าง ๆ ที่เคยอยู่อาศัยในถ้ำการนมัสการพระพุทธรูป การให้อาหารสัตว์ การปิกนิก เป็นต้น

11) แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติประเภทเกาะ เกาะเป็นสถานที่ที่มีลักษณะพิเศษ และมีธรรมชาติงดงามอันเป็นเอกลักษณ์ที่ดึงดูดใจให้นักท่องเที่ยวมาเยือน การทำกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การเล่นกีฬาทางน้ำ การดำน้ำ การชมถ้ำใต้น้ำและอื่น ๆ ต้องมีการดูแลจากผู้เกี่ยวข้อง และเจ้าหน้าที่ของรัฐอย่างเข้มงวดเพราะมีความเสี่ยงต่อการถูกทำลายมากที่สุด

12) แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติประเภทแก่ง หมายถึง สถานที่ที่มีแก่งเป็น ทรัพยากรธรรมชาติที่ดึงดูดใจให้นักท่องเที่ยวมาเยือน เพื่อความเพลิดเพลินและนันทนาการในรูปแบบที่ใกล้ชิดกับธรรมชาติ โดยมีกิจกรรมการท่องเที่ยวหลัก เช่น การล่องแก่ง การพายเรือ การพักแรม และการเดินป่า อาจเสริมกิจกรรมการศึกษาธรรมชาติเข้าไปด้วย ได้แก่การดูนกการสำรวจธรรมชาติ การศึกษาพันธุ์พืชต่าง ๆ เป็นต้น

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จำแนกประเภทของแหล่งท่องเที่ยวโดยให้ความสำคัญกับสถานที่ 7 ประเภท ดังนี้

1) ประเภทโบราณสถาน เช่น พระราชวัง สิ่งก่อสร้าง อาคารที่มีความสำคัญในทางประวัติศาสตร์ ปราสาท ป้อมปราการ นอกจากนี้ยังหมายความรวมถึงอนุสาวรีย์ต่าง ๆ ด้วย

2) ประเภทศาสนสถาน เช่น วัด โบสถ์ เจดีย์ ศูนย์กิจกรรมทางศาสนา

3) ประเภทธรรมชาติเช่น ทะเล ชายหาด ป่าไม้ แม่น้ำ ลำคลอง ภูเขา ถ้ำ น้ำพุ น้ำพุร้อน น้ำตก ทะเลสาบ หนองบึง เป็นต้น

4) ประเภทสถานเริงรมย์ เช่น โรงละครการแสดงร้านอาหารที่มีชื่อเสียง และร้าน ขายของในศูนย์การค้าต่าง ๆ

5) ประเภทอุตสาหกรรมและหัตถกรรม อาจเป็นอุตสาหกรรมขนาดเล็ก เช่น ทำเครื่องเงิน จักสาน ทอผ้า ทำร่ม ปั้นหม้อ ปั้นโอ่ง เป็นต้น

6) ประเภทศิลปวัฒนธรรมและการศึกษา เช่น พิพิธภัณฑ์ ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม ศูนย์วิจัยหรือย่านที่มีการผลิตสินค้าประจำวัน ประเพณีประจำถิ่น เป็นต้น

7) ประเภทอื่น ๆ เช่น สวนสัตว์ สวนสาธารณะ สนามกีฬา สวนสนุก เป็นต้น

ราณี อิสิชัยกุล (2546, หน้า 41) ได้ขยายมุมมองการท่องเที่ยวไปตามความสนใจของนักท่องเที่ยว โดยแบ่งออกเป็น 3 ระดับ

1) การท่องเที่ยวตามความสนใจทั่วไป (General Interest Tourism : GIT) คล้าย กับการท่องเที่ยวมวลชนหรือการท่องเที่ยวที่มีนักท่องเที่ยวจำนวนมาก เป็นการตอบคำถามของ นักท่องเที่ยวว่าจะไปเที่ยวที่ไหนในวันหยุด นักท่องเที่ยวประกอบกิจกรรมเที่ยวชมเพื่อถ่ายภาพเป็น หลัก เน้นท่องเที่ยวหลายแห่งซึ่งแต่ละแห่งจะใช้เวลานำชมเพียงสั้น ๆ

2) การท่องเที่ยวตามความสนใจแบบผสม (Mixed Interest Tourism : MIT) เป็นการตอบคำถามของการท่องเที่ยวว่าจะไปท่องเที่ยวที่ไหนในวันหยุด ไปอย่างไร ไปกับใคร และไปทำกิจกรรมอะไร การท่องเที่ยวแบบนี้ได้จำแนกความแตกต่างออกเป็น 3 ส่วนแบ่งตลาด ได้แก่ 1. ส่วนแบ่งตลาดตามภูมิศาสตร์หรือทำเลที่ตั้ง เช่น การท่องเที่ยวในชนบท การท่องเที่ยวในเมือง การท่องเที่ยวในเอเชีย/ยุโรป เป็นต้น 2. ส่วนแบ่งตลาดตามส่วนธุรกิจ เช่น ที่พักแรม การคมนาคมขนส่ง หรืองานเทศกาล เช่น การท่องเที่ยวตามรีสอร์ต การท่องเที่ยวโดยเรือสำราญ การท่องเที่ยวเพื่อการประชุมและนิทรรศการ เป็นต้น 3. ส่วนแบ่งตลาดตามกลุ่มประชากรที่มีความเกี่ยวพันกันจากการสมรสหรือความชอบพอ เช่น การท่องเที่ยวผู้สูงอายุ การท่องเที่ยวบาร์เกย์ การท่องเที่ยวสตรี เป็นต้น

3) การท่องเที่ยวตามความสนใจพิเศษ (Special Interest Tourism : SIT) เป็นการตอบคำถามของการท่องเที่ยวว่า จะไปท่องเที่ยวที่ไหนในวันหยุด และมีความสนใจจะทำกิจกรรมท่องเที่ยวใด เช่น การท่องเที่ยวเชิงกีฬา เชิงวัฒนธรรม เชิงผจญภัย เชิงสุขภาพ เชิงอาหาร เป็นต้น

ดังนั้นสามารถสรุปได้ว่า ประเภทของการท่องเที่ยวทั่วไปนั้น การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยแบ่งตาม ความสำคัญของสภาพแวดล้อมว่ามี 12 ประเภทด้วยกัน จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยจัดประเภทของการท่องเที่ยวโดยให้ความสำคัญกับสถานที่ว่ามี 7 ประเภท ในขณะที่นักวิชาการด้านการท่องเที่ยวจัดประเภทไปตามความสนใจของนักท่องเที่ยวว่ามี 3 แบบคือความสนใจทั่วไป ความสนใจแบบผสม และความสนใจพิเศษ ซึ่งในแต่ละประเภทยังมีแบ่งแยกย่อยครอบคลุมการท่องเที่ยวไว้อย่างหลากหลาย

2.1.4 รูปแบบของการท่องเที่ยวทั่วไป

องค์การการท่องเที่ยวโลก ได้มีการก าหนดรูปแบบการท่องเที่ยวไว้ 3 รูปแบบหลัก ได้แก่

1. รูปแบบการท่องเที่ยวในแหล่งธรรมชาติ (Natural Based Tourism) ประกอบด้วย

1.1 การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Eco-Tourism) - การท่องเที่ยวเชิงนิเวศทางทะเล (Marine Eco-Tourism)

1.2 การท่องเที่ยวเชิงธรณีวิทยา (Geo-Tourism) – การท่องเที่ยวเชิงเกษตร (Agro Tourism)

1.3 การท่องเที่ยวเชิงดาราศาสตร์ (Astrological Tourism)

2. รูปแบบการท่องเที่ยวในแหล่งวัฒนธรรม (Cultural Based Tourism) ประกอบด้วย

2.1 การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ (Historical Tourism) - การท่องเที่ยวงานประเพณีและวัฒนธรรม (Traditional And Cultural Tourism)

3. รูปแบบการท่องเที่ยวในความสนใจพิเศษ (Special Interest Tourism) ประกอบด้วย

3.1 การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ (Health Tourism) - การท่องเที่ยวเชิงทัศนศึกษาและศาสนา (Edu meditation Tourism)

3.2 การท่องเที่ยวเพื่อศึกษากลุ่มชาติพันธุ์หรือวัฒนธรรมชนกลุ่มน้อย (ethnic tourism)

3.3 การท่องเที่ยวเชิงกีฬา (Sports Tourism)

3.4 การท่องเที่ยวแบบผจญภัย (Adventure Travel)

3.5 การท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์และฟาร์มสเตย์ (Home Stay And Farm Stay)

3.6 การท่องเที่ยวพำนักระยะยาว (Long Stay)

3.7 การท่องเที่ยวแบบให้รางวัล (Incentive Travel)

3.8 การท่องเที่ยวเพื่อการประชุม (MICE : M=meeting, I=incentive, C=conference, E=exhibition)

ฉัตรเฉลิม องอาจธานศาล (2551, หน้า 73) กล่าวไว้ในจุลสารวิชาการฯ ว่ารูปแบบการท่องเที่ยวเชิงแนวคิด (Thematic Tourism) เป็นอีกรูปแบบหนึ่งของการท่องเที่ยวที่น่าจับตามอง เพราะเป็นการเพิ่มคุณค่าให้กับการท่องเที่ยวและแหล่งท่องเที่ยวด้วย และมีสิ่งที่จะได้รับเพิ่มขึ้นคือ การส่งเสริมการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวให้มีประสิทธิภาพ ช่วยลดการทำลายแหล่งท่องเที่ยวและวิถีชุมชนที่มี เหลืออยู่น้อยในปัจจุบันให้สามารถดำรงอยู่ได้ต่อไปจนตกทอดไปถึงชนรุ่นหลัง ตัวอย่างเช่น

1. การท่องเที่ยวเชิงโบราณคดี (Archaeologial Tourism) เป็นกลุ่มย่อยของการ ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เป็นการท่องเที่ยวที่เจาะลึกลงไปในเนื้อหา ช่วยเพิ่มคุณค่าแก่การท่องเที่ยว

2. การท่องเที่ยวชุมชน (Community Tourism) แตกแขนงออกมาจากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มุ่งศึกษาชีวิตของผู้คน ศึกษาวัฒนธรรมความเชื่อ และมีกิจกรรมร่วมกับคนในชุมชน

3. การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ (Health Tourism) เน้นกิจกรรมที่ก่อให้เกิดความ สมบูรณ์ทั้งกายและใจ ครอบคลุมเรื่องการรับประทานอาหารที่มีประโยชน์เพื่อล้างสารพิษ การฝึกโยคะ การนั่งวิปัสสนา

4. การท่องเที่ยวเขตชนบท/เมือง (Rural/Urban Tourism) เป็นการลงไปสัมผัสกับวิถีชีวิตการประกอบอาชีพของคนในชนบทและมักจะเสนอคู่กับการท่องเที่ยวในเขตเมือง ที่มีการแบ่งประเภทของเมืองตามลักษณะเด่นเช่น เมืองประวัติศาสตร์ เมืองผ่านเมืองหลักของการท่องเที่ยว เมืองชายทะเล เป็นต้น

สุวัฒน์ จุธากรและคณะ (2550, หน้า 17) ได้เขียนไว้ในเอกสารการสอนว่า การท่องเที่ยวมีหลายรูปแบบ ด้วยกัน ขึ้นอยู่กับปัจจัยและวัตถุประสงค์ของการจัดแบ่งในที่นี้รวบรวมรูปแบบของการท่องเที่ยว ออกเป็น 3 รูปแบบใหญ่ ๆ คือ

1) รูปแบบของการท่องเที่ยวตามสภาพภูมิศาสตร์และถิ่นพำนักของนักท่องเที่ยว การจัดแบ่งในลักษณะนี้จะเป็นการจัดแบ่งเพื่อเก็บข้อมูลของการท่องเที่ยวเป็นสำคัญ ตลอดจนการนำมาใช้ในการวางแผน และเพื่อศึกษาผลได้จากทางเศรษฐกิจที่เกิดจากนักท่องเที่ยว ที่มีถิ่นพำนักต่างกัน สามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท คือ 1. การท่องเที่ยวระหว่างประเทศ (International Tourism) คือ การเดินทางไปท่องเที่ยวยังต่างประเทศ โดยมิได้มีวัตถุประสงค์เพื่อหารายได้ในประเทศนั้น ๆ ทั้งนี้จะต้องผ่านพิธี การตรวจคนเข้าเมือง พิธีการศุลกากร มี 2 รูปแบบ ได้แก่ การท่องเที่ยวขาออก (Outbound Tourism) คือ การเดินทางออกจากประเทศที่เราพำนักอยู่ถาวรออกไปยังประเทศอื่น การท่องเที่ยวขาเข้า (Inbound Tourism) คือการเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวของบุคคลที่มิได้มีถิ่นพำนักอาศัยถาวรอยู่ในประเทศนั้น ๆ 2. การท่องเที่ยวภายในประเทศ (Internal Tourism) คือ การท่องเที่ยวที่มีภูมิศาสตร์เฉพาะภายในอาณาเขตของแต่ละประเทศนั้น ๆ การท่องเที่ยวในลักษณะนี้เกิดขึ้นจากการเดินทางของบุคคล 2 กลุ่ม ได้แก่ นักท่องเที่ยวภายในประเทศ (Domestic Tourist) คือ บุคคลที่เดินทางอยู่ภายในประเทศที่เป็นถิ่นพำนักถาวรของตน เช่น คนไทยที่มีถิ่นฐานอยู่ในประเทศไทย และเดินทางท่องเที่ยวภายในประเทศไทย นักท่องเที่ยวขาเข้า (Inbound Tourist) คือ บุคคลที่เดินทางจากถิ่นพำนักถาวรของตนไปยังอีกประเทศหนึ่ง เราจะเรียกว่านักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ นักท่องเที่ยวโพ้นทะเล และนักท่องเที่ยวที่มีที่พักชั่วคราวในต่างประเทศ

2) รูปแบบของการท่องเที่ยวตามวัตถุประสงค์ของคนเดินทาง สามารถจัดแบ่งออกเป็น 3 รูปแบบ คือ 1. การท่องเที่ยวเพื่อความเพลิดเพลินและการพักผ่อน เป็นการท่องเที่ยวที่ต้องการหลีกหนีความจำเจของการใช้ชีวิตประจำวัน เดินทางไปยังสภาพแวดล้อมใหม่ ๆ หรือเพื่อต้องการหลีกหนีสภาพอากาศภายในประเทศของตน การท่องเที่ยวรูปแบบนี้เป็นวัตถุประสงค์ขั้นพื้นฐานของนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ (Mass Tourism) 2. การท่องเที่ยวเพื่อวัตถุประสงค์ทางธุรกิจ คือการเดินทางไปยังสถานที่ต่าง ๆ มีวัตถุประสงค์หลักคือ การทำงาน และวัตถุประสงค์รองคือ การได้ท่องเที่ยวในสถานที่ที่ไปทำงาน ด้วย ลักษณะแบบนี้สามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภทคือ - เพื่อธุรกิจโดยทั่วไป (Regular Business Travel) หมายถึง การเดินทางไปติดต่อประสานงาน การเซ็นสัญญา โดยอาจมีระยะเวลา พักผ่อน 2-3 วัน เช่น นักธุรกิจเดินทางมาเซ็นสัญญาเป็นหุ้นส่วนในธุรกิจอสังหาริมทรัพย์ หรือตัวแทนขายประกันเดินทางไปเยี่ยมลูกค้า เป็นต้น และเพื่อการประชุมนานาชาติ (Meeting Incentive Convention and Exhibition : MICE) การท่องเที่ยวเพื่อเป็นรางวัล และการท่องเที่ยว

เพื่อการจัดนิทรรศการ คือ การท่องเที่ยวที่กล่าวมานี้จะมีความสัมพันธ์กัน เช่น การเดินทางไปประชุมสัมมนา ก็อาจจะมีการจัดนิทรรศการร่วมด้วย หรือ ผู้เดินทางแบบการท่องเที่ยวเพื่อเป็นรางวัล ก็อาจจะเข้าร่วมประชุมด้วยก็เป็นได้ในปัจจุบันได้มีการสนับสนุนการท่องเที่ยวรูปแบบดังกล่าวอย่างกว้างขวาง ทั้งภาครัฐและเอกชน เนื่องจากได้เล็งเห็นความสำคัญถึงรายได้และภาพลักษณ์ด้านการท่องเที่ยว ทั้งในระยะสั้นและในระยะยาว เนื่องจากกลุ่มผู้เดินทางเหล่านี้จะมีการศึกษาสูง ถ้าเดินทางไปติดต่อ ธุรกิจหรือประชุมสัมมนาที่ประเทศใดแล้วเกิดความประทับใจ ก็อาจกลับมาท่องเที่ยวส่วนตัวได้ (3) การท่องเที่ยวเพื่อความสนใจพิเศษ (Special Interest Tourism) เกิดขึ้นจากการที่นักท่องเที่ยวบางกลุ่มคิดว่า การเดินทางท่องเที่ยวเพื่อชมบรรยากาศบ้านเมือง หรือ ชมธรรมชาติไม่สามารถตอบสนองความต้องการที่เพิ่มขึ้นของนักท่องเที่ยวได้ ดังนั้นจึงมีการคิดรูปแบบการท่องเที่ยวขึ้นมาเพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวหลายรูปแบบ เช่น การท่องเที่ยว เชิงนิเวศ (Eco-Tourism) หมายถึง การท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบในแหล่งธรรมชาติที่มี เอกลักษณ์เฉพาะถิ่นและแหล่งวัฒนธรรมที่เกี่ยวเนื่องกับระบบนิเวศ โดยมีกระบวนการเรียนรู้ ร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้อง เช่น การเดินป่าชมธรรมชาติ การศึกษาพันธุ์พืชในอุทยานแห่งชาติ เป็นต้น การท่องเที่ยวเชิงเกษตร (Agro Tourism) หมายถึง การเดินทางท่องเที่ยวที่มุ่งความสนใจกิจกรรม การเกษตร หรือสภาพแวดล้อมทางการเกษตรเป็นหลัก เช่น การเที่ยวชมสวนผลไม้ตามฤดูกาล การเที่ยวไร่ชา เป็นต้น การท่องเที่ยวชุมชน (Community Tourism) หมายถึง การเดินทางท่องเที่ยว เพื่อไปสัมผัสวิถีชีวิตของชุมชนในท้องถิ่นนั้น ๆ เพื่อศึกษาถึงการดำรงชีวิต ความเชื่อ หรือความเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนนั้น ๆ การท่องเที่ยวแบบผจญภัย (Adventure Tourism) หมายถึง การท่องเที่ยวรูปแบบพิเศษ ที่มีกิจกรรมที่ท้าทายความสามารถของนักท่องเที่ยว เช่น การไต่หน้าผา ล่องไพร ล่องแก่งตามแม่น้ำที่มีความลึกและไหลเชี่ยว เป็นต้น การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ (Health Tourism) หมายถึง การเดินทางท่องเที่ยวเพื่อไปรักษาอาการเจ็บป่วย หรือฟื้นฟูสุขภาพ เช่น สถานที่อาบน้ำแร่ สถานที่ออกกำลังกาย การนวดแผนโบราณ การทำสปา เป็นต้น การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และศิลปวัฒนธรรม (Cultural and Historical Tourism) หมายถึง การเดินทาง เพื่อไปศึกษาหาความรู้และชมความงดงามของโบราณสถานและโบราณวัตถุ แหล่งโบราณคดี หรือ สถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ สถาปัตยกรรมที่สามารถสะท้อนถึงวิถีชีวิตคนในท้องถิ่นแหล่ง ท่องเที่ยวนั้น ๆ การท่องเที่ยวชมงานประเพณี (Traditional Tourism) หมายถึงการเดินทาง ท่องเที่ยวเพื่อร่วมงานประเพณีในท้องถิ่นนั้น ๆ ซึ่งชาวบ้านที่อยู่ในท้องถิ่นเป็นผู้จัดขึ้น เช่น ประเพณี แห่เทียนพรรษา ประเพณีบุญบั้งไฟ เป็นต้น

3) รูปแบบการท่องเที่ยวตามลักษณะการจัดการเดินทางการท่องเที่ยวลักษณะนี้สามารถแบ่งออกเป็น 2 รูปแบบ คือ การท่องเที่ยวแบบหมู่คณะ จะเป็นการท่องเที่ยวแบบซื้อรายการนำเที่ยวสำเร็จรูปหรือที่เรียกว่า Package Tour จากบริษัทนำเที่ยว และจะต้องมีจำนวนนักท่องเที่ยว 11 คนขึ้นไปที่จะมีการรวมราคาค่าใช้จ่ายทั้งหมดของการเดินทางไว้แล้ว การเดินทางรูปแบบนี้จะทำให้ประหยัดค่าใช้จ่ายได้มาก ทั้งยังมีเพื่อนร่วมทาง มีการวางแผนในการเดินทางอย่างสะดวกและ รวดเร็ว มีความสะดวกในการติดต่อสื่อสาร เนื่องจากมีมัคคุเทศก์คอยดูแลในหมู่คณะ หรืออาจจะ ได้รับสิทธิ

พิเศษต่าง ๆ ในสถานที่ที่จะเปิดให้เข้าชมเป็นหมู่คณะเท่านั้น โดยเราจะได้รับการอำนวย ความสะดวกจากบริษัทนำเที่ยวทั้งหมด และการท่องเที่ยวแบบอิสระ (Foreign Individual Tourism : FIT) จะเป็นการเดินทางท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวจะต้องวางแผนจัดการการเดินทางด้วยตนเองทุกอย่างการท่องเที่ยว รูปแบบนี้จะมีความเป็นส่วนตัวสูง และสามารถเข้าไปศึกษาแหล่งท่องเที่ยวได้ละเอียดลึกซึ้งมากกว่าการที่ไปเป็นหมู่คณะ

ดังนั้นสามารถสรุปได้ว่า การท่องเที่ยวมีรูปแบบที่หลากหลาย จัดแบ่งกันตามวัตถุประสงค์หรือตามปัจจัยของสถานที่ตามสภาพภูมิศาสตร์ ตามลักษณะของการจัดการเดินทาง เช่น เดินทางกันเป็นหมู่คณะ เดินทางแบบอิสระ เป็นต้น นักวิชาการบางคนเสนอรูปแบบใหม่ของการท่องเที่ยวเชิงแนวคิดที่เพิ่มคุณค่าให้กับการท่องเที่ยวและแหล่งท่องเที่ยวด้วย คือ ส่งเสริมการจัดการการใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ และลดการทำลายแหล่งท่องเที่ยวเพื่อให้เกิดการยั่งยืน

2.2 แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงพุทธ

จากการศึกษาที่ผ่านมาข้างต้นพบว่า การท่องเที่ยวทั่วไปส่วนใหญ่มีการเรียกประเภทและรูปแบบไปตามลักษณะสำคัญของสถานที่อันเป็นปลายทางว่าเป็นการท่องเที่ยวเชิงนั้นเชิงนี้ซึ่งมีอย่างหลากหลาย และในส่วนของการท่องเที่ยวที่หลากหลายนั้นมีการท่องเที่ยวอีกอย่างหนึ่งที่อาศัยความศรัทธาในศาสนา และความสวยงามที่มนุษย์สร้างสรรค์ขึ้น เป็นแรงผลักดันสำคัญสำหรับการเดินทางเป็นเหตุให้เกิดการท่องเที่ยวเชิงศาสนา ซึ่งการท่องเที่ยวเชิงศาสนาหรือการท่องเที่ยวในสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ทางศาสนา ถือได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งและเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่มีความพิเศษของการท่องเที่ยวมรดกทางวัฒนธรรม แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงศาสนานี้ Novelli (2005, หน้า 5) ระบุว่าการท่องเที่ยวเชิงศาสนาเป็นการท่องเที่ยวในความสนใจพิเศษ คล้ายกับแนวทางที่องค์การการท่องเที่ยวโลกได้ให้ไว้ และเป็นส่วนหนึ่งของการท่องเที่ยวเฉพาะทาง (Niche Tourism) การท่องเที่ยวเชิงศาสนา มีความสัมพันธ์กับมิติการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม อย่างแยกออกจากกันไม่ได้ เพราะทุกสิ่งทุกอย่างที่มนุษย์สร้างขึ้นได้กลายมาเป็นมนุษย์สร้างวัฒนธรรม โดยพื้นฐานแล้วมนุษย์ในโลกมีภัยทางกาย 4 อย่างคือ ความหิวโหย ความร้อน-หนาว ความหวาดกลัว และความป่วยไข้ มนุษย์จึงสร้างสรรค์ปัจจัย 4 ได้แก่ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค เมื่อร่างกายอยู่รอดและเจริญเติบโต มนุษย์ก็ต้องการพักผ่อนและความเพลิดเพลิน ดังนั้นการท่องเที่ยวจึงเป็นโอกาสหนึ่งที่ช่วยเพิ่มสีสันและประสบการณ์ใหม่ ๆ ให้กับชีวิตการท่องเที่ยวเชิงศาสนาเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมประกอบด้วยความเชื่อและแบบแผนพฤติกรรม ที่เกี่ยวเนื่องกับความเชื่อ การท่องเที่ยวเชิงศาสนาในส่วนอื่น ๆ ของโลกก็มักจะจัดขึ้นตามวัฒนธรรมในเทศกาลงานประจำปี และจัดขึ้นในโอกาสพิเศษ (event tourism and invented tourism) เช่นกันสำหรับวัฒนธรรมของไทยที่มีพัฒนาการมายาวนาน จากการผสมผสานพื้นฐานของท้องถิ่นกับอิทธิพลของอารยธรรมอินเดียและขอม รวมทั้งวัฒนธรรมจีนและวัฒนธรรมตะวันตกในยุคหลัง ทำให้เกิดศาสนสถานที่มีเอกลักษณ์ทางศิลปะ มี

ประวัติความเป็นมา เหล่านี้ล้วนเป็นปัจจัยดึงดูดให้มีผู้มาเยือน และ เมื่อการท่องเที่ยวตามสถานที่ที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา เราจึงเรียกว่าเป็นการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาในสังคมไทยนั้นสำหรับนักท่องเที่ยวชาวไทยจะนึกถึงวัดและ ทุก ๆ ส่วนที่ประกอบกันขึ้นมาเป็นวัด เช่น การได้มีสถานที่ทำบุญ ได้บริจาคทาน ได้ไหว้พระ ได้ชมสถาปัตยกรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของแต่ละวัด ได้สนทนาธรรมกับพระ และได้มีสถานที่ปฏิบัติธรรม เป็นต้น ส่วนนักท่องเที่ยวต่างชาติต่างศาสนาจะมองไปที่ความงดงามของงานก่อสร้างที่แปลกตา ความงดงามของพระพุทธรูป และผลงานเกี่ยวกับพุทธศิลป์ต่าง ๆ และขณะปัจจุบันนี้มีนักท่องเที่ยวต่างชาติ ได้สนใจศึกษาพระพุทธศาสนากันมากขึ้น ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าในบรรดานักท่องเที่ยวที่เดินทางเข้ามาในประเทศไทย ยังมีนักท่องเที่ยวกลุ่มหนึ่งที่ให้ความสนใจศึกษา และถึงขั้นเข้ามาปฏิบัติตามหลักธรรมในพระพุทธศาสนาอย่างจริงจัง ซึ่งจัดเป็นการเดินทางที่ก่อประโยชน์และความสงบสุขต่อผู้เดินทาง และการปฏิบัติในแนวทางที่ถูกต้องแก่เพื่อนมนุษย์ สอดรับกับนโยบายของหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชนหลายแห่งที่ให้การสนับสนุน และร่วมรับผิดชอบเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาให้เจริญก้าวหน้าขึ้น ดังนี้

กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม มีแนวคิดจัดทำโครงการส่งเสริมการท่องเที่ยว เส้นทางแสวงบุญในมิติทางศาสนา ปี 2557 ภายใต้โครงการส่งเสริมอุตสาหกรรมสร้างสรรค์เพื่อเพิ่มศักยภาพในการแข่งขัน เพื่อเป็นเส้นทางท่องเที่ยวแสวงบุญที่เป็นต้นแบบเชื่อมโยงเส้นทางท่องเที่ยวไปทุกภูมิภาคทั่วประเทศ ซึ่งเป็นโครงการที่เป็นนโยบายของกรมการศาสนาที่จะส่งเสริมให้ทุกภาคส่วนของสังคมทั้งภาครัฐและเอกชน เห็นความสำคัญและเข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งในการจัดโครงการนี้ให้มากขึ้น เพื่อกระตุ้นให้เกิดความรักความศรัทธาต่อพระพุทธศาสนา ให้รู้จักใช้หลักธรรมะมาเป็นรากฐานในการดำเนินชีวิตให้ได้รับความสุขจากการแบ่งปันความรัก และความเอื้ออาทรต่อกัน โดยมุ่งหวังให้เกิดการพัฒนาและจัดระบบการท่องเที่ยวภายในวัด ศาสนสถาน ให้เหมาะสมและมีการบริการที่มีประสิทธิภาพ สามารถสร้างความเลื่อมใสศรัทธาให้แก่นักท่องเที่ยว ทั้งชาวไทยและต่างประเทศในฐานะที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางศาสนาและเป็นแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญ ของประเทศและของอาเซียน กับทั้งเพื่อรองรับความต้องการของการท่องเที่ยวเชิงศาสนาที่ได้มาตรฐาน เป็นที่ประทับใจของนักท่องเที่ยวทั้งในระดับประเทศและระดับโลก โดยอยู่บนพื้นฐานของความรับผิดชอบและมีจิตสำนึกต่อการรักษามรดกทางวัฒนธรรม และคุณค่าของสภาพแวดล้อมของชุมชนท้องถิ่นที่มีส่วนร่วมต่อการบริหารจัดการเส้นทางท่องเที่ยวแสวงบุญ

กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา ได้วางยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวไทย พ.ศ. 2558 - 2560 เพื่อให้เป็นเครื่องมือในการขับเคลื่อนนโยบายด้านการท่องเที่ยวของรัฐบาล เป็นการวางรากฐานการพัฒนาในระยะ 3 ปี ซึ่งจะเป็นช่วงรอยต่อเพื่อปูพื้นฐานไปสู่การจัดทำแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ ฉบับที่ 2 พ.ศ. 2560 - 2564 ได้มีการสรุปกระแสการเปลี่ยนแปลงในอนาคต โดยจัดให้การท่องเที่ยวเชิงศาสนาอยู่ในกลุ่มของการท่องเที่ยวในความสนใจพิเศษ (Special Interest Tourism)

เพราะนักท่องเที่ยวมีแนวโน้มสนใจการท่องเที่ยวในความสนใจพิเศษมากขึ้น การท่องเที่ยวในกลุ่มนี้ ได้แก่ การท่องเที่ยวเชิงศาสนา การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ การท่องเที่ยวเชิงผจญภัย การท่องเที่ยวเพื่อการประชุมและนิทรรศการ (MICE) และการท่องเที่ยวเชิงกีฬา (Sports Tourism)

พระมหาสุริยา อภิวฑฺโน (2563, หน้า 4-5) มีแนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา ว่า สังคมไทยนั้นมีความศรัทธา ความเชื่อในพระพุทธศาสนามานาน แยกกันไม่ออก บ้านอาศัยวัด วัดอาศัยบ้าน วัด นั้นมีส่วนสำคัญต่อสังคมไทยเราเป็นอย่างมาก เป็นที่พึ่งทางกาย เป็นที่พึ่งทางใจ เป็นสถานที่ขัดเกลากิเลสพัฒนาจิตใจ เป็นสถานที่ศึกษาหาความรู้ เป็นแหล่งท่องเที่ยว เป็นที่พักอาศัย และเป็น สถานที่จัดกิจกรรมต่าง ๆ วัดแบ่งเขตความสำคัญดังต่อไปนี้

1. เขตพุทธาวาส ได้แก่ พระอุโบสถ พระปรางค์ พระเจดีย์ พระเจดีย์บรรจุพระบรมอัฐิ พระมหากษัตริย์ เป็นต้น โดยเฉพาะพระอุโบสถนั้น เป็นสถานที่ทำสังฆกรรมของพระสงฆ์

2. พระอารามหลวง เป็นวัดที่พระมหากษัตริย์หรือพระบรมวงศานุวงศ์ทรงสร้าง หรือทรงบูรณปฏิสังขรณ์และทรงให้การอุปถัมภ์ เป็นวัดที่สร้างขึ้นอย่างมีแบบแผน ถูกลักษณะของการสร้างวัดตามรูปแบบประเพณี

3. วัดเป็นศูนย์รวมของการจัดกิจกรรมต่าง ๆ เช่น วันสำคัญทางศาสนามีการสวดมนต์เวียนเทียน ฟังเทศน์ฟังธรรม ประกวดตอบปัญหาธรรมะสำหรับเยาวชน มอบทุนการศึกษา เป็นต้น วันหยุดพิเศษต่าง ๆ เช่น วันเฉลิมพระชนม์พรรษา มีการจัดกิจกรรมปฏิบัติธรรม รักษาศีล 8 และวัดจัดกิจกรรมวันเทศกาลต่าง ๆ เช่น ปีใหม่มีการสวดมนต์ข้ามปี ก่อเจดีย์ทราย เจดีย์ข้าวสารในวันสงกรานต์ ขอขมาแม่น้ำในวันลอยกระทง เป็นต้น

ดังนั้นสามารถสรุปได้ว่า การท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา มีความสัมพันธ์กับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างแยกกันไม่ได้ เพราะบางสิ่งที่คนสร้างขึ้นในที่สุดก็กลายเป็นคนสร้างวัฒนธรรม สำหรับคนไทยซึ่งมีความเชื่อ ความศรัทธาในพระพุทธศาสนา จะถือว่าวัดเป็นที่พึ่งทางกาย เป็นที่ช่วยพัฒนาจิตใจและเป็นแหล่งท่องเที่ยวด้วย ส่วนคนต่างชาติที่ถือลัทธิความเชื่อต่างไปจากคนไทย เดินทางมาท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา ส่วนมากเพื่อชมความงดงามของงานสถาปัตยกรรมและงานพุทธศิลป์ที่แปลกตา จะมีเพียงบางส่วนที่สนใจใฝ่ศึกษาพระธรรมในระดับของการพัฒนาปัญญาที่ลึกซึ้งขึ้น

2.2.1 ความหมายการท่องเที่ยวเชิงพุทธ

การท่องเที่ยวเชิงศาสนา หรือ การทองเที่ยวเชิงพุทธได้มีผู้เชี่ยวชาญหลายท่านให้ความหมายไว้ ดังนี้

ศุภลักษณ์ อัครางกูร (2551, หน้า 37) ได้กล่าวถึงความหมายของการท่องเที่ยวเชิงศาสนาไว้ว่า การท่องเที่ยวเชิงศาสนา เป็นการเดินทางโดยมีเหตุผลทางศาสนาเป็นหลัก ถือเป็นการปฏิบัติที่มีมาตั้งแต่ยุคแรก ๆ ซึ่งเหตุผลในการเดินทางที่แท้จริงแล้วอาจไม่มีการท่องเที่ยวเข้ามาเกี่ยวข้อง แต่ในปัจจุบันการเดินทางลักษณะนี้มักจะรวมกิจกรรมอื่นนอกเหนือจากกิจกรรมทางพุทธศาสนาเข้าอยู่ด้วย

ซึ่งอาจรวมถึงการเดินทางไปสักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ หรือประกอบพิธีกรรม สถานที่ประกอบพิธีทางศาสนา มิได้มีเพียงผู้ที่นับถือศาสนานั้นเท่านั้นที่เข้าเยี่ยมชม หากแต่นักท่องเที่ยวอื่น ๆ ยังให้ความสนใจเข้าชมความงดงามของอาคาร วัตถุต่าง ๆ หรือเข้าไปพักผ่อนสงบจิตสงบใจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสภาพสังคมที่วุ่นวาย ในปัจจุบันนี้ผู้คนโดยทั่วไปต่างให้ความนิยมสถานที่ประกอบพิธีทางศาสนาเป็นที่พึ่งพิงทางจิตใจกันมากขึ้น

ภัทรสุภา ลีลานภาพรรณ์ (2551, หน้า 83) ได้กล่าวถึงความหมายของการท่องเที่ยวเชิงพุทธไว้ว่าการท่องเที่ยวเชิงพุทธ หมายถึง การเดินทางไปยังพุทธศาสนสถานใด ๆ โดยมีจุดมุ่งหมาย 3 ประการ ดังนี้

1. เป็นการเดินทางไปเพื่อการบำเพ็ญบุญกริยาวัตถุ 10 อย่างใดอย่างหนึ่ง คือ

1.1 ทานมัย = ทำบุญด้วยการให้

1.2 ศีลมัย = ทำบุญด้วยการรักษาศีลประพฤติดี

1.3 ภาวนามัย = ทำบุญด้วยการเจริญภาวนา

1.4 อปจายนมัย = ทำบุญด้วยการประพฤติอ่อนน้อม

1.5 เวยยาวัจจมัย = ทำบุญด้วยการช่วยขวนขวายรับใช้

1.6 ปัตติทานมัย = ทำบุญด้วยการเฉลี่ยส่วนความดีให้ผู้อื่น

1.7 ปัตตานุโมทนามัย = ทำบุญด้วยความยินดีของผู้อื่น

1.8 ธัมมัสสวนมัย = ทำบุญด้วยการฟังธรรม

1.9 ธัมมเทศนามัย = ทำบุญด้วยการสั่งสอนธรรม

1.10 ทิฏฐุกัมม์= ทำบุญด้วยการท ความเห็นให้ตรง

2) เป็นการเดินทางไปเพื่อสักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์และปฏิบัติธรรม ณ พุทธศาสนสถานแห่งใดแห่งหนึ่ง

3) เป็นการเดินทางไปเพื่อเข้าร่วมศาสนพิธี งานเทศกาลประเพณีต่าง ๆ เช่น การไปทอดกฐิน ทอดผ้าป่า ตักบาตรดอกไม้ แห่เทียนพรรษา เป็นต้น

ศูนย์บริการวิชาการ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้ให้ ความหมายของการทองเที่ยวเชิงศาสนา ว่าหมายถึง การเดินทางไปท่องเที่ยวยังศาสนสถาน (Religious Place) เพื่อเยี่ยมชมหรือบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ นมัสการศาสนสถาน และกราบไหว้พระสงฆ์ผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ ครอบคลุมถึงสิ่งปลูกสร้างที่เกี่ยวเนื่องกับศาสนา ได้แก สถานที่ตั้งของอาคารที่ประดิษฐานรูปเคารพ สถานที่สำหรับบรรดาศาสนิกชนมาประชุมกันเพื่อทำพิธีกรรมทางศาสนา ตลอดจนที่พำนักของนักบวชตามศาสนานั้น ๆ โดยมีการแบ่งพื้นที่ออกเป็นส่วน ๆ ตามกิจกรรมการใช้งานที่แตกต่างกัน นอกจากนี้ การทองเที่ยวเชิงศาสนายังหมายถึง การเดินทางเพื่อการบำบัดจิตใจ ตามหลักพุทธศาสนา หรือการบำบัดจิตใจ โดยการฝึกปฏิบัติตนตามแนวทางพระพุทธศาสนา ได้แกการนั่งสมาธิ

และการทำวิปัสสนากรรมฐาน เพื่อการผ่อนคลายและลดความตึงเครียดในชีวิตประจำวัน ซึ่งการฝึกตนนี้จะต้องเข้าไปฝึกปฏิบัติตนภายในพุทธสถานโดยไม่ยุ่งเกี่ยวกับโลกภายนอกในช่วงระยะเวลาหนึ่ง แหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาแบงออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ แหล่งท่องเที่ยวประเภทศาสนสถาน หมายถึง อาคารหรือสิ่งปลูกสร้างที่เกี่ยวเนื่องกับศาสนา คือ ที่ประดิษฐานรูปเคารพ สถานที่สำหรับบรรดาศาสนิกชนมาประชุมกันเพื่อประกอบพิธีกรรมทางศาสนา ตลอดจนที่พำนักของนักบวชตามศาสนานั้น ๆ ศาสนสถานของศาสนาพุทธ ได้แก่ วัด เจดีย์ พระธาตุ ปรางค์ เช่น วัดพนัญเชิง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นต้น และแหล่งท่องเที่ยวประเภทสถานปฏิบัติธรรม หมายถึง สถานที่สำหรับบำบัดจิตใจ โดยการเข้าฝึกปฏิบัติตามแนวทางพุทธศาสนา ได้แก่ การนั่งสมาธิและทำวิปัสสนากรรมฐานเพื่อการฝึกฝนจิตใจให้สงบสถานที่ปฏิบัติธรรม เช่น เสถียรธรรมสถานสำนักปฏิบัติวิปัสสนาวัดอ้อน้อย สำนักปฏิบัติธรรมอื่น ๆ เป็นต้น

ศูนย์บริการวิชาการ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้ให้ความหมายของการทองเที่ยวเชิงศาสนาว่า หมายถึง การเดินทางไปท่องเที่ยวยังศาสนสถาน (Religious Place) เพื่อเยี่ยมชมหรือบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ นมัสการศาสนสถาน และกราบไหว้พระสงฆ์ผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ ครอบคลุมถึงสิ่งปลูกสร้างที่เกี่ยวเนื่องกับศาสนา ได้แก่ สถานที่ตั้งของอาคารที่ประดิษฐานรูปเคารพ สถานที่สำหรับบรรดาศาสนิกชนมาประชุมกันเพื่อทำพิธีกรรมทางศาสนา ตลอดจนที่พำนักของนักบวชตามศาสนานั้น ๆ โดยมีการแบ่งพื้นที่ออกเป็นส่วน ๆ ตามกิจกรรมการ ใช้งานที่แตกต่างกัน นอกจากนี้การท่องเที่ยวเชิงศาสนายังหมายถึง การเดินทางเพื่อการบำบัดจิตใจ ตามหลักพุทธศาสนา หรือการบำบัดจิตใจ โดยการฝึกปฏิบัติตนตามแนวทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ การถือศีล การนั่งสมาธิ การทำวิปัสสนากรรมฐาน เพื่อลดความตึงเครียดและผ่อนคลายในชีวิตประจำวัน ซึ่งการฝึกแบบนี้จะต้องเข้าไปฝึกปฏิบัติตนภายในพุทธสถานโดยไม่ยุ่งเกี่ยวกับโลกภายนอกในช่วงระยะเวลาหนึ่ง

ดังนั้นสามารถสรุปได้ว่า การท่องเที่ยวเชิงศาสนาเป็นการเดินทางไปยังสถานที่ที่เกี่ยวเนื่องกับพระพุทธศาสนา เช่น ไปเยี่ยมชมโบราณสถาน ไปดูวัดวาอาราม จะไปด้วยวัตถุประสงค์ใด ๆ ก็ตามที่เป็นไปในการพัฒนาชีวิตจิตใจ เช่น ไปบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ตนเชื่อถือไปไหว้พระ ไปร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ทางพระพุทธศาสนา และไปเพื่อการประพฤติปฏิบัติธรรม เป็นต้น ถือว่าเป็นการเดินทางท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาทั้งสิ้น

2.2.2 วัตถุประสงค์ของการท่องเที่ยวเชิงพุทธ

จากความหมายของการท่องเที่ยวเชิงพุทธที่มีผู้ให้ความหมายไว้หลากหลาย ทำให้เห็นว่าลักษณะการท่องเที่ยวเชิงพุทธมีความแตกต่างจากการท่องเที่ยวทั่วไป คือ วัตถุประสงค์หลักในการเดินทางท่องเที่ยวไม่ใช่เพื่อชื่นชมความงดงามของศาสนสถานเท่านั้น หากแต่เป็นการท่องเที่ยวเพื่อศึกษาและแสวงหาความรู้การพัฒนาจิตใจหรือการเข้าถึงนามธรรมที่เป็นองค์รวมของสรรพสิ่งทั้งปวงและการปฏิบัติในแนวทางที่ถูกต้อง ซึ่งพระมหาสุทิตย์ อาภากโร และคณะ (2556) ได้กล่าวถึง

วัตถุประสงค์ของการท่องเที่ยวเชิงพุทธไว้ดังนี้

1. เพื่อการศึกษาเรียนรู้และปฏิบัติในแนวทางที่ถูกต้องตามหลักของพระพุทธศาสนา

2. เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและจิตใจของผู้เดินทางให้เกิดความรู้ ความเข้าใจในการดำเนินชีวิตอย่างถูกต้อง

3. เพื่อสร้างความสัมพันธ์อันดีงามระหว่างเพื่อนมนุษย์ สังคม และสิ่งแวดล้อม

4. เพื่อเป็นการสร้างประโยชน์ ความสงบสุข สันติภาพ ต่อมวลมนุษย์และต่อสรรพสิ่ง

2.2.3 จุดมุ่งหมายการท่องเที่ยวเชิงพุทธ

ภัทรสุภา ลีลานภาพรรณ์ ได้กล่าวถึงความหมายของการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาไว้ว่า การท่องเที่ยวเชิงพุทธ หมายถึง การเดินทางไปยังพุทธศาสนสถานใด ๆ โดยมีจุดมุ่งหมาย 3 ประการ ดังนี้

1. เป็นการเดินทางไปเพื่อการบำเพ็ญบุญกริยาวัตถุ 10 อย่างใดอย่างหนึ่ง คือ

1.1 ทานมัยเท่ากับทำบุญด้วยการให้

1.2 ศีลมัยเท่ากับทำบุญด้วยการรักษาศีลประพฤติดี

1.3 ภาวนามัยเท่ากับทำบุญด้วยการเจริญภาวนา

1.4 อปจายนมัยเท่ากับทำบุญด้วยการประพฤติอ่อนน้อม

1.5 เวยยาวัจจมัยเท่ากับทำบุญด้วยการช่วยขวนขวายรับใช้

1.6 ปัตติทานมัยเท่ากับทำบุญด้วยการเฉลี่ยส่วนความดีให้ผู้อื่น

1.7 ปัตตานุโมทนามัยเท่ากับทำบุญด้วยความยินดีของผู้อื่น

1.8 ธัมมัสสวนมัยเท่ากับทำบุญด้วยการฟังธรรม

1.9 ธัมมเทศนามัยเท่ากับทำบุญด้วยการสั่งสอนธรรม

1.10 ทิฏฐุกัมม์เท่ากับทำบุญด้วยการทำความเห็นให้ตรง

2. เป็นการเดินทางไปเพื่อสักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์และปฏิบัติธรรม ณ พุทธศาสนสถาน แห่งใดแห่งหนึ่ง

3. เป็นการเดินทางไปเพื่อเข้าร่วมศาสนพิธี งานเทศกาลประเพณีต่าง ๆ เช่น แห่เทียนพรรษา การตักบาตรดอกไม้ ทอดกฐิน ทอดผ้าป่า เป็นต้น

2.2.4 แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ

แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา แบ่งออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่

1. แหล่งท่องเที่ยวประเภทศาสนสถาน หมายถึง อาคารหรือสิ่งปลูกสร้างที่เกี่ยวเนื่องกับศาสนา คือ ที่ประดิษฐานรูปเคารพ สถานที่สำหรับบรรดาศาสนิกชนมาประชุมกันเพื่อประกอบพิธีกรรมทางศาสนา ตลอดจนที่พำนักของนักบวชตามศาสนานั้น ๆ ศาสนสถานของศาสนาพุทธ ได้แก่ วัด ปรางค์ เจดีย์พระธาตุ เป็นต้น

2. แหล่งท่องเที่ยวประเภทสถานปฏิบัติธรรม หมายถึง สถานที่สำหรับบำบัดจิตใจ โดยการ

เข้าฝึกปฏิบัติตามแนวทางพุทธศาสนา ได้แก่ การนั่งสมาธิและทำวิปัสสนากรรมฐานเพื่อการฝึกฝนจิตใจให้สงบ สถานที่ปฏิบัติธรรม เช่น เสถียรธรรมสถาน สำนักปฏิบัติวิปัสสนาศูนย์วิปัสสนาเชียงให

ดังนั้นสามารถสรุปได้ว่า การท่องเที่ยงเชิงพุทธเป็นการเดินทางไปยังสถานที่ที่เกี่ยวเนื่องกับพระพุทธศาสนา เช่น ไปเยี่ยมชม โบราณสถาน วัดวาอาราม จะไปด้วยวัตถุประสงค์ ใด ๆ ก็ตามที่เป็นไปในการพัฒนาชีวิตจิตใจ เช่น ไหว้พระ บูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ตนเชื่อถือ ร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ทางพระพุทธศาสนา และเพื่อการประพฤติปฏิบัติธรรม เป็นต้น

2.2.5 องค์ประกอบการทองเที่ยวเชิงพุทธ

การท่องเที่ยวเชิงพุทธ มีองค์ประกอบที่สำคัญหลายประการ ซึ่งนอกจากจะมีเรื่องของวัด พระสงฆ์ และกิจกรรมต่าง ๆ ที่วัดจัดขึ้นแล้ว ยังมีเรื่องของการบริหาร การจัดการ และ อื่น ๆ อีกหลายประการ เช่น

กรมการศาสนา จัดให้การท่องเที่ยวเชิงพุทธ ต้องมีองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องหลาย ภาคส่วนด้วยกัน เช่น 1) ในส่วนของวัดที่ส่งเสริมให้มีการท่องเที่ยว : วัดต้องจัดการด้านสถานที่ด้าน บุคลากรของวัด การจัดกิจกรรมภายในวัด จัดทำโปรแกรมการท่องเที่ยวในวัด จัดการเรื่องของการ โฆษณาประชาสัมพันธ์ จัดให้มีเจ้าหน้าที่ประสานงานกับหน่วยงานพัฒนาอื่น ๆ และจัดให้มีการ ประเมินผล 2) ในส่วนของวัฒนธรรมจังหวัด ต้องทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางอำนวยการบริหารจัดการ และส่งเสริมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาภายในจังหวัด 3) ในส่วนของหน่วยงานองค์กรทุกภาคส่วนชุมชน เช่น หน่วยงานรัฐ เอกชน และ สถาบันการศึกษา ต้องให้การสนับสนุนปัจจัยและกำลังคน 4) ในส่วนของกรมการศาสนา จัดทำกรอบแนวทางการดำเนินโครงการนำร่องต่าง ๆ จัดทำเอกสารคู่มือการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพุทธ ขอความร่วมมือกับทุกหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจัดสรรงบประมาณเพื่ออุดหนุนโครงการการทองเที่ยวเชิงพุทธศาสนา เป็นต้น

งานวิจัยของ อดารีย์ นัยพินิจ และคณะ (2556, หน้า 86) ศึกษาเรื่อง การศึกษาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาของวัดในกลุ่มจังหวัดร้อยแก่นสารสินธุ์ ได้อธิบายถึง ศักยภาพขององค์ประกอบการท่องเที่ยวเชิงพุทธในกลุ่มจังหวัดร้อยแก่นสารสินธุ์ว่า 1. องค์ประกอบด้านสิ่งดึงดูดใจ คือ มีศาสนสถาน โบราณสถาน การมีชื่อเสียงของพระเกจิอาจารย์ วัดให้ความรู้สึกทางจิตใจในด้านบวกเช่น ความสงบ ความสบายใจ 2. องค์ประกอบด้านการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว สะดวกทั้งทางอากาศ ทางรถไฟ และ รถยนต์ส่วนบุคคล (ระบบขนส่งมวลชนอาจยังไม่ครอบคลุมพื้นที่) 3. องค์ประกอบด้านที่พักมีกระจายอยู่ทุกพื้นที่หลายระดับ หลายราคา ให้เลือกใช้บริการ 4. องค์ประกอบด้านความปลอดภัย นับว่ามีความปลอดภัยค่อนข้างสูงเมื่อเปรียบเทียบกับพื้นที่อื่น ๆ ของประเทศ 5. องค์ประกอบด้านกิจกรรมสนับสนุนการท่องเที่ยว การสนับสนุนของภาครัฐ เอกชน ประชาชน จะมีมากในช่วงเทศกาลวันสำคัญทางศาสนา 6. องค์ประกอบด้านรายการนำเที่ยว มีบริษัททัวร์หลายแห่งบรรจุรายการไหว้พระ และจัดกิจกรรมทางพุทธศาสนามากมาย เป็นแรงเสริมกระตุ้นให้

นักท่องเที่ยวเพิ่มจำนวนมากขึ้น 7. องค์ประกอบทางด้านสังคม ผลการศึกษาพบว่า คนในชุมชนตระหนักถึงการพัฒนาตนเองเพื่อสามารถตอบสนองกิจกรรมการท่องเที่ยวมากขึ้น รวมถึงการจัดการผลประโยชน์ให้ลงไปถึงชุมชนเพิ่มขึ้นด้วย

สุรศักดิ์ ศิลาวรรณา (2550, หน้า 87) นำเสนอว่า ปัจจัย 3 ประการคือ พระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์เป็นองค์ประกอบสำคัญที่ทำให้วัดมีความแตกต่างไปจากสถานที่อื่น ๆ สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้รวมขึ้นมาเป็นวัด ส่งผลให้วัดกลายเป็นสถานที่ที่พุทธศาสนิกชน ได้มาศึกษาหาความรู้จากหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา ผ่านองค์ประกอบต่าง ๆ ของวัด อีกบทบาทหนึ่งของวัดคือ การเป็นสถานที่ท่องเที่ยวสำหรับศึกษาถึงสถาปัตยกรรมและพุทธศิลป์ต่าง ๆ ของคนในชาติและชาวต่างชาติ ส่งผล ให้วัดสามารถดึงดูดให้นักท่องเที่ยวต่างชาติ ต่างศาสนา เดินทางมาเที่ยวชมศิลปะความงามต่าง ๆ ซึ่งวัดจะได้รับความนิยมจนกลายเป็นสถานที่ท่องเที่ยวนั้น ขึ้นอยู่กับความสำคัญทางประวัติศาสตร์ ศิลปกรรมต่าง ๆ และชื่อเสียงของวัด เช่น วัดเบญจมบพิตรฯ เป็นต้นและกิจกรรมต่าง ๆ ได้จัดขึ้นถือเป็นสิ่งสำคัญที่สามารถช่วยเผยแผ่พุทธศาสนาให้กับนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาท่องเที่ยวได้เป็นอย่างดี กล่าวคือนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่มากกว่า 80 เปอร์เซ็นต์มาวัดมิใช่เพียงเพื่อการทำบุญเพียงอย่างเดียวเท่านั้น แต่มาวัดเพื่อพักผ่อนหย่อนใจหรือร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ที่ทางวัดได้จัดขึ้น เช่น การทำบุญตักบาตร การฟังเทศน์ การเวียนเทียน และการปฏิบัติธรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา รวมถึงการนำพระพุทธศาสนาไปเผยแพร่ยังต่างประเทศ เป็นต้น ทำให้นักท่องเที่ยวได้รับและซึมซับสิ่งต่าง ๆ ในพระพุทธศาสนา แต่การที่นักท่องเที่ยวจะได้รับและซึมซับความเป็นพระพุทธศาสนามากหรือน้อยเพียงใดนั้น ขึ้นอยู่กับปัจจัยต่าง ๆ ด้วย เช่น เอกสารเชิญชวน พระสงฆ์มัคคุเทศก์ และกิจกรรมที่วัดจัดขึ้น เป็นต้น

ดังนั้นสามารถสรุปได้ว่า องค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนามีองค์ประกอบต่าง ๆ ที่นอกจากจะมีเรื่องของงานด้านสถาปัตยกรรม งานพุทธศิลป์ และกิจกรรมตามประเพณีแล้ว ยังต้องมีเรื่องของการจัดการต่าง ๆ เช่น ความปลอดภัยของนักท่องเที่ยว การมีส่วนร่วมและการเป็นหุ้นส่วนของชุมชนเป็นต้น ซึ่งควรได้รับความร่วมมือกันจากหน่วยงานหลาย ๆ ฝ่าย

2.2.6 รูปแบบของการท่องเที่ยวเชิงพุทธ

การท่องเที่ยวเชิงศาสนา หรือการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณ (Spiritual Tourism) กลายเป็นการท่องเที่ยวอีกรูปแบบหนึ่งที่ได้รับความนิยมเป็นอย่างมากจากนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทย และชาวต่างประเทศในขณะนี้ โดยให้ความสนใจเป็นพิเศษกับวัด กับแหล่งโบราณสถาน เนื่องจากวัดเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของประเทศไทยที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว และมีการถ่ายทอดมรดกทางวัฒนธรรมสืบเนื่องมาเป็นเวลาช้านานแล้ว ซึ่งเป็นไปตามคติความเชื่อที่ถือว่าการได้มาสักการะสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ ร่วมทำบุญ บริจาคทาน จะนำความเป็นสิริมงคลมาสู่ชีวิตและครอบครัวของผู้ที่ได้ไปสักการะขอพร และยังสามารถสร้างเสริมกำลังใจให้เกิดขึ้น ทำให้จิตใจผ่องใสโดยจะเห็นได้ว่า

วัด (Temple) เป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวที่สะท้อนให้เห็นถึงอารยธรรม และยังสะท้อนไปถึงร่องรอย วิถีชีวิตในอดีตที่มีลักษณะกลมกลืน (Harmony) มีการดำเนินชีวิตบนพื้นฐานของความศรัทธา ในพระพุทธศาสนา ความเชื่อของท้องถิ่น และยังเป็นแหล่งรวมข้อมูลด้านประวัติศาสตร์ การศึกษา ศิลปกรรม สถาปัตยกรรม รวมทั้งเชื่อมโยงความเป็นมาของวัฒนธรรมกับชุมชนและการตั้งถิ่นฐาน ของชุมชน ล้วนมีคุณค่าต่อจิตใจ และความงดงามเป็นที่เลื่อมใสศรัทธาของชาวไทย วัดจึงเป็นแหล่ง ท่องเที่ยวประเภทหนึ่ง คือ เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ ถึงแม้จะเป็นแหล่งท่องเที่ยวประเภทที่มนุษย์สร้างขึ้น แต่ก็มีความแตกต่างจากแหล่งท่องเที่ยวที่มนุษย์สร้างขึ้นประเภทอื่น ประเทศไทยมีแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์จำนวนมาก กระจายอยู่ตามภาคต่าง ๆ ทั่วประเทศ และมีความเป็นเอกลักษณ์ทางสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมเฉพาะในแต่ละท้องถิ่น ซึ่งเป็นจุดดึงดูดที่สำคัญในด้านการท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ สำหรับนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศที่มุ่งหวังที่จะได้รับความเพลิดเพลิน และได้บุญกุศลไปพร้อม ๆ กัน นอกจากการส่งเสริมวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวดังข้างต้นแล้ว ภาครัฐยังมีการสนับสนุนให้มีการจัดตั้งวัดเป็นสำนักปฏิบัติธรรมประจำแต่ละจังหวัดทั่วประเทศ เพื่อรองรับประชาชนที่สนใจใคร่ปฏิบัติธรรมด้วยดังที่ ประกาศของมหาเถรสมาคม ข้อที่ 5 ว่าด้วยการจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรม ประจำจังหวัด พ.ศ. 2543 มีใจความสรุปว่า ให้เจ้าคณะจังหวัดประชุมหรือคัดเลือกวัดที่เหมาะสมจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจ จังหวัดอย่างน้อยจังหวัดละ 1 แห่ง และเมื่อเวลาผ่านมาหลายปีจนถึงปัจจุบัน มีสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดทั่วประเทศมากถึง 1,512 แห่ง เพื่อให้เป็นเอกภาพมีแผนปฏิบัติที่เป็นเกณฑ์มาตรฐาน สำหรับการติดตามและประเมินผลในปี พ.ศ. 2551 จึงมีการร่างแผนแม่บท ศูนย์ประสานงานสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดแห่งประเทศไทย (ศปท.) พ.ศ. 2552 - 2556

พระมหาสุทิตย์ อาภากโร และคณะ (2558, หน้าบทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่องการพัฒนารูปแบบและกระบวนการจัดการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในประเทศไทย พบว่ารูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวของวัดจะปรากฏตามอัตลักษณ์ที่สำคัญตามคติความเชื่อของพระพุทธศาสนา และความเชื่อของท้องถิ่น แต่ละภูมิภาค และมีกระบวนการจัดการที่แตกต่างกันไปตามอัตลักษณ์ของวัดนั้น ๆ เช่น ภาคใต้ มีรูปแบบกิจกรรมและอัตลักษณ์ที่มีความเป็นมาของด้านประวัติศาสตร์ศรีวิชัย การปฏิบัติธรรมของสายสวนโมกข์ และการเชื่อมโยงกับความเชื่อที่มีต่อเจ้าแม่กวนอิม หรือศาลเจ้าตามคติพุทธศาสนาแบบมหายานและวิถีชีวิตในท้องถิ่น เป็นต้น จากการศึกษารูปแบบกิจกรรม กระบวนการจัดการเพื่อ การท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม และอัตลักษณ์พบว่า วัดใน 4 ภูมิภาค มีความ คล้ายคลึงกันใน 5 ด้าน คือ 1) รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวตามศรัทธาความเชื่อในพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ 2) รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวตามคติความเชื่อทางพระพุทธรูป และวัฒนธรรมประเพณีในท้องถิ่น 3) รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวตามความงดงามของแหล่งพุทธศิลปกรรม 4) รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวตามแหล่งประวัติศาสตร์ทางพระพุทธศาสนา และ

ประวัติศาสตร์ของบ้านเมือง 5) รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวเพื่อการปฏิบัติธรรมและกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา

2.2.7 แนวคิดการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงพุทธ

แนวคิดการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงพุทธ เปิดพระอุโบสถ หรือ พระวิหาร ให้พุทธศาสนิกชนได้ไปไหว้พระทำบุญและปฏิบัติศาสนกิจใน ทุกเทศกาลวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เช่น เทศกาลวันวิสาขบูชา

1. จัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา เป็นกิจกรรมบุญที่เรียบง่าย ซึ่งจัดเป็นประจำอยู่แล้ว โดยมีพระคุณเจ้านำสวดมนต์ไหว้พระ นั่งสมาธิเจริญจิตภาวนา เทศนาธรรม ให้ศีลให้พรประพรมน้ำพระพุทธมนต์เป็นการสร้างบุญกุศลให้เกิดขึ้นกับตนเอง ตลอดจนสามารถแผ่เมตตา ให้กับบรรดาสรรพสัตว์ทั้งหลายได้อีกทางหนึ่งด้วย จัดกิจกรรมสร้างจุดสนใจหรือสร้างกระแสความสนใจให้กับพื้นที่โดยวัดอาจร่วมกับชุมชนจัดกิจกรรมทางศาสนา ซึ่งเป็นกิจกรรมสร้างสรรค์ที่มีคุณค่าทางจิตใจต่อพุทธศาสนิกชนและต่อความสัมพันธ์ที่ดีในสังคมในเทศกาลสำคัญต่างๆ มีการประชาสัมพันธ์เชิญชวนประชาชนทั้งในประเทศและต่างประเทศให้มาร่วมในพิธีหรือกิจกรรมเหล่านี้รวมทั้งท่องเที่ยวในสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ภายในวัดนั้น ๆ

2. จัดกิจกรรมให้การอบรมเจริญปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานเป็นกรรมฐานที่มุ่งอบรมปัญญาเป็นหลักหรือสมถกรรมฐานซึ่งมุ่งบริหารจิตเป็นหลัก การปฏิบัติธรรมนี้ย่อมมีประโยชน์มาก ทำคนให้ฉลาด เพราะจะรู้จักทั้งบัญญัติและปรมัตถ์เป็นอย่างดีละเอียดรอบคอบมากขึ้น ทำคนให้มีศีลธรรมและวัฒนธรรมอันดีงาม

3. จัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมหรือกิจกรรมที่เกี่ยวกับวิถีชีวิตเป็นพิเศษที่สามารถดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยว อาจเป็นกิจกรรมที่เหมาะสมกับประเพณีวัฒนธรรม และวิถีชีวิตดั้งเดิมที่มีอยู่แล้ว เป็นกิจกรรมที่สะท้อนภูมิปัญญาท้องถิ่นและแสดงถึงประเพณีวัฒนธรรมที่สวยงามมีเอกลักษณ์โดดเด่นสามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวให้มาชื่นชมและอยากกลับมาเยือนวัดอีกโดยวัดร่วมกับคนในชุมชนที่เห็นคุณค่าและความสำคัญในมรดกภูมิปัญญาของตนเอง และมีความประสงค์ที่ จะคงไว้ซึ่งเอกลักษณ์ในวิถีชีวิต ศิลปวัฒนธรรม และประเพณีของชุมชนท้องถิ่นให้ดำรงอยู่ จัดเส้นทางท่องเที่ยวภายในวัด โดยมีพระสงฆ์หรือมัคคุเทศก์นำชมศาสนสถาน หรือ โบราณสถานและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ภายในวัด โดยมีการสอดแทรกหลักธรรมในระหว่างการนำชมวัด นอกจากนี้ยังมีปฏิทินกิจกรรมของวัดเพื่อให้ได้ภาพลักษณ์การท่องเที่ยวเชิงพุทธใน ทางบวกและไม่ผิดต่อหลักธรรมวินัยปัจจุบันหลักการจัดกิจกรรมทางศาสนาได้ถูกเผยแพร่ไปในทิศทางเดียวกับ (กระทรวงวัฒนธรรม, 2557) ที่ให้ไว้ และยังมีความสอดคล้องกับแนวคิดการจัด กิจกรรมการตลาดการท่องเที่ยวเชิงพุทธ (พระมหาสุริยา มะสันเทียะ, 2558) ดังนี้

แนวคิดการจัดกิจกรรมการตลาดการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา

1. กิจกรรมการเข้าร่วมพิธีกรรม เป็นกิจกรรมการเข้าร่วมพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาในวันสำคัญทางกิจกรรมการตลาดการท่องเที่ยวเชิงพุทธ เช่น วันมาฆบูชา วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา วันวิสาขบูชา เป็นต้น

2. กิจกรรมการพักผ่อนหย่อนใจ เป็นพฤติกรรมการเข้าร่วมกิจกรรมสันทนาการเพื่อการ พักผ่อนหย่อนใจโดยเป็นกิจกรรมที่จัดขึ้นภายในบริเวณวัดเป็นสำคัญเช่น งานประจำปีงานวัดในเทศกาลต่างๆ เช่น วันสงกรานต์วันลอยกระทง วันขึ้นปีใหม่ เป็นต้น

3. กิจกรรมการปฏิบัติธรรม เป็นการทำกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา โดยเป็นกิจกรรมที่ ดำเนินการขึ้นภายในวัดอาจจะจัดในรูปของโปรแกรมการปฏิบัติธรรมซึ่งจะมีการเปลี่ยนแปลงไปตามวิธีการของผู้จัด เช่น การสมาทานศีล 5 การฟังธรรมเทศนา เป็นต้น

4. กิจกรรมการสืบทอดพระพุทธศาสนา เป็นกิจกรรมที่จัดขึ้นเพื่อสืบทอดพระพุทธศาสนา เช่น งานเกี่ยวกับการบูรณปฏิสังขรณ์ศาสนสถานต่าง ๆ ของวัด งานกฐิน งานผ้าป่า งานบวชนาค เป็นต้น

5. กิจกรรมการเป็นที่พึ่งทางใจ เป็นกิจกรรมที่จัดขึ้นตามความประสงค์ส่วนตัว โดยประเทศไทยประชาชนส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ การดำเนินกิจกรรมทางศาสนา ซึ่งนับว่าเป็นที่พึ่งทางใจของพุทธศาสนิกชนโดยทั่ว ๆ ไป เช่น การทำบุญตักบาตร การถวายดอกไม้ธูปเทียนเพื่อใช้บูชาพระ เป็นต้น

6. กิจกรรมการเช่าวัตถุมงคล เป็นกิจกรรมที่วัดได้จัดทำขึ้นเพื่อหาเงินรายได้เข้าวัดเพื่อนำไปทำนุบำรุงพุทธศาสนา หรือปฏิสังขรณ์ภายในบริเวณวัด และจัดให้พุทธศาสนิกชนทั่วไปได้เช่าไปบูชาตามกำลังศรัทธา เป็นต้น นอกจากนี้ พระมหาสุริยา มะสันเทียะ, (2558) ได้อธิบายเพิ่มเติมทั้ง 6 กิจกรรมที่ยกตัวอย่างมามีองค์ประกอบเป็นตัวชี้วัด ดังนี้

6.1 ภาพลักษณ์เป็นผลของความเชื่อ ความคิดและความประทับใจที่มีต่อพระอารามหลวงในกรุงเทพมหานคร เป็นผลมาจากการได้รับประสบการณ์โดยตรงหรือประสบการณ์ทางอ้อมที่นักท่องเที่ยวนั้น ได้รับรู้การท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาพระอารามหลวงในกรุงเทพมหานคร

6.2 ความพึงพอใจ เป็นความรู้สึกของนักท่องเที่ยวที่แสดงออก ซึ่งเกิดขึ้นหลังจากที่ได้รับประสบการณ์การเดินทางท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาพระอารามหลวงในกรุงเทพ

6.3 การรับรู้คุณค่า เป็นความรู้สึกของนักท่องเที่ยวไทยที่เดินทางท่องเที่ยวในพระอารามหลวงในกรุงเทพมหานครโดย มีความรู้สึกคุ้มค่ากับเงินที่จ่าย คุ้มค่ากับเวลาที่เสียไปและได้รับประสบการณ์ทางการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาที่คุ้มค่า

จะเห็นได้ว่าแนวคิดการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงศาสนามุ่งเน้นให้นักท่องเที่ยวมีส่วน ร่วมกับกิจกรรมทางศาสนาเช่นปฏิบัติธรรม ร่วมพิธีกรรมทางศาสนาและกิจกรรมการเป็นที่พึ่งทางใจทั้งหมดที่กล่าวมามีการแทรกหลักคำสอนของศาสนาเพื่อให้นักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวชมได้รับประสบการณ์การท่องเที่ยวและได้รับที่มากกว่าการถ่ายรูปของความสวยงามจากสถาปัตยกรรมและ

ภาพบรรยากาศ โดยแนวคิดการจัดการการท่องเที่ยวเชิงศาสนาที่กล่าวมาทั้งหมดนั้นต้องไม่ต้องไม่ขัดหลักธรรมวินัยอย่างแท้จริง ยิ่งมีการท่องเที่ยวเข้ามาสู่วัด วัดจะต้องมีหลักการจัดการการท่องเที่ยวเชิงศาสนาอย่างเคร่งคัด

2.2.8 หลักการจัดการพื้นที่สำหรับการท่องเที่ยวเชิงพุทธ

การจัดการการท่องเที่ยวเชิงพุทธมีวัตถุประสงค์หลักเพื่อจัดการท่องเที่ยวเชิงพุทธให้สามารถเผยแพร่คุณค่าของหลักธรรมในพระไตรปิฎกคำสอนของพระสัมมาพระพุทธเจ้าผนวกกับศิลปวัฒนธรรมที่สวยงามเป็นแรงดึงดูดนักท่องเที่ยว นอกจากนี้บุคลากรภายในวัดต้องเป็นผู้แนะนำให้ข้อมูลอย่างถูกต้องและเหมาะสมภายในพื้นที่ในวัดที่ใช้ในการจัดการท่องเที่ยวเชิงศาสนาต้องมีคุณประโยชน์ทุกสัดส่วนและไม่ส่งผลกระทบต่อภาพลักษณ์ของการท่องเที่ยวเชิงพุทธอย่างเด็ดขาด (พระครูวิสุทธิสีลาภิวัฒน์, 2558: 69)

แนวคิดนโยบายในพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธโดยมีใจความสำคัญดังนี้

1. แนวนโยบายในพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ

1.1 ให้ความรู้เกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน แก่เจ้าอาวาส พระสงฆ์ในวัด รวมถึงกรรมการวัด เพื่อที่บุคลากรเหล่านี้จะได้มีข้อมูลในการประยุกต์ใช้ในการพัฒนาวัด เพราะถ้าขาดข้อมูลแล้ว การพัฒนาวัดคงจะพัฒนาอย่างไร้ทิศทาง ดังนั้น จึงควรให้ความรู้แก่บุคลากรในวัด โดยอาจจัดอบรมจัดประชุมสัมมนา หรือลงไปให้ความรู้โดยตรงยังวัด เพื่อให้เจ้าอาวาสและบุคลากรในวัดได้มีความรู้ความเข้าใจโดยตรงในการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

1.2. จัดงบประมาณสนับสนุนโดยส่วนราชการของจังหวัด หรือองค์การบริหารส่วนจังหวัด จัดงบประมาณสนับสนุนวัดที่ต้องการพัฒนาให้กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยว โดยใช้งบประมาณสนับสนุนจัดสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ เช่น สร้างถนน สร้างลานจอดรถ สร้างห้องน้ำ สร้างอาคารจำหน่ายสินค้าโดยจัดสรรงบประมาณเฉลี่ยอย่างทั่วถึง

1.3 จัดตั้งหน่วยงานเฉพาะที่คอยดูแลพัฒนาวัดเพื่อการท่องเที่ยว ซึ่งอาจจะสังกัดกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา หรือจะสังกัดกรมศาสนาก็ได้

2. การจัดการพื้นที่การใช้สอยของวัดตามบทบาทหน้าที่เป็น 3 เขต

เขตที่ 1 พุทธาวาส เป็นพื้นที่ตั้งของศาสนาสถานสำคัญ

เขตที่ 2 สังฆาวาส เป็นที่พักอาศัยของพระภิกษุสามเณร

เขตที่ 3 ธรณีสงฆ์เป็นพื้นที่ใช้บริการชุมชน หรือเขตสาธารณะเป็นพื้นที่ใช้เป็นสถานที่ตั้งอาคาร สิ่งก่อสร้าง และใช้ทำกิจกรรมที่ให้บริการแก่ประชาชนและนักท่องเที่ยว

2.1 ควรจัดทำข้อมูลและฐานข้อมูลของวัดที่ถูกต้องเผยแพร่ให้แก่นักท่องเที่ยวและบริษัททัวร์

2.2 ควรจัดทำสื่อประชาสัมพันธ์กิจกรรมของวัดในวันสำคัญหรือเทศกาลสำคัญต่าง ๆ

2.3 ควรพัฒนาบุคลากรของวัดในด้านการท่องเที่ยว เช่น การจัดฝึกอบรมความรู้เกี่ยว มัคคุเทศก์แก่พระสงฆ์หรือบุคลากรภายในวัด

2.4 ควรพัฒนาจริยธรรมการท่องเที่ยวในวัดโดยยึดหลักกัลยาณมิตร 7 เพื่อการประยุกต์ใช้ใน การพัฒนาบุคลากรด้านการท่องเที่ยว ได้แก่ ทำตนให้เป็นที่รัก ทำตนให้เป็นที่น่าเคารพ น่าเจริญใจ ชวนให้ระลึกถึง รู้จักพูดและให้คำแนะนำที่ดีอดทนต่อถ้อยคำตำหนิพร้อมที่จะรับฟังและนำไปปฏิบัติ สามารถอธิบายเรื่องที่ยุ่งยาก ลุ่มลึกให้เข้าใจอย่างง่ายดาย ไม่ชักนำหรือชักจูงในทางเสื่อม นำพระนักพัฒนาเข้ามาบริหาร เช่น พระรุ่นเก่า รุ่นใหม่ แต่ต้องยึดในหลักธรรมของพระพุทธเจ้าเป็นที่ตั้ง ซึ่งแนวคิดการบริหารจัดการพื้นที่นี้ ยังคล้องกับ (ภัชรบถ ฤทธิ์เต็ม, 2558: 17) ที่ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรมในวัด”และได้อธิบายเพิ่มเติมดังนี้

1) เขตพุทธาวาส คือ สถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาของพระสงฆ์และฆราวาส ได้แก่ พระวิหาร พระอุโบสถ พระเจดีย์ หอไตร เป็นต้น ซึ่งสามารถจัดเป็นสถานที่ท่องเที่ยวได้ตามช่วงวันและเวลาในบริเวณพื้นที่ที่เหมาะสม

2) เขตสังฆาวาส คือ ที่พักอาศัยของพระภิกษุสามเณร ควรเป็นพื้นที่ส่วนบุคคล สงบร่มรื่น อาคารสถานที่ส่วนนี้ ได้แก่ กุฏิ หอฉัน อาคารที่ประชุมสงฆ์ และอาคารสถานที่ก่อสร้าง อื่นๆ ที่เป็นสถานที่ทำกิจกรรมเพื่อกิจของสงฆ์โดยเฉพาะ ไม่ดึงดูดให้ประชาชนและนักท่องเที่ยวเข้าชม

3) เขตธรณีสงฆ์เพื่อให้การบริการชุมชนหรือเขตสาธารณะเป็นพื้นที่ใช้เป็นสถานที่ตั้งของอาคารสิ่งก่อสร้างและกิจกรรมที่ให้บริการแก่ประชาชนทั่วไปและนักท่องเที่ยว เช่น เป็นที่ตั้งของศาสนสถานสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ที่ให้ประชาชนเข้ากราบไหว้หรือปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนา เป็นพื้นที่จัดงานประเพณีพิธีกรรมต่างๆ เช่น บริเวณลานวัด ศาลาศพ และเป็นพื้นที่ร้านค้า พื้นที่จัดตลาดนัด พื้นที่เล่นกีฬาหรือออกกำลังกาย พื้นที่ให้บริการอื่นๆ เช่น บริการนวดบริการยาสมุนไพร บริการ ขายดอกไม้ธูปเทียน บริการอาหารเครื่องดื่ม เป็นต้น โดยทั่วไป อาคารประชาสัมพันธ์และร้านค้าควรจัดแบ่งเขตพื้นที่ระหว่างเขตต่างๆระหว่างกันและมีการก่อสร้างถนน ทางเท้า แนวไม้พุ่มหรือไม้ยืนต้น แปลงดอกไม้ คูน้ำ รั้วโปร่งทรงเตี้ย หรือมีการใช้ป้ายแบ่งเขตให้ชัดเจน เป็นต้น

3. การจัดการด้านแผนพัฒนาพื้นที่ในวัดทั้งในระยะสั้นและระยะยาว

3.1 การจัดทำแผนพัฒนาสิ่งก่อสร้างและการใช้ที่ดินในอนาคตโดยเฉพาะการจัดสร้างอาคารสถานที่ใหม่ มีแผนการพัฒนารองรับการก่อสร้างให้สอดคล้องกับพื้นที่ใช้สอยตามเขตต่างๆ หรือการปรับขยายเขตพื้นที่ให้เหมาะสมและเป็นสัดส่วนไว้ล่วงหน้าถือเป็นการบอกบุญภายในตัวอีกด้วย

3.2 การวางแผนการก่อสร้างสถาปัตยกรรมใหม่ มีการวางแผนการก่อสร้างในตำแหน่งหรือขนาดความสูงที่ไม่บดบังทัศนียภาพหรือลดทอนคุณค่าของศาสนสถานในเขตพุทธาวาส ซึ่งเป็นสถานที่สำคัญของวัด และต้องมีรูปร่างทางสถาปัตยกรรมที่สอดคล้องกลมกลืนกับสถาปัตยกรรมของสิ่งปลูกสร้างเดิมโดยเฉพาะศาสนสถานในเขตพุทธาวาส

3.3 การวางแผนพัฒนาสิ่งบริการที่จัดสร้างใหม่ ควรมีการวางแผนพัฒนาที่เหมาะสม เช่น วัดที่มีนักท่องเที่ยวเข้าชมเป็นจำนวนมาก ก็ควรมีสถานที่บริการให้เหมาะสมทั้งในด้านขนาดปริมาณ หรือการจำกัดจำนวนผู้เข้าชม เช่น จำนวนห้องน้ำ พื้นที่ทางเดิน ลานจอดรถ เป็นต้น

3.4 การวางแผนจัดสภาพแวดล้อมของวัดใหม่ เช่น การเขียนป้ายชื่อวัดและป้ายบอกเส้นทางภายในวัด รวมไปถึงการจัดทำป้ายแสดงประวัติความเป็นมาและความสำคัญของอาคารสถานที่สำคัญของวัด ซึ่งควรมีการเขียนด้วยภาษาไทย และภาษาสากล โดยจัดทำให้มีลักษณะและขนาดที่เหมาะสมกับสถานที่ นอกจากนี้สิ่งแวดล้อมภายในวัดควรจัดสถานที่ให้มีความร่มรื่น เช่น การปลูกไม้ยืนต้น ไม้ประดับลานหญ้า การจัดทำที่นั่งพัก และการจัดระบบความเรียบร้อยของร้านค้า ถังขยะ รวมไปถึงการบริหารจัดการเรื่องการกำจัดขยะที่เป็นระเบียบและถูกต้อง

3.5 การจัดระเบียบของที่ตั้งให้บริการและกิจการอื่นๆ เช่น การวางผังพื้นที่ร้านค้า ร้านอาหาร แผงขายบูชาดอกไม้ธูปเทียน แผงขายสลากกินแบ่งรัฐบาล แผงเช่าบูชาพระเครื่อง พระพุทธรูป และวัตถุมงคลต่างๆ แผงขายหนังสือธรรมะ จัดให้อยู่ในตำแหน่งที่เหมาะสม ไม่เกะกะตามทางเท้าหรือลานจอดรถหรือรุกล้ำเข้าในเขตพุทธาวาสอย่างไม่เหมาะสม รวมไปถึงการจัดตั้งตู้บริจาคให้อยู่ในตำแหน่งที่เหมาะสม มีการบอกวัตถุประสงค์อย่างชัดเจนพร้อมที่อยู่เบอร์โทร นอกจากนี้ ควรมีการจัดทำเอกสารเกี่ยวกับประวัติระบุถึงความเป็นมา โดยวางอยู่ใกล้กับตู้บริจาค

4. การจัดการด้านบุคลากร มีกระบวนการพัฒนาบุคลากรดังต่อไปนี้

4.1 การพัฒนาบุคลากรของวัดในด้านการท่องเที่ยว เช่น การจัดฝึกอบรมความรู้เกี่ยวกับมัคคุเทศก์แก่พระสงฆ์หรือบุคลากรภายในวัด เนื่องจากนักท่องเที่ยวจะเป็นผู้สะท้อนให้วัดดำเนินไปในทิศทางบวกหรือทิศทางลบ กล่าวคือ นักท่องเที่ยว เมื่อได้ไปเที่ยววัดได้พบเห็นสิ่งดีเกิดความประทับใจ หรือสิ่งบกพร่องเกิดความคับข้องใจ ก็อดไม่ได้ที่จะบอกต่อหรือเผยแพร่ข้อมูลตามที่พบเจอ ทำให้ขาดการไตร่สวนสืบข้อเท็จจริง นอกจากนี้การที่นักท่องเที่ยวได้มีโอกาสพบเห็นศิลปกรรมของวัดต่างๆ จะเป็นเครื่องยืนยันว่าคนไทยนั้นมีความเจริญรุ่งเรืองมาแต่อดีต โดยมีศิลปกรรมตามวัดเป็นหลักฐานทางวัตถุที่สำคัญและเป็นสิ่งกระตุ้นให้มีการตื่นตัวที่จะอนุรักษ์พัฒนาให้อยู่ในสภาพที่เหมาะสม หากมีการกระทำใดๆ ที่ไม่ถูกไม่ควร ก็จะมีคนคอยเป็นผู้ดูแล รวมทั้งต่อสู้ขัดขวางการทำลายศิลปวัตถุอันเป็นสมบัติส่วนรวมของคนทั้งชาติ และการที่นักท่องเที่ยวได้มีโอกาสพบเห็นความวิจิตรตระการตาโอ่อ่าสง่างามของศาสนสถาน ได้พบเห็นจริยวัตรอันงดงามของพระสงฆ์ ก็อาจเกิดความเลื่อมใส สนใจที่จะศึกษาเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา หรือมีความตั้งใจจะทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาต่อไป

4.2 การพัฒนาจริยธรรมการท่องเที่ยวในวัด ยึดหลักกัลยาณมิตร 7 เพื่อการปรับประยุกต์ใช้ในการพัฒนาบุคลากรด้านการท่องเที่ยว คือ

1) ปิโย ทำตนให้เป็นที่รัก คือ การเป็นบุคลากรการท่องเที่ยวที่มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีเป็นที่รักของนักท่องเที่ยว

2) ครุ ทำตนให้เป็นที่น่าเคารพ คือ การปฏิบัติตนให้เป็นที่น่าเคารพนับถือ วางตน

เหมาะสมกับความเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และสร้างความปลอดภัยทั้งด้านศาสนสถานและนักท่องเที่ยวผู้มาเที่ยวชม

3) ภาวนีโย น่าเจริญใจชวนให้ระลึกถึง คือ เป็นบุคคลที่น่าประทับใจ และทำให้นักท่องเที่ยวรู้สึกต้องการกลับมาเยือนอีก

4) วัตตา รู้จักพูดและให้คำแนะนำที่ดี คือ บุคลากรทางศาสนาหรือมัคคุเทศก์มีความสามารถในการสื่อสารคำพูดและคำแนะนำที่ถูกต้องเกี่ยวกับศาสนสถาน และข้อปฏิบัติที่ถูกต้อง

5) วจนักขมโน อดทนต่อถ้อยคำตำหนิพร้อมที่จะรับฟังและนำไปปฏิบัติ คือ บุคลากรทางศาสนาหรือมัคคุเทศก์ที่จะรับฟังคำแนะนำและข้อเสนอแนะ พร้อมกับการนำมาปรับปรุงแก้ไข

6) คัมภีรัญจ กถัง กัตตา สามารถอธิบายเรื่องราวที่ยุ่งยาก ลุ่มลึกให้เข้าใจอย่างง่ายดาย คือ บุคลากรทางศาสนาหรือมัคคุเทศก์สามารถอธิบายความเชื่อเกี่ยวกับศาสนสถานและประเพณีพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องได้อย่างถูกต้อง ตลอดถึงหลักธรรมทางศาสนาได้อย่าง ลุ่มลึก

7) โน จัฏฐาเน นิโยชเย ไม่ชักนำหรือชักจูงในทางเสื่อมเสียคือ บุคลากรทาง ศาสนาหรือมัคคุเทศก์สามารถให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับศีลธรรมจริยธรรมที่ดีงามของ ประเทศไทย ไม่ชักนำไปสู่การท่องเที่ยวในแหล่งอบายมุข

5. การจัดการด้านระบบการสื่อความหมาย การส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อพัฒนาจิตใจและสังคมของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ และเพื่อการส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อพัฒนาจิตใจและสังคม มีการพัฒนาทางด้านระบบสื่อความหมายของวัด ดังนี้

5.1 การจัดทำข้อมูลและฐานข้อมูลของวัดที่ถูกต้องในการเผยแพร่ให้แก่นักท่องเที่ยว บริษัททท่องเที่ยว และการเผยแพร่ในฐานข้อมูลสารสนเทศเนื่องจากนักท่องเที่ยวมีความหลากหลายทั้งในด้านวัฒนธรรม ศาสนาและความเชื่อ รวมไปถึงทัศนคติส่วนบุคล ทำให้ยังไม่มีความเข้าใจในวัฒนธรรมประเพณีที่ถูกต้อง ปัญหาเหล่านี้ผู้บริหารจัดการวัดจะต้องแสวงหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาควบคู่กับการพัฒนาวัดในอนาคต ซึ่งถ้าหากวัดต่าง ๆ ได้ดำเนินการพัฒนาวัดอย่างถูกต้องและมีทิศทางแล้วนอกจากจะเป็นการสร้างความยั่งยืนให้กับพระพุทธศาสนา การสร้างโอกาสในการเผยแผ่ศาสนา การท่องเที่ยวเชิงพุทธก็ยังเป็นผลพลอยได้จากการพัฒนาวัดอีกด้วย

5.2 การจัดทำสื่อประชาสัมพันธ์กิจกรรมของวัดในวันสำคัญหรือเทศกาลสำคัญต่าง ๆ เนื่องจากการท่องเที่ยวเป็นที่มาของรายได้ เงินรายได้นี้เมื่อไหลเข้าสู่กระแสเศรษฐกิจ ก็เกิดการกระจาย เมื่อมีนักท่องเที่ยวเดินทางไปเที่ยวชมวัด วัดก็จะได้รับประโยชน์ในรูปแบบของรายได้จากการประกอบธุรกิจต่าง ๆ ทั้งทางตรงและทางอ้อม เช่น การจัดทำเป็นปฏิทินการท่องเที่ยวหรือปฏิทินการจัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาของวัดตลอดปียังช่วยให้นักท่องเที่ยวได้ทราบล่วงหน้าถึงกิจกรรมและมีโอกาสเลือกตัดสินใจที่จะมาท่องเที่ยวได้ตามความเหมาะสมกับระยะเวลาที่

นอกจากนี้ การจัดการระบบการจัดพิพิธภัณฑ์ โบราณสถาน ศาสนสถานให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนก็มีส่วนสำคัญที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวให้ชมสถาปัตยกรรมความสวยงาม (ณัฏฐพงศ์ ถือดำ และ สมหมาย ปิ่นพุทธศิลป์, 2550) ได้อธิบายดังนี้

1) ด้านโครงสร้างพื้นฐานศาสนสถานควรมีสถานที่จอดรถที่เพียงพอ มีห้องน้ำที่สะอาดและเพียงพอให้บริการ มีที่นั่งพักด้านนอกอาคารให้กับนักท่องเที่ยว

2) ด้านบุคลากร ศาสนสถานควรจัดบุคลากรที่สามารถใช้ภาษาอังกฤษได้ให้คำแนะนำกับนักท่องเที่ยว

3) ด้านการบริหารองค์กร เจ้าอาวาสควรให้ประชาชนในท้องถิ่นและหน่วยงานของรัฐ เสนอแนะแนวทางการบริหารจัดการวัด ตั้งคณะกรรมการวัดเป็นวาระสองปี

4) ด้านภูมิทัศน์ของแหล่งท่องเที่ยว ศาสนสถานควรประสานกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้จัดส่งเจ้าหน้าที่ไปตัดหญ้าให้เดือนละครั้ง

5) ด้านหัวใจของแหล่งท่องเที่ยว ศาสนสถานควรนำเสนอให้ชัดเจนว่า ศาสนมงคลเป็นหัวใจหลักของศาสนสถานแห่งนี้

6) ด้านการประชาสัมพันธ์ ศาสนสถานควรทำเอกสารประชาสัมพันธ์เป็นสองภาษาเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวต่างชาติและควรมีเว็บไซต์ของวัดเพื่อให้ข้อมูลแก่นักท่องเที่ยว

7) ด้านการให้บริการ ศาสนสถานควรมีที่สำหรับการกราบนมัสการพระ สนทนาธรรมและประพรหมน้ำพุทธมนต์ให้เป็นสัดส่วน พร้อมทั้งมีเอกสารแนะนำการใช้ภาษาเฉพาะในการสนทนา

8) ด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสำนักพระพุทธศาสนาจังหวัดและองค์การบริหารส่วนจังหวัดร่วมกับองค์ปกครองส่วนท้องถิ่นควรกำหนดกิจกรรม เพื่อให้คนในชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมทำกิจกรรมร่วมกับศาสนสถาน

ทั้งนี้การจัดการการท่องเที่ยวเชิงพุทธที่กล่าวมาทั้งหมดนั้นมีความคาดหวังของพระภิกษุแบ่งออกเป็น 2 ปัจจัยโดย (กรรณิกา คำดี, 2558) ได้ทำการศึกษาถึง “วัดและศาสนาสถานในมิติของการท่องเที่ยว” ในหัวข้อความคาดหวังของพระภิกษุ สามารถแบ่งความคาดหวังได้ดังนี้

1. ความคาดหวังของพระภิกษุที่มีต่อนักท่องเที่ยว

1.1 อยากให้ผู้ปฏิบัติธรรมได้พบกับความสุขภายในที่สัมพันธ์กับความรู้สึกทางจิตใจ มุ่งเน้นการส่งเสริมการเรียนรู้และการปฏิบัติธรรมเพื่อเสริมสร้างความเข้าใจในชีวิตมากกว่าความรู้เพื่อความบันเทิง

1.2 ในกรณีมาท่องเที่ยวแบบพักผ่อนหย่อนใจไม่ได้มาฝึกปฏิบัติธรรมก็อยากให้กลับมาปฏิบัติธรรมเพื่อให้พบกับความสุขสงบ ซึ่งเป็นความสุขภายใน

2. ความคาดหวังของพระภิกษุที่มีต่อชุมชนและชาวบ้าน

2.1 อยากให้ชาวบ้านมาปฏิบัติตามข้อวัตรปฏิบัติที่เคยกระทำกันมา

2.2 อยากให้ชาวบ้านและคนในชุมชนมาร่วมกันทำบุญเพื่อส่งเสริมและอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีอันดีงาม เช่น ร่วมบริจาคปัจจัยสร้างวัตถุสถานภายในวัด เป็นต้น

2.3 อยากให้ชาวบ้านและคนในชุมชน สนับสนุนกิจกรรมของวัด เช่น บวชชีพราหมณ์เวียนเทียนในวันสำคัญทางศาสนา เป็นต้น

2.4 ไม่อยากให้นำสุนัขมาปล่อยภายในวัดเนื่องจากภายในวัดมีสุนัข จำนวนมาก สุนัขอาจจะทำร้ายนักท่องเที่ยว หรือเป็นการรบกวนนักท่องเที่ยว ไม่สะดวกต่อการปักกลดและรบกวนการปฏิบัติธรรมของพระสงฆ์

ดังนั้นสามารถสรุปได้ว่า รูปแบบของการทองเที่ยวเชิงพุทธสำหรับชาวไทยด้วยกันเองแล้วเดินทางไปวัดก็เพื่อทำบุญ ไหว้พระ ชมโบราณสถาน สถาปัตยกรรม ปฏิบัติกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา และพัฒนาจิตใจ ส่วนชาวต่างชาติ เดินทางท่องเที่ยวเชิงพุทธด้วยการชมโบราณสถาน โบราณวัตถุและงานพุทธศิลป์ต่าง ๆ มีนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติบางส่วนที่ให้ความสนใจเป็นพิเศษ กับการเดินทางไปเพื่อการปฏิบัติธรรม กรมการศาสนาเรียกว่าการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณ และในแต่ละภูมิภาคของไทยจะมีรูปแบบของกิจกรรมการท่องเที่ยวไปตามความเชื่อ และวัฒนธรรมอันเป็นอัตลักษณ์ของตนเองซึ่งเป็นจุดดึงดูดที่สำคัญ

2.3 ทฤษฎีแรงจูงใจทางการท่องเที่ยว

แนวคิดเกี่ยวกับแรงจูงใจ จากการศึกษาเรื่อง การท่องเที่ยวพบว่า ความต้องการของนักท่องเที่ยวเป็นปัจจัยผลักดันจากภายในให้นักท่องเที่ยวต้องการออกเดินทางและอุปสงค์ทางการท่องเที่ยวเป็นการศึกษาแรงจูงใจ เพื่อให้ทราบว่าเหตุใดนักท่องเที่ยวจึงมีความต้องการในการเดินทางท่องเที่ยว อะไรเป็นแรงจูงใจในการเดินทางท่องเที่ยว ความต้องการและแรงจูงใจในการท่องเที่ยวก่อให้เกิดพฤติกรรมในการท่องเที่ยวที่แตกต่างกันไปตามความต้องการ และแรงจูงใจของนักท่องเที่ยวควรเป็นอย่างไร เพื่อใช้เป็นกรอบการประยุกต์ใช้ในการศึกษาแรงจูงใจ เพราะการท่องเที่ยวของแต่ละคนมีความแตกต่างกันไปตามความสนใจที่สลับซับซ้อน เช่น นักท่องเที่ยวเชิงเกษตรมีแรงจูงใจทางการท่องเที่ยว เพื่อมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเกษตร นักท่องเที่ยวเชิงอาสาสมัครมีแรงจูงใจทางการท่องเที่ยวเพื่อช่วยเหลือคนและเพื่อปฏิสัมพันธ์ และนักท่องเที่ยวเชิงศาสนาที่ใคร่จะปฏิบัติธรรมมีแรงผลักดันจากภายในตนอย่างไร จึงพยายามแสวงหาสถานที่เพื่อการปฏิบัติธรรม เป็นต้น นักวิจัยควรทำความเข้าใจในความแตกต่างและสามารถตอบสนองความต้องการ หรือสร้างแรงจูงใจการท่องเที่ยวของแต่ละกลุ่มได้ในอันที่จะทำให้นักท่องเที่ยวเกิดความพึงพอใจในการเดินทางท่องเที่ยวและบริการที่ได้รับ ทำให้เกิดการกลับมาเยือนซ้ำหรือกลับมาใช้บริการอีก รวมทั้งการแนะนำและบอกต่อไปยังผู้อื่น

2.3.1 ความหมายของแรงจูงใจ

ความหมายเฉพาะของแรงจูงใจ (Motives) (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2550) หมายถึง การผสมผสาน ของแรงผลักดันที่เกิดจากความต้องการทางด้านร่างกาย จิตใจ และวัฒนธรรมความเป็นอยู่ของบุคคลอย่างต่อเนื่องจนสามารถกระตุ้นให้แสดงพฤติกรรมการบริโภคอย่างมีเป้าหมาย ความหมายของแรงจูงใจ (Motivation) (สุชา จันทน์เอม, 2550) หมายถึง สภาวะที่อินทรีย์ถูกกระตุ้นให้แสดงพฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง เพื่อบรรลุสู่จุดหมายปลายทาง (Goal) ที่ตั้งไว้ พฤติกรรมที่สนองความต้องการของมนุษย์ และเป็นพฤติกรรมที่นำไปสู่จุดหมายปลายทางพฤติกรรมที่ถูกกระตุ้นโดยแรงขับ (Drive) ของแต่ละบุคคลมีแนวมุ่งไปสู่จุดหมายปลายทางอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งร่างกายอาจจะสมประสงค์ในความปรารถนาอันเกิดจากแรงขับนั้น ๆ ได้ความหมายเฉพาะของแรงจูงใจทางการท่องเที่ยว (Travel Motivation) หมายถึงสิ่งที่กระตุ้นให้นักท่องเที่ยวออกเดินทางท่องเที่ยว เพื่อสนองความต้องการของตนเอง หรือหมายถึง พลังกระตุ้นภายในของแต่ละบุคคล ซึ่งกระตุ้นให้บุคคลเกิดการปฏิบัติแรงจูงใจเป็นแรงผลักดันหรือความปรารถนาที่ทำให้เกิดการกระทำหรือเป็นความต้องการ หรือความเต็มใจภายในที่เป็นแรงผลักดันให้บุคคลแสดงพฤติกรรมที่พึงประสงค์ มีทฤษฎีเกี่ยวกับแรงจูงใจ และทฤษฎีที่ได้รับการพัฒนาต่อๆ มาจนได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางในวงการการท่องเที่ยว และการบูรณาการแนวคิดจากทฤษฎีระบบการท่องเที่ยวกับศาสตร์ต่าง ๆ ทั้งทางด้านสังคมศาสตร์ และทางด้านวิทยาศาสตร์ นักวิชาการการท่องเที่ยวได้นำมากำหนดเป็นหัวข้อที่ยังคงที่มาของแนวคิดและหลักการที่นำมาศึกษา แต่ต้องมีการศึกษาในเชิงประยุกต์ มีกรณีศึกษาและมีการฝึกปฏิบัติอย่างชัดเจนควบคู่กันไป เพื่อให้เป็นองค์ความรู้เฉพาะทางการท่องเที่ยว เช่น ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องดังนี้

ทฤษฎีลำดับขั้นของการจูงใจของ Maslow (ทิพวรรณ พุ่มมณี, 2554) เป็นทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับความต้องการขั้นพื้นฐานของมนุษย์ (Hierarchy of Needs) นักสังคมวิทยาและนักคิดทั้งหลายได้นำมาประยุกต์ในการอธิบายทัศนคติ พฤติกรรม รวมถึงแรงจูงใจของมนุษย์ในการท่องเที่ยว ซึ่งนำเสนอโดยนักจิตวิทยา ชื่ออับราฮัม มาสโลว์ (Abraham Maslow) เป็นทฤษฎีการจูงใจที่มีการกล่าวถึงกันอย่างแพร่หลายมาสโลว์มองว่าความต้องการของมนุษย์มีลักษณะเป็นลำดับขั้น จากระดับต่ำสุดไปยังระดับสูงสุด เมื่อความต้องการในระดับหนึ่งได้รับการตอบสนองแล้วมนุษย์ก็จะมีความต้องการอื่น ๆ ในระดับที่สูงขึ้นต่อไป ดังนี้

1. ความต้องการทางด้านร่างกาย (Physiological Needs) เป็นความต้องการขั้นพื้นฐานที่มีอำนาจมากที่สุดและสังเกตเห็นได้ชัดที่สุดของมนุษย์เป็นความต้องการเพื่อความอยู่รอดเช่น อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค อากาศ น้ำดื่ม การพักผ่อน เป็นต้น

2. ความต้องการความปลอดภัยและมั่นคง (Security or Safety Needs) เมื่อมนุษย์สามารถตอบสนองความต้องการทางร่างกายได้แล้ว มนุษย์ก็จะเพิ่มความต้องการในระดับที่สูงขึ้นต่อไป เช่น

ความต้องการความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ความต้องการความมั่นคงในชีวิต และหน้าที่การงาน

3. ความต้องการความผูกพันหรือการยอมรับ (Affiliation and Acceptance Needs) เป็นความต้องการในการเป็นส่วนหนึ่งของสังคม ซึ่งเป็นธรรมชาติอย่างหนึ่งของมนุษย์เช่น ความต้องการให้และได้รับซึ่งความรัก ความต้องการเป็นส่วนหนึ่งของหมู่คณะ ความต้องการได้รับการยอมรับ กล่าวคือ บุคคลจะรู้สึกเจ็บปวดมากเมื่อถูกทอดทิ้ง ไม่มีใครยอมรับ หรือถูกตัดออกจากสังคม ไม่มีเพื่อน และการต้องการได้รับความชื่นชมจากผู้อื่น เป็นต้น

4. ความต้องการการยกย่องจากผู้อื่น (Self-Esteem Needs) หรือความภาคภูมิใจในตนเอง เป็นความต้องการการได้รับการยกย่องนับถือและสถานะจากสังคม เช่น ความต้องการได้รับความเคารพนับถือ ความต้องการมีความรู้ความสามารถ เป็นต้น ความพึงพอใจของความต้องการได้รับการยกย่องโดยทั่ว ๆ ไป เป็นความรู้สึกและทัศนคติของความเชื่อมั่นในตนเอง ความรู้สึกว่าตนเองมีคุณค่า การมีพละกำลัง การมีความสามารถและความรู้สึกว่ามีชีวิตอยู่อย่างมีประโยชน์และเป็นบุคคลที่มีความจำเป็นต่อโลก

5. ความต้องการความสำเร็จในชีวิต (Self-Actualization Needs) เป็นความต้องการสูงสุดของแต่ละบุคคล มีรูปแบบเฉพาะเป็นของตนเองอย่างแท้จริง และมีความแตกต่างอย่างกว้างขวางจากคนหนึ่งไปสู่อีกคนหนึ่ง กล่าวได้ว่า มันคือระดับความต้องการที่แสดงความแตกต่างระหว่างบุคคลอย่างยิ่งใหญ่ที่สุด เช่น ความต้องการที่จะทำทุกสิ่งทุกอย่างให้สำเร็จ ความต้องการทำทุกอย่างเพื่อตอบสนองความต้องการของตนเอง เป็นต้น

ดังนั้นสามารถสรุปได้ว่า ทฤษฎีแรงจูงใจทางการท่องเที่ยว เป็นการศึกษาถึงแรงผลักดัน หรือพลังกระตุ้นภายในให้บุคคลออกเดินทางเพื่อไปยังสถานที่ที่ตัวเองพึงประสงค์ ซึ่งทฤษฎีนี้เป็นการนำเอาทฤษฎีแรงจูงใจความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ที่มีอยู่ 5 ขั้นมาประยุกต์ปรับปรุงแก้ไขเพิ่มเติมและมีข้อค้นพบใหม่ที่สามารถอธิบายแรงจูงใจในการท่องเที่ยวได้อย่างมีความหมายและชัดเจนขึ้นจนเป็นที่ยอมรับในวงการการท่องเที่ยว

แรงจูงใจทางการท่องเที่ยวในทัศนะของนักวิชาการต่าง ๆ มีนักการศึกษาหลายท่านได้นำแนวคิดของแรงจูงใจ มาประยุกต์ใช้กับการท่องเที่ยว ทำให้เกิดเป็นแรงจูงใจทางการท่องเที่ยว ดังนี้

Dann G. ศึกษา ปัจจัยจูงใจทางการท่องเที่ยว (Motivation) ศึกษาตามแนวคิดสังคมวิทยาเป็นการวิจัยเชิงนิรนัย (Deductive Research) ศึกษาจากสิ่งที่รู้แล้วไปยังสิ่งที่ยังไม่รู้ โดยวิเคราะห์ทฤษฎีปัจจัยจูงใจทางการท่องเที่ยว เชื่อว่านักท่องเที่ยวออกเดินทางท่องเที่ยว เพราะได้รับแรงผลักจากแรงจูงใจแบบผลักภายใน ที่เรียกว่าปัจจัยผลัก (Push Factors) และได้รับแรงดึงดูดจากลักษณะของเมืองปลายทาง ที่เรียกว่า ปัจจัยดึง (Pull Factors) ผลการวิจัย สามารถวิเคราะห์ และสรุปได้ว่าปัจจัยผลักเป็นปัจจัยจูงใจภายใน (Intrinsic Motivation) ซึ่งจะเกิดก่อนปัจจัยดึง เช่น ความ

ปรารถนาที่จะหลีกหนีความจำเจ ซ้ำซาก ความต้องการปรับปรุงสุขภาพและบำรุงร่างกาย ความต้องการ มีชื่อเสียงเกียรติยศ ความต้องการพักผ่อนและผ่อนคลาย ความต้องการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น เป็นต้น ส่วนปัจจัยดึงเป็นแรงดึงที่เกิดจากเมืองอันเป็นจุดหมายปลายทางท่องเที่ยว และ ความรู้ที่นักท่องเที่ยวรู้เกี่ยวกับจุดหมายปลายทางการท่องเที่ยวนั้นคือ รู้ถึงความงดงาม รู้ความมีเสน่ห์ของแหล่งท่องเที่ยวนั้น เช่น ชายหาด ทะเล ภูเขา ทิวทัศน์ธรรมชาติที่สวยงาม หรือสถานที่ทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของท้องถิ่น ดังนั้น ปัจจัยผลักจึงเป็นเสมือนจุดกำเนิดของความปรารถนาในการเดินทางเพื่อท่องเที่ยวในขณะที่ปัจจัยดึงเป็นตัวช่วยอธิบายการตัดสินใจเลือกเมืองที่เป็นจุดหมายปลายทางการท่องเที่ยว

Crompton, J.L. (1975) ศึกษา ปัจจัยจูงใจในการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยว (Motivation) ศึกษาวิจัยในเชิงอุปนัย (Inductive Research) ศึกษาจากข้อเท็จจริงและลงความเห็นเพื่อนำไปจัดทำเป็นหลักการเป็นการวิเคราะห์เชิงคุณภาพ พบว่า นักท่องเที่ยวมีปัจจัยจูงใจอยู่ 9 ปัจจัย โดยแบ่งออกเป็น 2 กลุ่มในหมู่นักท่องเที่ยวคือ

1. แรงจูงใจด้านสังคมและจิตวิทยา (Socio-psychological Motive) เป็นปัจจัย ผลักมี 7 ด้าน ได้แก่ 1. ความต้องการหลีกหนีจากสภาพแวดล้อมจำเจซ้ำซาก 2. การสำรวจและประเมินตนเอง 3. การผ่อนคลาย 4. ความต้องการเกียรติยศชื่อเสียง 5. ความต้องการที่จะถอยกลับไปสู่สภาพดั้งเดิม 6. การกระชับความสัมพันธ์กับเครือญาติ 7. การเสริมสร้างปฏิสัมพันธ์ในสังคม

2. แรงจูงใจด้านวัฒนธรรม (Cultural Motive)เป็นปัจจัยดึงมี 2 ด้าน ได้แก่ ความแปลกใหม่ และการศึกษาหาความรู้

ดังนั้นสามารถสรุปได้ว่า ปัจจัยด้านสังคมและจิตวิทยาเป็นปัจจัยผลักสำหรับนักท่องเที่ยวที่ลาพักผ่อนหรือในช่วงปิดภาคเรียน และปัจจัยด้านวัฒนธรรมเป็นปัจจัยดึงให้นักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยวชม

Ryan, C. (1991, 1997) ได้ทำการศึกษาและสรุปปัจจัยจูงใจของ Crompton และการจำแนกประเภทของนักท่องเที่ยวของ Cohen พบว่า มีแรงจูงใจในการท่องเที่ยว 11 ด้านด้วยกัน ได้แก่ 1) การหลีกหนีความจำเจซ้ำซาก (Escape) 2) การผ่อนคลาย (Relaxation) 3) การเล่น (Play) 4) การกระชับความสัมพันธ์ทางเครือญาติ (Strengthening family bonds) 5) เกียรติยศชื่อเสียง (Prestige) 6) การปฏิสัมพันธ์ทางสังคม (Social Interaction) 7) โอกาสได้รับความสุขจากเพศสัมพันธ์ (Sexual Opportunity) 8) โอกาสได้รับการศึกษา (Educational Opportunity) 9) การบรรลุเป้าหมายในตนเอง (Self-fulfilment) 10) การบรรลุสิ่งที่ปรารถนา (Wish-fulfilment) 11) การจับจ่าย (Shopping)

ดังนั้นสามารถสรุปได้ว่า แรงจูงใจทั้ง 11 ด้านนี้ สามารถนำมาเชื่อมโยงกับปัจจัยผลักและปัจจัยดึงได้เช่น การหลีกหนีความจำเจซ้ำซาก เป็นปัจจัยผลักโอกาสได้ศึกษาเป็นปัจจัยดึง เป็นต้น

และเน้นย้ำว่านักท่องเที่ยวเดินทางด้วยแรงจูงใจหลายด้าน โดยนักท่องเที่ยวอาจจัดลำดับความสำคัญไปตามแต่ละช่วงเวลา และลำดับความสำคัญที่จัดอาจมีการเปลี่ยนแปลงได้ตามกาลเวลา และแรงจูงใจบางด้านอาจได้รับการตอบสนองที่เร็วหรือช้ากว่าด้านอื่น ๆ ก็ได้

Swarbrooke and Horner นำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับแรงจูงใจในมุมมองเชิงหลายมิติ และพัฒนารูปแบบของแรงจูงใจหรือแรงกระตุ้นในการท่องเที่ยวว่ามี 6 ด้าน ดังนี้ 1) แรงจูงใจด้านสรีระหรือทางกายภาพ (Physical) เช่น ความต้องการพักผ่อน หย่อนใจ ความต้องการออกกำลังกายและรักษาสุขภาพ ความต้องการได้รับแสงแดดหรืออาบแดด หรือความต้องการที่จะหาความสุขทางเพศสัมพันธ์ เป็นต้น 2) แรงจูงใจด้านอารมณ์ (Emotional) เป็นการท่องเที่ยวเพื่อตอบสนองอารมณ์บางอย่าง เช่น ความคิดถึงบ้านเดิมหรือถวิลหาอดีต (nostalgia) นักท่องเที่ยวพวกนี้นิยมไปในแหล่งประวัติศาสตร์ หรือพิพิธภัณฑ์ นักท่องเที่ยวบางพวกต้องการบรรยากาศแบบโรแมนติก ก็นิยมไปกรุงปารีส กรุงเวนิส บางพวกชอบความสงบทางจิตใจ ความเพ้อฝันหรือจินตนาการความสมหวังในเรื่องจิตวิญญาณ เป็นต้น 3) แรงจูงใจส่วนบุคคล (Personal) เป็นความต้องการส่วนบุคคลที่แตกต่างกันในแต่ละบุคคล เช่น ความต้องการเยี่ยมเยือนเพื่อนและญาติพี่น้อง ความต้องการลองสนุกกับเครื่องเล่นแบบใหม่ ความต้องการได้พบเพื่อนใหม่ ความต้องการทำให้ผู้อื่นพึงพอใจด้วยการพาไปท่องเที่ยว หรือความต้องการท่องเที่ยวในราคาพิเศษ เป็นต้น 4) แรงจูงใจด้านพัฒนาตนเอง (Personal Development) เกิดจากความต้องการเดินทางเพื่อหาความรู้และทักษะใหม่ ๆ เช่น ไปเรียนภาษาอังกฤษในช่วงฤดูร้อน เกิดจากความต้องการได้รับความรู้เพิ่มเติม หรือนักท่องเที่ยวที่สนใจเรียนการทำอาหารฝรั่ง เกิดจากความต้องการได้รับความรู้และทักษะใหม่ เป็นต้น 5) แรงจูงใจด้านวัฒนธรรม (Cultural) เกิดจากความสนใจที่จะสัมผัสกับวัฒนธรรมที่ แตกต่างไปจากวัฒนธรรมของตน เช่น การเที่ยวชมทิวทัศน์ของบ้านเมืองอื่น การได้พบเห็นสถาปัตยกรรมที่แปลกใหม่ต่างไปจากบ้านเรือนของตน หรือการได้ร่วมเทศกาล ประเพณีต่าง ๆ ในแต่ละท้องถิ่น เป็นต้น 6) แรงจูงใจด้านสถานภาพ (Status) เกิดจากความคิดว่าการได้ท่องเที่ยวจะทำให้มีหน้ามีตาในสังคมหรือความโก้เก๋ที่ทำให้คนอื่นสนใจ เช่น ความต้องการท่องเที่ยวสถานที่ทันสมัยเพื่อซื้อสินค้าตามกระแสนิยม ความต้องการแสดงสถานภาพว่า มีความสามารถใช้จ่ายเงินในแหล่งท่องเที่ยวที่ไปได้ยากและมีค่าใช้จ่ายสูง เช่น นักท่องเที่ยวจากไทยไปท่องเที่ยวในทวีปอเมริกาใต้ หรือ ทวีปอันตาร์กติก เป็นต้น

เสี้งสุง เฉา และคณะ วิเคราะห์แรงจูงใจในการท่องเที่ยวว่าเป็นแรงผลักดันให้คนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวสำหรับด้านความต้องการทางสังคมและจิตวิทยาแรงจูงใจในการท่องเที่ยว จะช่วยกระตุ้นให้นักท่องเที่ยวพึงพอใจที่จะตอบสนองความต้องการส่วนตัวจึงเป็นเหตุผลที่ทำให้นักท่องเที่ยวทำกิจกรรมทางการท่องเที่ยว

สำหรับ Klenosky เชื่อว่า แรงจูงใจแบบผลักเป็นแรงขับเฉพาะในชีวิตประจำวันของคน และเป็นสาเหตุที่ทำให้คนเหล่านั้นได้ตัดสินใจออกจากสภาพแวดล้อมแบบเดิม ๆ เพื่อไปพักผ่อน และเขา

เชื่อว่าแรงจูงใจแบบดึงเป็นคุณลักษณะภายนอกที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวให้ไปหาสิ่งอย่างใด อย่างหนึ่ง โดยเฉพาะปัจจัยเหล่านี้ยังเป็นสิ่งที่ชี้นำให้แต่ละคนตัดสินใจเลือกจุดหมายปลายทางอย่างใดอย่างหนึ่ง ในการเดินทาง นิยามของแรงจูงใจแบบดึง หมายถึง “ลักษณะเฉพาะ ความน่าดึงดูด และลักษณะของจุดหมายปลายทาง” เช่น “ชายทะเล” “สถานที่ที่เป็นน้ำหรือเป็นทรัพยากรทางทะเลหรือมหาสมุทร” “ภูเขาหรือทิวทัศน์ที่สวยงาม” หรือ “สถานที่ทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม”

งานวิจัยของ Sangpikul ระบุในงานวิจัยว่า แรงจูงใจแบบผลักที่มีส่วนทำให้เกิดการท่องเที่ยวในไทยนั้น มีทั้งการค้นหาความแปลกใหม่และความรู้ (Ovelty And Knowledge Seeking) การพักผ่อนหย่อนใจ (Rest And Relaxation) และการเพิ่มอัตตา (Ego-Enhancement) นอกจากนี้ แรงจูงใจแบบผลัก ยังส่งผลกระทบต่อแนวคิดของนักท่องเที่ยวในการเลือกจุดหมายปลายทาง และแรงจูงใจในการท่องเที่ยวที่หลากหลายของนักท่องเที่ยว ทำให้การเลือกจุดหมายปลายทางของแต่ละคนจึงมีความแตกต่างกัน

สุรีรัตน์ เตชาทวีวรรณ กล่าวไว้ในเอกสารการสอนว่า สิ่งกระตุ้นในการท่องเที่ยว (Tourism Motivation) หมายถึง สิ่งต่าง ๆ อันเป็นสาเหตุที่กระตุ้นให้นักท่องเที่ยวเกิดความสนใจในความต้องการที่จะเดินทาง หรือวางรูปแบบที่ใช้เพื่อการท่องเที่ยว หรือเป็นสิ่งที่กำหนดรูปแบบ พฤติกรรมในการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวให้มีความแตกต่างกัน แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ สิ่งกระตุ้นที่เกิดจากภายในตัวนักท่องเที่ยวเอง ได้แก่ สิ่งกระตุ้นทางด้านจิตใจ ทางด้านร่างกาย ทัศนคติ ความรู้สึก เป็นต้น และสิ่งกระตุ้นที่เกิดจากภายนอก เช่น การให้การบริการทางการท่องเที่ยว สิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยว สิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว ความปลอดภัยในการท่องเที่ยว เป็นต้น ลักษณะความสัมพันธ์ของสิ่งกระตุ้นทั้ง 2 ประเภททางการท่องเที่ยวนั้น มีความสัมพันธ์ที่ซับซ้อนและเป็นไปตามลำดับขั้น บางครั้งไม่สามารถที่จะแยกออกจากกันได้อย่างชัดเจน แรงจูงใจที่ก่อให้เกิดพฤติกรรมการตัดสินใจในการเดินทางของนักท่องเที่ยว ประกอบด้วยองค์ประกอบพื้นฐาน 4 ประการ คือ 1. สิ่งกระตุ้นความต้องการในการท่องเที่ยว (Energizers of Demand) หมายถึง ความน่าสนใจของสิ่งจูงใจต่าง ๆ ของสถานที่ท่องเที่ยวอันเป็นสิ่งชักนำให้นักท่องเที่ยวตัดสินใจที่จะเดินทางเพื่อการท่องเที่ยวไปยังสถานที่ดังกล่าว หรือช่วงเวลาที่นักท่องเที่ยวสามารถที่จะเดินทางเพื่อการพักผ่อน หรือทำกิจกรรมต่าง ๆ 2. สิ่งกลั่นกรองความต้องการ (Filterers of Demand) หมายถึง สิ่งต่าง ๆ ที่ทำให้ความต้องการทางการท่องเที่ยวถูกระงับ หรือทำให้นักท่องเที่ยวมีความรู้สึกต้องการในการเดินทางลดน้อยลง อันได้แก่ ปัจจัยทางเศรษฐกิจ ปัจจัยทางสังคม ทัศนคติทางด้านวัฒนธรรม ปัจจัยทางด้านจิตวิทยา 3. สิ่งกระทบ (Affecters) หมายถึง ข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ ที่นักท่องเที่ยวได้รับทั้งทางตรงและทางอ้อมจากแหล่งข้อมูล หรือหน่วยงานที่ทำหน้าที่ในการส่งเสริมการขาย ซึ่งส่งผลให้นักท่องเที่ยวเกิดพฤติกรรมการเรียนรู้ ทัศนคติและมองภาพของแหล่งท่องเที่ยวนั้น ๆ แตกต่างกันออกไป 4. บทบาทของนักท่องเที่ยว (Roles) หมายถึง สถานภาพของนักท่องเที่ยวที่แตกต่างกันไปใน

แต่ละสถานการณ์ หรือในช่วงเวลาที่แตกต่างกัน และส่งผลให้เกิดพฤติกรรมตัดสินใจหรือรูปแบบทางการท่องเที่ยวนั้นแตกต่างกันไปด้วย

ธรรญชนก เพชรานนท์ (2558, หน้า 92) กล่าวว่า ประเด็นเกี่ยวกับแรงจูงใจนั้นเป็นพื้นฐานที่สำคัญใน การศึกษาและการพัฒนาการท่องเที่ยว ทฤษฎีแรงจูงใจของมาสโลว์ เป็นพื้นฐานที่สำคัญที่นักจิตวิทยา นักสังคมวิทยาและนักคิดทั้งหลาย ได้นำมาประยุกต์ใช้ในการอธิบายทัศนคติพฤติกรรม รวมถึงแรงจูงใจของมนุษย์ในการท่องเที่ยว ทำให้ทราบถึงกระบวนการคิด กระบวนการตัดสินใจ และพฤติกรรมของนักท่องเที่ยว แรงจูงใจทางการท่องเที่ยวเป็นสิ่งที่กระตุ้นให้บุคคลหนึ่งที่ต้องการแสวงหาความพอใจด้วยพฤติกรรมที่มีเป้าหมาย โดยการเดินทางไปท่องเที่ยวยังสถานที่หนึ่ง ๆ

มนตรี สืบด้วง (2559, หน้า 101-129) ศึกษา แรงจูงใจในทางพุทธศาสนาเพื่อต้องการหาคำตอบเกี่ยวกับลักษณะ และกระบวนการเกิดขึ้นของแรงจูงใจ แรงจูงใจหมายถึง ความต้องการหรือความอยาก สามารถที่จะแบ่งออกได้เป็น 2 ฝ่ายตามองค์ประกอบของการเกิดถ้าเกิดขึ้นจากความต้องการที่มีฐานมาจากอกุศลมูล 3 อย่าง คือ ความโลภ ความโกรธ ความหลง ถือว่าเป็นแรงจูงใจฝ่ายไม่ดี คือ ตัณหา แต่ถ้าเกิดขึ้นจากความต้องการที่มีฐานมาจากกุศลมูล 3 อย่าง คือ ไม่โลภ ความไม่โกรธ ความไม่หลง ถือว่าเป็นแรงจูงใจฝ่ายดี คือ ฉันทะ แรงจูงใจฝ่ายไม่ดีมักเกิดขึ้นได้อยู่เสมอกับมนุษย์ เพราะธรรมชาติของมนุษย์ถูกครอบงำด้วยความอยากโดยเฉพาะอยากได้ อยากมีอยากเป็น ความยินดีพอใจในสิ่งที่ตนมีหรือในสิ่งที่ตนหามาได้ตามกำลังความสามารถจึงจะช่วยให้ความอยากด้านนี้ ลดลง ส่วนแรงจูงใจฝ่ายดี คือ ฉันทะ ต้องสร้างให้เกิดมีขึ้นซึ่งควรจะเริ่มจาก 2 ส่วนด้วยกัน คือ เริ่มจากกระบวนการภายนอก ได้แก่ การได้อยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดีอันจะทำให้ได้พบคนดีมีความรู้ที่จะได้ช่วยแนะนำสั่งสอนในทางที่ดี (กัลยาณมิตร) และกระบวนการภายใน คือ การคิดอย่างถูกวิธีที่เป็นโยนิโสมนสิการ ซึ่งจะช่วยทำให้เกิดการกระทำในทางที่ถูกที่ควร ในทัศนะทางพระพุทธศาสนาเห็นว่าการคิดหรือจิตใจเป็นต้นเหตุของพฤติกรรมทั้งหมดของมนุษย์ พฤติกรรมจะดีหรือไม่ดีขึ้นอยู่กับการคิดก่อนกระทำแรงจูงใจซึ่งเป็นเรื่องทางจิตใจจึงมีส่วนต่อพฤติกรรมของมนุษย์เป็นอย่างมาก

ดังนั้นสามารถสรุปได้ว่า นักการศึกษาบางคนเรียกแรงผลักดันภายในว่าปัจจัยผลักและเรียกแรงดึงดูดจากสถานที่ปลายทางว่า ปัจจัยดึงบางคนมองแรงจูงใจในเชิงหลายมิติ เช่น มิติด้านร่างกาย (กายภาพ) มิติทางอารมณ์ มิติด้านวัฒนะธรรม เป็นต้น ในขณะที่นักการศึกษาบางคนมองลึกลงไปในเรื่องกระบวนการเกิดขึ้นของแรงจูงใจ โดยนำเอาหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนามาประสมกับแรงจูงใจที่เกิดขึ้นจากฐานของความต้องการความอยากมีอยากได้อยากเป็น จนเกิดเป็นแรงจูงใจฝ่ายดีและฝ่ายไม่ดี ซึ่งสามารถที่จะนำมาประยุกต์ใช้กับการท่องเที่ยวเชิงพุทธ ในส่วนของการปฏิบัติธรรมได้เช่นกัน

2.3.2 แนวทางการประยุกต์ใช้ทฤษฎีแรงจูงใจกับการท่องเที่ยวเชิงพุทธ

แนวทางการประยุกต์ใช้ทฤษฎีแรงจูงใจกับการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา (ในส่วนของการปฏิบัติธรรม) นับตั้งแต่สมัยพุทธกาล พระพุทธเจ้าทรงใช้วิธีการหลากหลายในการสร้างแรงจูงใจเพื่อดึงคนเข้าหาพุทธธรรม ขอยกตัวอย่างบางส่วนที่รวบรวมจากหนังสือทางพระพุทธศาสนา ดังนี้

1. พระองค์ใช้บุคลิกภาพของพระองค์ในการสร้างแรงจูงใจกับปัญจวัคคีย์ทั้ง 5 พระจูฬปันถก พระองค์ทรงใช้ผ้าขาวและคำภาวนาเป็นตัวสร้างแรงจูงใจ นางกิสาโคตรมี พระองค์ทรงใช้ประสบการณ์ที่นางพบเห็นและเข้าใจเป็นตัวสร้างแรงจูงใจ พระนันทะพระองค์ทรงใช้ความอยากสิ่งแวดล้อมและสภาวะจิตใจของพระนันทะเป็นตัวสร้างแรงจูงใจ เป็นต้น

ดังนั้นสามารถสรุปได้ว่า พระพุทธเจ้าสร้างแรงจูงใจเพื่อให้บุคคลและคณะบุคคลต่าง ๆ เกิดความพร้อมก่อนจะแสดงธรรม จนประสบผลสำเร็จโดยใช้บุคลิกภาพของพระองค์ คุณธรรมคือพระปัญญาคุณ พระวิสุทธิคุณ พระกรุณาคุณ และทรงสามารถในการใช้สื่อจากสิ่งที่เป็นธรรมชาติซึ่งเห็นได้ง่ายและเข้าใจชัดเจนโดยการอุปมา

2. ฉันทะ แปลว่า ความพอใจ ความชอบใจ ความยินดี ความต้องการ ความรักใคร่ใฝ่ปรารถนาในสิ่งนั้น ๆ คือ แรงจูงใจทางพระพุทธศาสนา ที่ผู้สร้างแรงจูงใจต้องสร้างให้เกิดขึ้นเพื่อให้เกิดแรงจูงใจในแนวทางที่ถูกต้อง แรงจูงใจที่ผิดไปจากคุณความดีคือ ตัณหา แปลว่า ความทะยานอยากความร่านรน ความแส่หา ความอยากเสพ เป็นสิ่งที่ต้องเรียนรู้ ทำความเข้าใจและพยายามไม่ให้เกิดขึ้น

แรงจูงใจที่พระพุทธเจ้าทรงใช้กับบุคคลและกลุ่มบุคคล ก็เพื่อลดอวิชชาคือ ความไม่รู้จริง ความหลงอันเป็นเหตุที่ไม่รู้จริง ทรงสอนเพื่อให้รู้และลดตัณหาลงไปเป็นขั้น ๆ นักปราชญ์และพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา จึงประยุกต์เอาแรงจูงใจที่พระองค์สอนมาเป็นแบบอย่างในการเผยแผ่แก่ชาวพุทธด้วยกัน รวมทั้งชาวต่างชาติที่สนใจใฝ่รู้ในพระพุทธศาสนาด้วย อย่างน้อยก็เพื่อสร้างสันติให้เกิดขึ้นแก่ชาวโลก และอย่างสูงที่สุดในพระพุทธศาสนาก็คือ พระนิพพาน อันเป็นที่สิ้นสุดของสังสารวัฏแห่งการเวียนว่ายตายเกิด ดังคำสอนที่ปรากฏในพระไตรปิฎกว่า เพราะว่าไม่รู้เบื้องต้นและเบื้องปลายของสังสารวัฏนี้ เหล่าสัตว์ผู้ถูกอวิชชากีดขวาง ถูกตัณหา ผูกไว้ วนเวียนท่องเที่ยวไป อุปมานี้ฉันใด อุปมัยก็ฉันนั้น การได้รับความทุกข์ได้รับความลำบากเป็นเวลายาวนาน เพราะเหตุนี้จึงควรเบื่อหน่าย ควรคลายกำหนดและควรเพื่อหลุดพ้นจากสังขารทั้งปวง

การเดินทางไปปฏิบัติธรรมของนักท่องเที่ยวทั้งคนไทยและคนต่างชาตินั้น เกิดจากการที่ตาได้เห็นรูปจากโฆษณาในสื่อต่าง ๆ การได้เห็นตัวอย่างเชิงประจักษ์ด้วยตาตัวเอง หรือ การที่หูได้ยินเสียงจากโฆษณาในสื่อต่าง ๆ การได้ยินจากเพื่อนและญาติมิตร เหล่านี้สามารถเกิดแรงจูงใจผลักดันอยู่ภายในให้เกิดการอยากลองอยากเรียนรู้ อยากทำในสิ่งที่ตนปรารถนา ซึ่งพระพุทธเจ้าได้เคยตรัสไว้ว่า “การแสดงให้รู้ความหมาย กิริยาที่แสดงให้รู้ความหมาย ภาวะที่แสดงให้รู้ความหมาย การพูด

การเปล่งวาจา การกล่าว การป่าวร้อง การโฆษณา ของบุคคลผู้มีจิตเป็นกุศล มีจิตไม่เป็นกุศล หรือมีจิตเป็นกลาง ๆ รูปที่เป็นปัจจัยภายนอกนี้ ได้ชื่อว่า เป็นวจีบัญญัติ”

2.3.3 บทบาทของวัดต่อสังคมไทยและการท่องเที่ยว

วัด เป็นสถานที่สำคัญทางศาสนา ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความเป็นรูปธรรมของพระพุทธศาสนาที่ดำรงอยู่คู่สังคมไทยมาเป็นเวลายาวนาน ฉะนั้นวัดในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของสถาบัน (Institution) ทางพุทธศาสนาและเป็นสถาบันหนึ่งในสังคมไทยก็ได้ดำเนินบทบาทหน้าที่อันก่อให้เกิดคุณประโยชน์ต่อสังคมไทยมาเป็นเวลาหลายศตวรรษเช่นกัน อาจกล่าวได้ว่าวัดถือเป็นสถานที่มีความสำคัญยิ่งต่อสังคมไทย เพราะวัดเป็นทุกอย่างของสังคมเป็นศูนย์รวมจิตใจแห่งความเคารพนับถือ และความร่วมมือ แม้ว่าในปัจจุบันนี้ บทบาทของวัดจะลดน้อยลงก็ตาม แต่หน้าที่หนึ่งที่ยังคงอยู่คือ การธำรงรักษาความสงบเรียบร้อยดีงามของสังคมไว้กับทั้งเป็นสถาบันหนึ่งที่ใช้ในการพัฒนาจิตใจของประชาชน ด้วยการกล่อมเกลาจิตใจให้เด็กหรือเยาวชน และประชาชนในสังคมให้เป็นคนดีมีจริยธรรม โดยวัดมีบทบาทต่อการส่งเสริมให้สมาชิกในสังคม ประพฤติปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนของศาสนา ด้วยการเชิญชวนให้มาร่วมทำกิจกรรมทางศาสนาในวันสำคัญทางศาสนาหรือในวันสำคัญของชาติ เผยแผ่ธรรมะให้คนในชุมชนรู้จักนำหลักคุณธรรมจริยธรรมอันดีงามไปปฏิบัติเป็นผู้นำชุมชนในการต่อต้านการกระทำผิด เป็นต้น (อัญขลี สมใจ, 2551)

สมคิด จิระทัศนกุล (2545) ได้สรุปถึงความสำคัญและบทบาทหน้าที่ของวัดในฐานะเป็นศูนย์กลางของสังคมไว้ดังนี้

1. วัดในฐานะเป็นตัวแทนของความมั่นคงของแผ่นดิน เนื่องจากการสร้างวัดทุกครั้งต้องใช้กำลังทรัพย์และกำลังแรงงานจำนวนมาก อาณาจักรใดยุคสมัยใดที่มั่นคงและมีความเจริญ ก็อาจวัดได้จากปริมาณของจำนวนวัดที่ปรากฏในแผ่นดินนั้น ๆ ดังเช่นในสมัยอยุธยา หรือรัตนโกสินทร์ตอนต้นยุคสมัยรัชกาลที่ 3 เป็นต้น

2. วัดในฐานะสถาบันผู้สืบทอดพระพุทธศาสนาให้ยั่งยืน ทั้งนี้เนื่องจากวัดเป็นสถานที่เดียวที่เป็นที่ตั้งและที่รวมแห่งพระรัตนตรัยอันเป็นหลักสำคัญที่สุดในทางพุทธศาสนา คือ พระพุทธรูปซึ่งเป็นตัวแทนของพระพุทธ พระไตรปิฎกเป็นตัวแทนของพระธรรม และพระภิกษุสงฆ์

3. วัดในฐานะเป็นสถานที่ให้การศึกษา เนื่องจากเป็นแหล่งเดียวที่ให้ความรู้ทั้งทางโลก และทางธรรมแก่ประชาชนของชนทุกระดับในสังคมแบบดั้งเดิมของไทย

4. วัดในฐานะที่พึ่งพิงทางกายและทางจิตใจของสังคม เนื่องจากวัดมีพระภิกษุสงฆ์ผู้ซึ่ง เป็นภาพลักษณ์ของผู้มีคุณธรรม ผู้สันโดษ เป็นผู้นำของชุมชน อีกทั้งยังเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถ พระภิกษุจึงได้รับความเชื่อถือยอมรับของสังคมในทุก ๆ เรื่องที่ต้องการปรึกษาหารือหรือช่วยเหลือทั้งในเชิงชี้แนะสั่งสอน และเป็นผู้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา

5. วัดในฐานะเป็นศูนย์รวมของศิลปกรรม เนื่องจากวัดถูกจรรโลงขึ้นด้วยกระแสศรัทธาจากสังคมที่มีต่อศาสนา ดังนั้นศิลปกรรมต่าง ๆ ทั้งในด้านสถาปัตยกรรม จิตรกรรม ประติมากรรม

ตลอดจนประณีตศิลป์ จึงได้รับการถ่ายทอดออกมาอย่างสร้างสรรค์และมีความสวยงามเต็มเปี่ยมไปด้วยความหมายที่สื่อออกมาทั้งในเชิงนามธรรมและในเชิงรูปธรรม

ประเวศ วะสี (2547) ได้แสดงทรรศนะเกี่ยวกับวัดในฐานะที่เป็นทุนทางสังคมที่ยิ่งใหญ่ 7 ประการ ได้แก่

1) วัดเป็นทุนทางปัญญา นั่นคือ ปัญญาที่เกิดจากพระพุทธเจ้าทรงสร้างและทรงตรัสไว้ เป็นต้นว่า ชีวิตและโลกคืออย่างไร มนุษย์ควรกระทำอย่างไร

2) วัดเป็นทุนทางศรัทธรา นั่นคือ เป็นศูนย์รวมของพลังศรัทธาจึงสามารถโน้มนำให้เกิดกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การจัดให้มีกลุ่มพบปะพูดคุยแลกเปลี่ยนข้อมูลเรื่องธรรมะ เรื่องสิ่งแวดล้อม เรื่องผู้สูงอายุ เรื่องวัฒนธรรม เรื่องเศรษฐกิจพอเพียง เรื่องสุขภาพ เป็นต้น

3) วัดเป็นทุนทางบุคลากร ซึ่งพระภิกษุสามเณรเป็นทุนทางบุคลากรที่ยิ่งใหญ่และมี คุณภาพเพราะเป็นผู้ถือศีล มีความซื่อสัตย์สุจริต

4) วัดเป็นทุนทางวัตถุ นั่นคือ วัดมีบริเวณที่มีพื้นที่ อาคาร สถานที่ต่างๆ มากมาย ซึ่งสามารถนำมาจัดสรรให้เกิดประโยชน์ได้มาก

5) วัดเป็นทุนที่เป็นเงินทอง นั่นคือ วัดเป็นที่เคลื่อนย้ายเงินทองให้เป็นประโยชน์กับสังคม ช่วยหมุนเวียนทรัพยากรให้เป็นประโยชน์ต่อคนยากจน

6) ทุนทางจิตวิญญาณ นั่นคือ วัดมีมิติด้านจิตวิญญาณ ซึ่งในแง่นี้หมายถึงคุณค่า (Value) คุณงามความดี ซึ่งพบได้จากสัญลักษณ์ คำสอนและการปฏิบัติต่างๆ อันทำให้ความเป็นมนุษย์มีความสมบูรณ์มากขึ้น

7) ทุนทางวัฒนธรรม นั่นคือ วัดเป็นศูนย์กลางทางวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงอยู่กับวิถีชีวิตทั้งทางด้านเศรษฐกิจ ด้านจิตใจ ด้านสังคม ด้านสิ่งแวดล้อม ด้านสุขภาพ และด้านการเรียนรู้เอาไว้ทั้งหมด

หากวัดและชุมชนสามารถใช้ทุนทั้ง 7 ประการเหล่านี้เป็นเครื่องมือในการพัฒนาโดยเปิดเป็นพื้นที่สาธารณะเพื่อจัดเป็นกิจกรรมต่าง ๆ ที่สามารถตอบสนองความต้องการทางด้านกาย จิตและปัญญาได้แล้ว ย่อมจะก่อให้เกิดคุณูปการแก่สังคมไทยเป็นอย่างยิ่ง นอกจากนี้ยังถือว่าเป็นการปรับและส่งเสริมบทบาทของวัดให้โดดเด่นขึ้นอย่างมีคุณค่าในกระแสแห่งความเปลี่ยนแปลงในสังคมปัจจุบันอีกด้วย

2.4 สรุปแนวคิดทฤษฎีการท่องเที่ยวเชิงพุทธ

การท่องเที่ยวเชิงพุทธเป็นการท่องเที่ยวอีกรูปแบบหนึ่ง ที่ได้รับความนิยมเป็นอย่างมากจากนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทย และชาวต่างประเทศ โดยให้ความสนใจเป็นพิเศษกับวัด กับแหล่งโบราณสถาน เนื่องจากวัดเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของประเทศไทยที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว และมีการถ่ายทอดมรดกทางวัฒนธรรมสืบเนื่องมาเป็นเวลาช้านานแล้ว ซึ่งเป็นไปตามคติความเชื่อที่ถือว่าการ

ได้มาสักการะสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ ร่วมทำบุญ บริจาคทานนำความเป็นสิริมงคลมาสู่ชีวิตและครอบครัวของผู้ที่ได้ไปสักการะขอพร และยังสามารถสร้างเสริมกำลังใจให้เกิดขึ้นทำให้จิตใจผ่องใส โดยจะเห็นได้ว่า วัด เป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวที่สะท้อนให้เห็นถึงอารยธรรมและยังสะท้อนไปถึงร่องรอย วิถีชีวิตในอดีตที่มีลักษณะกลมกลืน มีการดำเนินชีวิตบนพื้นฐานของความศรัทธาในพระพุทธศาสนาความเชื่อของท้องถิ่นและยังเป็นแหล่งรวมข้อมูลด้านประวัติศาสตร์ การศึกษา ศิลปกรรม สถาปัตยกรรม รวมทั้งเชื่อมโยงความเป็นมาของวัฒนธรรมกับชุมชนและการตั้งถิ่นฐาน ของชุมชนล้วนมีคุณค่าต่อจิตใจและความงดงามเป็นที่เลื่อมใสศรัทธาของชาวไทยวัดจึงเป็นแหล่งท่องเที่ยวประเภทหนึ่ง คือเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ มีความเป็นเอกลักษณ์ทางสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมเฉพาะในแต่ละท้องถิ่น ซึ่งเป็นจุดดึงดูดที่สำคัญ ดังนั้นรูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวของวัดจะปรากฏตามอัตลักษณ์ที่สำคัญตามคติความเชื่อของพระพุทธศาสนา และความเชื่อของท้องถิ่น แต่ละภูมิภาค และมีกระบวนการจัดการที่แตกต่างกันไปตามอัตลักษณ์ของวัดนั้น ๆ เช่น ภาคใต้ มีรูปแบบกิจกรรมและอัตลักษณ์ที่มีความเป็นมาของด้านประวัติศาสตร์ศรีวิชัย การปฏิบัติธรรมของสายสวนโมกข์ และการเชื่อมโยงกับความเชื่อที่มีต่อเจ้าแม่กวนอิม หรือศาลเจ้าตามคติพุทธศาสนาแบบมหายานและวิถีชีวิตในท้องถิ่น เป็นต้น รูปแบบกิจกรรมกระบวนการจัดการเพื่อการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมและอัตลักษณ์พบว่า วัดใน 4 ภูมิภาค มีความ คล้ายคลึงกันใน 5 ด้าน คือ 1) รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวตามศรัทธาความเชื่อในพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ 2) รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวตามคติความเชื่อทางพระพุทธรูป และวัฒนธรรมประเพณีในท้องถิ่น 3) รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวตามความงดงามของแหล่งพุทธศิลปกรรม 4) รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวตามแหล่งประวัติศาสตร์ทางพระพุทธศาสนา และประวัติศาสตร์ของบ้านเมือง 5) รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวเพื่อการปฏิบัติธรรมและกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา

บทที่ 3
คัมภีร์พระเจ้าเลียบโลก

ในบทที่ 3 นี้ผู้วิจัยจะได้กล่าวถึงประวัติความเป็นมาคุณค่าและความสำคัญของคัมภีร์พระเจ้าเลียบโลก เพื่อจะนำข้อมูลดังกล่าวมาวิเคราะห์ สังเคราะห์ร่วมกับบทที่ 2 ว่าด้วยแนวคิดทฤษฎีการท่องเที่ยวเชิงพุทธ

3.1 คัมภีร์พระเจ้าเลียบโลก

3.1.1 ประวัติความเป็นมาคัมภีร์พระเจ้าเลียบโลก

ตำนานพระเจ้าเลียบโลก เป็นเอกสารตำนานที่ไม่ปรากฏนามผู้แต่ง โดยข้อมูลจากหนึ่งในต้นฉบับ ตำนานฯ อ้างถึงการคัดลอกลงใบลานเป็นครั้งแรกในล้านนาโดยพระมหาโพธิสมภาร วัดเชิงดอยเกิ้ง เมืองฮอด จังหวัดเชียงใหม่ เมื่อ พ.ศ. 2066 ดังความว่า แต่เดิมพระธรรมรโส เมืองหงสาวดีในสมัยพระเจ้าอนุรุธมหาราชได้คัดลอก ตำนานฯ จากจารึกบนแผ่นหินวัดมหาเสลอาราม (วัดพระหิน) ประเทศศรีลังกา และต่อมาได้ออกเดินทางจาริกแสวงบุญตามสถานที่ที่ปรากฏในตำนานฯ จนมาถึงดอยเกิ้ง (ไฉไลฤดี ยุวนะศิริและ ภัชรบถ ฤทธิ์เต็ม 2548, 11) นับจากนั้นมีการคัดลอก ตำนานพระเจ้าเลียบโลก สืบต่อกันมาจนถึงอย่างน้อยใน พ.ศ. 2506 ซึ่งเป็นปีที่มีการคัดลอกตำนานพระบาทพระธาตุ ฉบับวัดแม่สุก ตำบลแม่สุข อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา โดยในประเทศไทยปัจจุบันพบเป็นเอกสารใบลานเก็บอยู่ตามวัดต่างๆ ทั้งในภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ในส่วนของภาคเหนือ สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ได้เก็บรวบรวมสำเนาของเอกสารตำนานพระเจ้าเลียบโลกฉบับภาคเหนือในเขตจังหวัดลำปางเชียงใหม่และพะเยา รวม 12 ฉบับ แบ่งเป็นสองกลุ่ม คือ ฉบับความพิสดาร หรือที่บางแห่งเรียกว่า “ฉบับเลียบโลกหลวง” จำนวน 9 ฉบับ และ ฉบับความย่อ หรือที่บางแห่งเรียกว่า “ฉบับเลียบโลกน้อย” จำนวน 3 ฉบับ ซึ่งมีเนื้อหาเพียงฉบับละ 1-2 ผูก (สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ 2525 และ กตัญญูชูชื่น 2525) ส่วนทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือพบเอกสารตำนานพระเจ้า เลียบโลก 6 สำนวน อยู่ที่วัดในจังหวัดขอนแก่น มหาสารคาม และอุบลราชธานีและมี 2 ฉบับที่ได้รับการอนุรักษ์เพื่อการเผยแพร่โดยพิพิธภัณฑ์และสถาบันการศึกษาในจังหวัดมหาสารคาม โดยทั้งหมดเป็นการคัดลอกเนื้อหาจากตำนานฯ ฉบับภาคเหนือ โดยไม่มีการอ้างถึงพระธาตุเจดีย์หรือรอยพระพุทธบาทในภาคตะวันออกเฉียงเหนือแต่อย่างใด (วีณา วีสเพ็ญ และ ณรงค์ศักดิ์ราวะรินทร์2553) ในบรรดาต้นฉบับ

ตำนานฯ ที่รวบรวมโดยสถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่นั้น ตำนานพระเจ้าเลียบโลก ฉบับวัดกู่คำ ตำบลวัดเกตุ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ (จาร คัดลอกโดยพระภิกษุอินทมุล ช่วง พ.ศ. 2454 - 2460) นอกจากจะมีความสมบูรณ์ในแง่ตัวเขียน เส้นอักษรมีความต่อเนื่อง ราบเรียบ และอักขรวิธีสมบูรณ์มากแล้ว (กตัญญู ชูชื่น 2525, 23) ยังเป็นฉบับที่มีจำนวนผูกมากที่สุด คือ 12 ผูก มีความยาว 470 หน้าลาน จึงอาจกล่าว ได้ว่าเป็นฉบับที่มีเนื้อความสมบูรณ์มากกว่าฉบับอื่นๆ (ไฉไลฤดี ยุวนะศิริ และ ภัชรบท ฤทธิ์เต็ม 2548, 11)

กตัญญู ชูชื่น ได้ศึกษาเปรียบเทียบเนื้อความจากเอกสารใบลาน ตำนาน พระเจ้าเลียบโลก ฉบับวัดกู่คำ กับ “พุทธตำนาน” ฉบับวัดเชียงมั่น (จารคัดลอก พ.ศ. 2377) ซึ่งมีอายุต่างกัน 83 ปี โดยอาศัยฉบับวัดกู่คำเป็นหลัก พบว่าเอกสารฉบับวัดกู่คำซึ่งมีทั้งสิ้น 12 ผูกนั้น ผูกที่ 1-11 เป็นเนื้อหาของเรื่องพุทธตำนานหรือตำนานพระธาตุพระบาทโดยสมบูรณ์ส่วนเนื้อหาในผูกที่ 12 เป็นการย่อเนื้อความจากผูกที่ 1-11 โดยตอนท้ายของผูกที่ 12 กล่าวถึงการประดิษฐานพระบรมธาตุในอาณาจักรล้านนา 23 แห่ง พระบาท 12 แห่ง ซ้ำกับที่กล่าวมาแล้วในผูกที่ 11 จึงอาจกล่าวได้ว่า ตำนานฯ ผูกที่ 12 เป็นตำนานพระเจ้าเลียบโลกหรือ “พุทธตำนาน” ฉบับย่อ (กตัญญู ชูชื่น, 2525) ส่วนเอกสารพุทธตำนานพระเจ้าเลียบโลก (สิงฆะ วรรณสัย, 2518) ที่ผู้เขียนบทความได้ใช้เป็นฐานข้อมูลเป็นหลักในการวิเคราะห์ที่จะได้นำเสนอต่อไปในเนื้อหาส่วนที่สองนั้น เป็นการเรียบเรียง “แปลพุทธตำนานพระเจ้าเลียบโลก” เป็นภาษาไทยเป็นครั้งแรกเพื่อใช้ในการศึกษาวิจัยของ โดนัลด์ สแวร์เรอร์ (Donald K. Swearer) ผู้เชี่ยวชาญด้านพุทธศาสนศึกษา สิงฆะได้อาศัยตำนานพระเจ้าเลียบโลก ฉบับวัดกู่คำ เป็นต้นฉบับเทียบเคียงกับเอกสาร ตำนานฯ อีก 4 ฉบับ ซึ่งคัดจารในช่วง พ.ศ. 2394 - 2543 จากวัดสามแห่งในจังหวัดลำพูน และลำปางและตำนานพระเจ้าเลียบโลกฉบับที่ชำระโดยมหาสีลาวีรวงศ์และพิมพ์เป็นอักษร ไทยภาคกลาง เมื่อ พ.ศ. 2504 โดยสิงฆะได้บันทึกไว้ในบทนำของเอกสารชิ้นนี้ว่า“การแปล ไม่ได้ร่างก่อน คือดูจากใบลาน เมื่อเห็นว่าถูกต้องแล้ว ก็พิมพ์ลงกระดาษทันที” (สิงฆะ วรรณสัย 2518) ตำนานพระเจ้าเลียบโลก กับวัฒนธรรม “การคัดจาร ลิขิต แต้มเขียน” ดังกล่าวแล้วว่าลักษณะเด่นของตำนานพระเจ้าเลียบโลก คือเป็นเอกสารที่ไม่ปรากฏนามผู้แต่ง และอยู่ในรูปแบบของเอกสารที่คัดจารลงใบลานสืบต่อกันมา การตรวจสอบต้นฉบับใบลานของตำนานพระเจ้าเลียบโลกในภาคเหนือ โดยเฉพาะที่ได้รับการอนุรักษ์ไว้โดยสถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ไม่ปรากฏว่ามีต้นฉบับที่เรียบเรียงขึ้นใหม่ มีแต่การคัดลอกต่อกันมาเท่านั้น (กตัญญู ชูชื่น 2525, 16) จากการประมวลข้อมูลเกี่ยวกับการ คัดจากตำนานพระเจ้าเลียบโลกจากเนื้อหาผูกที่ 11 ของตำนานฯ ฉบับวัดกู่คำ ดังที่ปรากฏ ในงานของ สิงฆะ วรรณสัย (2518) และไฉไลฤดี ยุวนะศิริและ ภัชรบท ฤทธิ์เต็ม (2548) พบว่าตั้งแต่ พ.ศ. 2066 จนถึง พ.ศ. 2454 - 2460 ที่มีการคัดจารตำนานฯ ฉบับวัดกู่คำนั้น มีการอ้างถึงการคัดจากตำนานสืบต่อกันมารวม 25 ครั้ง แต่มีบางฉบับที่ไม่ปรากฏช่วงเวลาของการคัดลอก โดยผู้คัดจารเกือบทั้งหมดเป็นพระภิกษุ มีเพียงการคัด

จารสามครั้งที่มีการ อ้างถึง “อุบาสก” ในฐานะผู้คัดจากพ.ศ. 2090 พ.ศ. 2324 และ พ.ศ. 2355 โดยในการคัดลอกทุกครั้งจะระบุข้อมูลเกี่ยวกับต้นฉบับของการคัดลอกครั้งนั้น ๆ ซึ่งทำให้เห็นความเชื่อมโยงสืบย้อนกลับไปถึงการคัดลอกครั้งแรก ขณะเดียวกันการพิจารณาเปรียบเทียบตำนานพระเจ้าเลียบโลกฉบับต่าง ๆ โดยละเอียด รวมถึงการวิเคราะห์รูปแบบและโครงสร้างเนื้อหาของตำนานฯ จะสามารถเชื่อมโยงสู่นัยเชิงสังคมวัฒนธรรมของ ตำนานฯ ได้เช่น ข้อมูลจากตำนานฯ ผูกที่ 11 ชี้ให้เห็นว่านอกจากจะพบตำนานพระเจ้าเลียบโลกในวัดต่าง ๆ ของภาคเหนืออย่างกว้างขวาง เช่น ในเขตจังหวัดเชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง พะเยา และน่านแล้วยังมีการอ้างถึง ตำนานฯ ที่ได้รับการคัดจากในพื้นที่สิบสองปันนา (เมืองลาเมืองลวงและเชียงรุ่ง) ซึ่งปัจจุบันอยู่ในเขตมณฑลยูนนาน สาธารณรัฐประชาชนจีน อีกด้วย นอกจากนี้เมื่อพิจารณารายละเอียดเกี่ยวกับการคัดจากตำนานพระเจ้าเลียบโลก แต่ละครั้งจะเห็นว่ากรณีของฉบับวัดกู่คำนั้น แต่ละผูกมีผู้คัดลอกต่างกันหรือไม่ได้ทำการ คัดลอกพร้อมกัน เช่น ไฉไลฤดี ยุวนะศิริและ ภัชรบท ฤทธิ์เต็ม (2548) ให้รายละเอียดเกี่ยวกับผู้คัดจาก ตำนานฯ ฉบับวัดกู่คำไว้ว่า ใน พ.ศ. 2459 อินทมุลภิกขุเจ้าอาวาสวัดกู่คำ ได้คัดจากตำนานฯ ผูกที่ 1, 2, 6, 7, 8, 9, 12 ส่วนผูกที่ 4 มีพุทธมูลภิกขุเป็นผู้คัดลอกและ ผูกที่ 5 มีพระดวงดีเป็นผู้คัดลอกก่อนที่ต่อมาใน พ.ศ. 2460 อินทมุลภิกขุ จะได้คัดจากตำนานฯ ผูกที่ 10 และ 11 โดยผูกที่ 3 ไม่ปรากฏชื่อผู้คัดลอก จึงเป็นประเด็นที่ควรพิจารณา ต่อมาว่าตำนานพระเจ้าเลียบโลกหนึ่งฉบับ ซึ่งประกอบด้วยผูกต่าง ๆ เรียงต่อกันนั้น อาจไม่ใช่เอกสารจากการคัดลอกในคราวเดียวกันทั้งชุด และเป็นไปได้ว่าอาจเป็นการนำมาประกอบ ให้เป็นเรื่องชุดเดียวกันในภายหลัง ประเด็นดังกล่าวยังปรากฏให้เห็นผ่านการพิจารณาความเชื่อมโยงด้านเนื้อหาของแต่ละผูก ซึ่งเนื้อหาของบางผูกเหมือนเป็นส่วนหนึ่งของ “ตำนานพระบาทพระธาตุ” บางเรื่องที่นำเอามารวมกันไว้เป็นชุดเดียวกันในภายหลัง เช่นในกรณีของ ตำนานพระเจ้าเลียบโลก ฉบับวัดกู่คำ ซึ่งเนื้อหาตั้งแต่ผูกที่ 4-9 มีความชัดเจนว่าบอกเล่าถึงการเดินทางในคราวเดียวติดต่อกันของพระพุทธองค์โดยเริ่มต้นจากผูกที่ 4 ที่เสด็จออกจากเชตวันมหาวิหารพร้อมด้วยอรหันต์ 3 รูป คือ พระโสณเถร พระอุตตรเถระ และพระอานันทเถระ ขณะที่พระองค์มีพระชนมายุได้ 60 พรรษาจนถึงเมื่อเสด็จกลับวิหารเชตวัน เมืองกุสินาราในท้ายของผูกที่ 9 ในขณะที่เนื้อหาในผูกที่ 1, 2 และ 3 นั้นแสดงให้เห็นถึงการเดินทางของพระพุทธองค์ไปตามเส้นทางต่าง ๆ ในช่วงเวลาแตกต่างกัน เช่น ในผูกที่ 2 ที่กล่าวถึงการเสด็จฯของพระพุทธองค์จากเมืองกุสินาราผ่านเมืองระแวกและเมืองหงสาวดีซึ่งเป็นที่ตั้งของพระธาตุดอยตะโค่งโดยสรุปไว้ชัดเจนใน ตอนท้ายผูกว่า “กล่าวเรื่องการอุบัติแห่งพระมหาเจดีย์ธาตุดอยสิงคุตตระอันประเสริฐที่เมืองธัญญวดีนครก็เพียงเท่านี้” (สิงฆะ วรรณสัย 2518, 13) แบบแผนของ “การคัดจาก ลิขิต แต้มเขียน” ตำนานพระเจ้าเลียบโลก ดังกล่าวจึงอาจเป็นคำอธิบายว่าเหตุใดจึงมีผู้เรียกเอกสาร ตำนานฯ ในชื่ออื่น ๆ ดังได้กล่าวถึงตอนต้น และ เหตุใดเนื้อหาของ ตำนานฯ ในผูกที่ 12 จึงมีรูปแบบเหมือนเป็นพุทธตำนานฉบับความย่อ (กตัญญู ชูชื่น 2525, 89) หรืออาจเป็นส่วนที่พระสงฆ์

ชาวล้านนาคัดจารความโดยย่อเสริมเอาไว้โดยมิได้เพิ่มเติมเนื้อหานอกเหนือจากที่ปรากฏในผูกอื่น ๆ

การศึกษาวิเคราะห์ตำนานพระเจ้าเลียบโลก จำแนกได้เป็น 2 กลุ่ม หลัก ๆ คือ 1) การศึกษาสาระสำคัญของเอกสารในด้านความเป็นมาเชิงประวัติศาสตร์ อักขระวิธีลักษณะการประพันธ์ภาษาในฐานะเป็นวรรณกรรมสำคัญของล้านนา เพื่อการเผยแผ่ศาสนาและสร้างความเลื่อมใสแก่พุทธศาสนิกชน (กตัญญู ชูชื่น 2525) รวมถึงความสำคัญของตำนาน ในฐานะที่เป็นวรรณกรรมพุทธศาสนาท้องถิ่น ซึ่งได้รับอิทธิพลการเขียนจากลังกา โดยได้สถาปนาพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ขึ้นในพื้นที่ของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ (Nimmanahaeminda 2012) และโดยเฉพาะในกลุ่มชาติพันธุ์ไท (ไต) นั้น ตำนานพระเจ้าเลียบโลก เป็นตัวบทที่เชื่อมโยงผู้คนจากกลุ่มต่าง ๆ คือ กลุ่มลื้อ ไทใหญ่และล้านนาเข้าไว้ด้วยกัน (ตรีศิลป์บุญขจร 2548) ประวัติความเป็นมาของตำนานพระเจ้าเลียบโลก หนังสือพุทธตำนานพระเจ้าเลียบโลก กตัญญู ชูชื่น (2525) ได้สรุปเนื้อหา ในใบลานแบบย่อ ๆ มาเป็นภาษาแบบอ่านง่าย ๆ ให้คนทั่วไปได้มีโอกาสศึกษาว่า ถูกคัดลอกมาจากศิลาจารึกในมหาเศลอาราม ประเทศศรีลังกา โดยพระเถระชาว มอญมีนามว่า พระมหาสามีธรรมรส เมื่อพ.ศ. 2050 จากนั้นท่านก็เดินทางไปนมัสการรอยพระพุทธบาท พระธาตุเจดีย์ตามสถานที่ต่าง ๆ ตามที่ปรากฏเนื้อหาในศิลาจารึกนั้น ต่อมาในปีก่าเม็ด (มะแม) จุลศักราช 885 หรือ พ.ศ. 2066 ต่อมา พระมหาโพธิสมภาร แห่งอาวาสท่าหัวเคียน ใกล้ดอยเกิ้ง ได้ขอคัดลอกต่อไว้เป็น ภาษาล้านนามีความยาว 12 ผูก หรือ 12 กัณฑ์ ส่วนในสิบสองปันนาสำรวจพบว่า มีมากถึง 22 ผูก ในตอนท้ายของหนังสือพุทธตำนานพระเจ้าเลียบโลกยังระบุนาม และสถานที่อยู่ของบุคคลที่คัดลอกตำนานนี้ต่อ ๆ กันมา เช่นกล่าวว่า มีมหาเถระองค์หนึ่งชื่อว่า อรัญญิกวัตร ได้คัดลอกเอาจากสำนักพระมหาเถรโพธิสมภารในปี เบิกไส้ (มะเส็ง) จุลศักราชได้ 890 เดือน 7 แรม 8 ค่ำ วันเสาร์ไทยว่าวันกัดไส้ ต่อจากนั้นมาพระมหาสามีเชตวันคัดลอกอีกต่อจากนั้นนั้นมา พระอนุรุทธอยู่วัดมหาธาตุในเมืองหริภุญชัยนคร ได้คัดลอกเอาจากพระมหาสามีวัดป่าเชตวันในปี ล้วงเหม้า (เถาะ) จุลศักราช 893 เดือน 4 ขึ้น 5 ค่ำ วันศุกร์ไทยว่าวันยี่ เป็นต้น แล้วพรรณนาผู้คัดลอกเรื่อยมาจนสุดที่ต้นฉบับล่าสุดในเอกสารใบลานเรื่อง ตำนานพระเจ้าเลียบโลก ฉบับวัดกู่คำ มีจำนวน 12 ผูก จำนวนหน้าใบลาน 470 หน้า โดยผูกที่ 1 ถึงผูกที่ 11 เป็นเนื้อหาเรื่องพุทธตำนาน หรือตำนานพระธาตุพระบาทโดยสมบูรณ์ ส่วนเนื้อหาผูกที่ 12 เป็นเรื่องย่อใจความในผูกที่ 1 ถึงผูกที่ 11 โดยมีเนื้อหาสรุปแบบย่อแต่ละผูกดังนี้

ผูกที่ 1 เสด็จเมืองลี้ ถึงท่าหัวเคียน เสด็จถึงอุจฉุบรรพต (ดอยสุเทพ) เสด็จไปยังเมืองลื้อ อาณาจักรสิบสองปันนา เสด็จต่อไปยังอุตรปัญจนคร (แสนหวี) เสด็จยังเมืองวิเทหะ (หนองแส) เป็นต้น

ผูกที่ 2 กล่าวถึงพระธาตุเมืองระแหง ในเขตอาณาจักรทวารวดี กล่าวถึงการประดิษฐานพระเกศาบนดอยสูง กุตรในเขตเมืองหงสาวดี

ผูกที่ 3 เสด็จเข้าสู่เขตสุวรรณภูมิ สมัยอาณาจักรทวารวดีถึงเมืองเชียงของ จากนั้นเสด็จเมือง

เชียงตุง และเสด็จต่อไปยังคอยมหิยงค์ (เมืองยอง) เป็นต้น

ผูกที่ 4 เสด็จเมืองฮ่อ เขตยูนาน และย้อนกลับมาเมืองลือ เขตสิบสองปันนา เมืองอาฬวี (เมืองลา) เสด็จเมืองเชียงใต้ เชียงเหนือ เป็นต้น

ผูกที่ 5 เสด็จออกจากดอยผาแรม เมืองซางหลวง เมืองลา เมืองบาน บ้านลวงพันแข้ง บ่อแร่ (บ้านบ่อหลวง) บ่อเป็นล้างแต่ง เมืองลาใต้ลาเหนือ เป็นต้น

ผูกที่ 6 เสด็จเมืองลวงใต้ ลวงเหนือ เมืองเสี้ยว (เชียงคา) เมืองงาด เมืองคราง เป็นต้น

ผูกที่ 7 เสด็จปราบอาฬวกยักษ์ เมืองอาฬวี และเสด็จเขตเขมรัฐ คือเมืองเชียงตุง เป็นต้น

ผูกที่ 8 เสด็จถึงแม่น้ำพยาก เมืองเพียะ เสด็จเข้าเมืองช้างแสน (เชียงแสน) เสด็จเมืองชีราย (เชียงราย) จากนั้นเสด็จเมืองพระยาว (พะเยา) จากนั้นเสด็จเมืองลัมพาง (ลำปาง) จากนั้นเสด็จเมืองแพร่ และท่าลอย เสด็จต่อไปท่าทราย (เขตอำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่) จากนั้นเสด็จไปทางป่าทิศตะวันตกเฉียงเหนือของเมืองและดอยเกิ้ง (อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่)

ผูกที่ 9 เสด็จประทับดอยคำหลวง 1 คืนรุ่งเช้าเสด็จประทับรอยพระบาท บนหินใต้ต้นไม้ต้นหนึ่ง ทรงรำพึงในพระทัยว่าบริเวณที่นี้ต่อไปจะเป็นมหานคร คือ เมืองเชียงใหม่ภายหน้าพระพุทธศาสนาจักรุ่งเรืองจะเกิดมีมหาอาราม 8 แห่ง ได้แก่ บุปผาราม (วัดสวนดอก) เวฬุวันอาราม (วัดป่าหกหรือวัดป่าไผ่ ได้แก่ วัดกู่ เต้า) วัดบุพพารามอโศการาม (วัดป่าแดง) พิชาราม (วัดหลวงศรีเกิด) สังฆาราม (วัดเชียงมั่น) นันทอาราม (วัดนันทา) และโชติการาม (วัดเจดีย์หลวง) ในแต่ละแห่งพระองค์ได้ประทานเกศาธาตุเพื่อประดิษฐานแห่งละ 1 องค์ เป็นต้น

ผูกที่ 10 เนื้อเรื่องกล่าวถึงคำทำนายของพระพุทธองค์ต่อพระอินทร์เกี่ยวกับความเจริญและความเสื่อมของ พระพุทธศาสนาในช่วง 5,000 ปี

ผูกที่ 11 กล่าวถึงพุทธประวัติโดยย่อ และสถานที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุในดินแดนไทยและประเทศใกล้เคียง รวมถึงสรุปจำนวนรอยพระพุทธบาทในแต่ละเมือง

ผูกที่ 12 เป็นการกล่าวสรุปเรื่องราวในผูกที่ 1-11

จากผูกที่ 8 และ 9 ได้มีการกล่าวถึงการเสด็จเยือนและมีการทำนายมหาอารามเมืองเชียงใหม่ภายหน้าพระพุทธศาสนาจักรุ่งเรืองจะเกิดมีมหาอาราม 8 แห่ง ข้อมูลในเบื้องต้นดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า ผู้แต่งคัมภีร์ใบลานพระเจ้าเลียบโลกมีความประสงค์จะอธิบายความเชื่อมโยงระหว่างพระพุทธเจ้า กับพระอารามทั้ง 8 แห่งในเชียงใหม่ เพื่อเป็นการสร้างความศรัทธาและความ ผูกพันธ์ระหว่างพระพุทธเจ้ากับชาวล้านนาที่มีความเชื่อในพระพุทธศาสนาและยังเป็นการสร้างความเชื่อในพระพุทธเจ้าว่าพระองค์ทรงมีตัวตนอยู่จริง ซึ่งจะเชื่อมโยงให้เห็นความสัมพันธ์ตามคัมภีร์ใบลานในพระอารามทั้ง 8 แห่ง ดังต่อไปมหาอาราม 8 แห่งในจังหวัดเชียงใหม่ ตามคำทำนายคัมภีร์ใบลานผูกที่ 9 เส้นทางท่องเที่ยว 8 จุด แสดงถึงสถานที่ตามรอยตำนานพระเจ้าเลียบโลกในคัมภีร์ใบลานผูกที่ 9 ที่แต่ละแห่ง พระองค์ได้ประทานพระเกศาธาตุ เพื่อประดิษฐานแห่งละ 1 องค์

ศิริศักดิ์ นันตี (2556) ได้กล่าวไว้ว่า ปัจจุบันวัดหลายแห่งในจังหวัดเชียงใหม่ตามตำนานพระเจ้าเลียบโลก ได้กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา ที่มีนักท่องเที่ยวมากมายทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติมาท่องเที่ยว เพื่อชื่นชมศิลปะและวัฒนธรรมของวัดแต่ละแห่งที่มีความสวยงามโดดเด่น และประวัติที่น่าสนใจ ซึ่งแต่ละวัดก็ได้มีแนวทางในการพัฒนาวัดให้เป็นสถานที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวเพื่อรองรับการต้อนรับนักท่องเที่ยวที่จะเดินทางมาสักการะบูชาตามโอกาสต่าง ๆ

นิศา ชัชกุล (2550) ได้กล่าวไว้ว่า นักท่องเที่ยวบางคนมาท่องเที่ยว วัดด้วยเหตุผลหลายประการ เช่น ไปเที่ยวสักการะวัดที่มีนามมงคลในโอกาสสำคัญ เช่น วันเกิด วันขึ้นปีใหม่ งานมงคลต่าง ๆ เนื่องจากเป็นศิริมงคลแก่ตัวเองตามความเชื่อที่เคยได้รับจากประสบการณ์แวดล้อม ให้ทุกวัดมีความเจริญรุ่งเรืองทางพุทธศาสนาสืบต่อไป โดยใช้หลักการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาเป็นเครื่องมือในการหาปัจจัยมาบำรุงวัดและสร้างรายได้ให้ชุมชนอย่างยั่งยืน (บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา, 2542) ได้แก่

1) วัดสวนดอกพระอารามหลวง (บุปผาราม) ประวัติวัดสวนดอก ปัจจุบันตั้งอยู่เลขที่ 139 ถนนสุเทพ ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ สร้างขึ้นภายในเวียงสวนดอก ซึ่งเป็นเขตพระราชอุทยานในสมัยราชวงศ์มังราย โดยในปีพ.ศ. 1914 (ศักราชนี้ถือตามหนังสือชิน กาลมาลีปกรณ์ของพระรัตนปัญญาเถระ) พญากือนา กษัตริย์องค์ที่ 6 แห่ง ราชวงศ์มังราย ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างเป็นพระอารามหลวง เพื่อให้ เป็นที่จำพรรษาของ “พระสุมนเถระ” ผู้ประดิษฐานพระพุทธศาสนาลัทธิลังกาวงศ์ ในแผ่นดินล้านนาและสร้างองค์พระเจดีย์เพื่อประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ 1 ใน 2 องค์ ที่พระสุมนเถระอัญเชิญมาจากสุโขทัยในปี พ.ศ. 1912 (องค์หนึ่งประดิษฐานอยู่ในพระเจดีย์วัดพระธาตุดอยสุเทพราชวรวิหาร) สมัยราชวงศ์มังราย วัดสวนดอกเจริญรุ่งเรืองมาก แต่หลังจากสิ้นราชวงศ์มังราย บ้านเมืองตกอยู่ในอำนาจพม่าเกิดจลาจลวุ่นวายวัดนี้จึงกลายสภาพเป็นวัดร้าง จนได้รับการบูรณะขึ้นใหม่อีกครั้งในสมัยพระเจ้ากาวิละแห่งราชวงศ์ทิพย์จักร และได้รับการทำนุบำรุงจากเจ้านายฝ่ายเหนือ และประชาชนเชียงใหม่มาโดยตลอด วัดสวนดอกได้รับการบูรณะครั้งสำคัญ 2 ครั้ง ครั้งแรกในปี พ.ศ. 2450 เจ้าดารารัศมีพระราชชายาในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้อัญเชิญพระอัฐิเจ้านครเชียงใหม่และพระประยูรญาติมาประดิษฐานรวมกัน และต่อมาอีกครั้งหนึ่งในปี พ.ศ. 2475 เป็นการบูรณปฏิสังขรณ์องค์พระวิหารโดยครูบาศรีวิชัย

2) วัดกู่เต้า (เวฬุวนาราม) ประวัติวัดกู่เต้าเดิมชื่อ วัดเวฬุวนาราม ปัจจุบันตั้งอยู่เลขที่ 60 ถนน ซอยวัดกู่เต้า ตำบลช้างเผือก อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ วัดนี้ไม่ปรากฏว่าเริ่มสร้างขึ้นมาตั้งแต่สมัยใด แต่มีตำนานเล่าขานกันมาและเชื่อว่าเจดีย์วัดกู่เต้าสร้างใน สมัยที่พม่าครองเมืองเชียงใหม่ซึ่งรวมไปถึง อาณาจักรล้านนาทั้งหมด และเจดีย์ที่ เห็นเป็นรูปทรงกลมนี้ก็เป็นที่บรรจุอัฐิของราชวงศ์พม่า ชื่อพระเจ้าฟ้าสารวดี ซึ่งเคยยกทัพมาตีกรุงศรีอยุธยาตามบัญชาของพระมหาอุปราชา

นันทบุเรงพระเชษฐา ต่างมารดาและเป็นกษัตริย์พม่าในสมัยนั้น แต่ถูกพระนเรศวรตีแตกพ่ายและยอมสวามิภักดิ์ในเวลาต่อมาทำให้ตัดขาดจาก พระเจ้านันทบุเรงและไม่อาจ กลับคืนปิตุภูมิได้จนสิ้นพระชนม์ที่เมืองเชียงใหม่ในปี พ.ศ. 2156 พระมหามัง ซึ่งเป็นพระอนุชาได้จัดถวายเพลิงพระศพและโปรดให้สร้างสถูปเจดีย์คู่เต้า เพื่อบรรจุอัฐิและพระอังคารธาตุ และโปรดให้สร้างวัดขึ้นมาในบริเวณดงกอไผ่ จึงได้ชื่อว่า วัดเวฬุวันกู่เต้า ซึ่งชาวบ้านจะเรียกสั้น ๆ ว่าวัดกู่เต้า โดยมีเจดีย์ที่มีลักษณะแปลกไปกว่าเจดีย์อื่น ๆ ในเมืองไทย ลักษณะของเจดีย์คล้ายกับน้ำเต้า หรือรูปบาตรคว่ำซ้อนกัน 5 อัน หรือนำผลแตงโมมาวางซ้อนกันไว้หลาย ๆ ลูก ชาวบ้านจึงเรียกว่า เจดีย์กู่เต้า

3) วัดบุพพาราม ประวัติวัดบุพพาราม หรือชาวบ้านเรียกว่า วัดอุปา ปัจจุบันตั้งอยู่ เลขที่ 143 ถนนท่าแพ ตำบลช้างม่อย อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ สร้างขึ้นในสมัยพระยาเมืองแก้ว พ.ศ. 2040 กษัตริย์ล้านนาลำดับที่ 12 แห่งราชวงศ์มังราย (ครองราชย์ระหว่างปี พ.ศ. 2039– 2068) ในตำนานชินกาลมาลีปกรณ์ ได้กล่าวถึง การสร้างบุพพารามว่า พระเจ้าติลกปนัดดาธิราช (ราชนัดดาของพระเจ้าติโลกราช คือพระยาเมืองแก้ว) หลังจากที่ได้ราชาภิเษกแล้วในปีที่ 2 ทรงโปรดให้สร้างอารามขึ้นอารามหนึ่งในหมู่บ้านที่พระราชอัยกา ครั้งเป็นยุพราชและพระบิดาของพระองค์เคยประทับมาก่อนเมื่อวันอังคาร ขึ้น 7 ค่ำ เดือน 5 ปีมะโรง จุลศักราช 858 โดยพระองค์ตั้งชื่ออาราม นั้นว่า บุพพาราม แปลว่า อารามตะวันออก ทั้งนี้ โดยถือเอานิมิตว่าได้ตั้งอยู่ทางทิศบูรพาแห่งนพีสีราชธานี ซึ่งเป็นตำแหน่ง “มูลเมือง” ตามคัมภีร์มหาทักษา ต่อมาในปีที่ 3 ของการครองราชย์ พระยาเมืองแก้วทรงโปรดให้สร้างปราสาทขึ้นองค์หนึ่ง ท่ามกลางมหาวิหารในอารามแห่งนั้น เพื่อเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปเงิน พอย่างเข้าปีที่ 4 แห่งการครองราชย์ พระยาเมืองแก้วทรงฉลองพระไตรปิฎกฉบับลงทองถมศิลปะแบบล้านนา พร้อมกับหอมณเฑียรธรรมซึ่งโปรดให้สร้างด้วยไม้สักทั้งหลังและประดับตกแต่งอย่างประณีตสวยงามเพื่อเป็นที่ประดิษฐานพระไตรปิฎก นอกจากนี้ยังมีการฉลองกุมารารามซึ่งพระนางสิริยสวดีราชเทวีพระราชชนนีของพระองค์ ได้สร้างไว้ที่พระราช มณเฑียรอันเป็นสถานที่ประสูติของพระยาเมืองแก้วในครั้งเดียวกันนั้นเอง

4) วัดป่าแดงมหาวิหาร (อโศการาม) ประวัติวัดป่าแดง ปัจจุบันตั้งอยู่เลขที่ 71 หมู่ที่ 14 ซอย 4 ถนนสุเทพ ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ วัดนี้สถาปนาขึ้นพ.ศ. 1974 โดยพระเจ้าติโลกราช กษัตริย์แห่งราชวงศ์มังรายเพื่อเป็นที่พำนักของพระญาณคัมภีร์และ คณะสงฆ์ที่เดินทางกลับมาจากลังกาเพื่อเผยแผ่ลัทธินิกายลังกาวงศ์ใหม่ หรือนิกายสิงหล ในขณะนั้นพระญาณคัมภีร์ได้อัญเชิญพระไตรปิฎก พระพุทธรูป และต้นโพธิ์มาไว้ในวัดแห่งนี้ ในสมัยพระเจ้าติโลกราช พระองค์ทรงเลื่อมใสในพุทธศาสนานิกายลังกาวงศ์ใหม่ ทรงผนวชที่วัดป่าแดงมหาวิหาร การสนับสนุนคณะสงฆ์นิกายสิงหลทำให้พุทธศาสนานิกายลังกาวงศ์ใหม่เจริญรุ่งเรืองเป็นอย่างมากเป็นที่เลื่อมใสของผู้คน วัดป่าแดงจึงเป็นศูนย์กลางทางพุทธศาสนาสายลังกาวงศ์ใหม่ พระเจ้าติโลกราชได้ถวายพระเพลิงพระศพพระราชบิดาและพระราชมารดา ที่วัดแห่งนี้ทั้งยังได้สร้างเจดีย์บรรจุพระบรมอัฐิของทั้ง 2 พระองค์

พุทธศาสนา ลัทธิลังกาวงศ์ใหม่หรือนิกายสิงหลเข้ามาเผยแผ่ในล้านนาโดยมีพระญาณคัมภีร์ เป็นผู้นำในการเผยแผ่นำเข้ามาในเชียงใหม่ในสมัยพญาสามฝั่งแกน (พ.ศ. 1973) สาเหตุที่ทำให้พระญาณคัมภีร์ตั้งนิกายลังกาวงศ์ใหม่ขึ้นเนื่องจากการเผยแผ่ลัทธิลังกาวงศ์เก่าของพระสุมนเถระ ซึ่งทำให้เกิดการตื่นตัวทางพุทธศาสนาอย่างกว้างขวางนำไปสู่แนวความคิดที่ต้องการพุทธศาสนาที่บริสุทธิ์ถูกต้องตามพระธรรมวินัย พระญาณคัมภีร์และคณะจึงเดินทางไปศึกษาและอุปสมบทที่ลังกา โดยตรงและกลับมาเผยแผ่หลักการและแนวปฏิบัติใหม่ออกไปอย่างกว้างขวาง จนเกิดความขัดแย้งและแตกแยกกับนิกายลังกาวงศ์เก่าหรือนิกายรามัญ (วัดสวนดอก) คณะสงฆ์ฝ่ายป่าแดงกล่าวหาสงฆ์ฝ่ายสวนดอกว่าไม่เป็นภิกษุเพราะไม่ปฏิบัติตามพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัดในสมัยพญาสามฝั่งแกน (พ.ศ. 1945-1984) จึงโปรดให้จัดเวทีโต้แย้งกันจนในที่สุดสงฆ์ฝ่ายป่าแดงชนะ หลังจากนั้นพระสงฆ์ทั้งสองนิกายยังเกิดการทะเลาะวิวาทกันอยู่บ่อยครั้ง พญาสามฝั่งแกนจึงโปรดให้สงฆ์ฝ่ายป่าแดงออกจากเชียงใหม่ใน พ.ศ. 1977 ทำให้นิกายป่าแดงไปเจริญรุ่งเรืองที่เชียงราย เชียงแสน พะเยา ลำปาง เชียงตุง จนกระทั่งสมัยพระเจ้าติโลกราช (พ.ศ. 1984-2030) ทรงเลื่อมใสในนิกายวัดป่าแดงจึงทรงอุปถัมภ์จนนิกายวัดป่าแดงกลับมารุ่งเรืองอีกครั้ง

5) วัดศรีเกิด (พิชาราม) ประวัติวัดศรีเกิดเป็นวัดโบราณเก่าแก่วัดหนึ่งในนครเชียงใหม่ ปัจจุบันตั้งอยู่เลขที่ 92 ถนนราชดำเนิน ตำบลพระสิงห์อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ วัดศรีเกิดมีชื่อปรากฏในตำนานอีกชื่อหนึ่งว่า “วัดพิชาราม” มาเปลี่ยนเป็นวัดศรีเกิดในสมัยของพระเจ้ากาวิละ ปีพ.ศ. 2539 พระเจ้ากาวิละทรงเห็นว่าวัดพิชารามเป็นวัดสำคัญจึงได้โปรดบูรณะขึ้น และโดยที่วัดนี้มีต้นศรีมหาโพธิ์ ซึ่งได้ พันธุ์มาจากต้นโพธิ์ที่ตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าที่ประเทศอินเดีย จึงให้โปรดขนานนามวัดนี้เสียใหม่ว่า “วัดศรีเกิด” ซึ่ง “ศรี” มาจากคำว่า “สะหลี” ในภาษาเหนือ ที่หมายถึง ต้นโพธิ์

6) วัดเชียงมั่น (สังฆาอาราม) ประวัติวัดเชียงมั่น ปัจจุบันตั้งอยู่เลขที่ 171 ถนนราชภาคินัย ตำบลศรีภูมิ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ วัดนี้มีประวัติศาสตร์อันยาวนานปรากฏในตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่และพงศาวดารโยนก หลังจากที่พญางำเมืองพญาร่วงและพญามังรายทรงสร้างเมืองเชียงใหม่ในปี พ.ศ. 1839 ทั้ง 3 พระองค์โปรดให้สร้างเจดีย์ และพญามังรายทรงประทับชั่วคราวในระหว่างควบคุมการสร้างเมืองตรงหอนอนบ้านเชียงมั่น เรียกว่า “เวียงแก้ว” ทรงอุทิศตำหนักคุ้มหลวงเวียง เหล็ก ตั้งเป็นพระอารามหลวงแห่งแรกและพระราชทานนามว่า “วัดเชียงมั่น” จากนั้นคาดว่าเจดีย์พังลงมาในสมัยพระเจ้าติโลกราช (ครองราชย์ พ.ศ. 1985 – 2031) พระองค์จึงโปรดให้สร้างเจดีย์ใหม่ ทำด้วยศิลาแลง เมื่อปี พ.ศ. 2014 เมื่อ เชียงใหม่ตกเป็นเมืองขึ้นของพม่า ในปี พ.ศ. 2094 วัดเชียงมั่นจึงถูกปล่อยร้างจน ปี พ.ศ. 2101 เจ้าฟ้ามังทรา (สมเด็จพระมหาธัมมิกะราชาธิราช) แห่งพม่า บูรณปฏิสังขรณ์วัดเชียงมั่นขึ้นมาอีกครั้งหนึ่ง โดยโปรดให้สร้างเจดีย์ วิหาร อุโบสถ หอไตร ธัมมเสนาสนะกำแพง และประตูโขง มีพระมหาหินทาทิจจวังสะ เป็นเจ้าอาวาสเมื่อถึงสมัยพระยากาวิละครองเมืองเชียงใหม่ (พ.ศ. 2324 – 2358) ต่อมาพระพุทธศาสนาแบบธรรมยุตติกนิกายเผยแผ่เข้ามา

ในอาณาจักรล้านนา เจ้าอินทวโรรสสุริยวงศ์จึงนิมนต์พระธรรมยุตมาจำพรรษาอยู่ แต่ได้ย้ายไปอยู่วัดหอธรรมและวัดเจดีย์หลวงตามลำดับ

7) วัดเจดีย์หลวงวรวิหาร (โชติการาม) ประวัติวัดเจดีย์หลวง ปัจจุบันตั้งอยู่เลขที่ 103 ถนนพระปกเกล้า ตำบลพระสิงห์ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ เริ่มในจุลศักราช 289 (พ.ศ. 1874) พญาแสนภูโปรดให้สร้างเมืองเชียงแสน และต่อมาอีก 4 ปีทรงสร้างมหาวิหารขึ้นใจกลางเมืองเชียงแสน คือวัดเจดีย์หลวง องค์ที่ 1 ซึ่งอยู่ในวัดพระเจ้าตนหลวง เมืองเชียงแสน สมัยพระเจ้าแสนเมืองมาซึ่งเป็นโอรสของพญากือนา ขณะที่มีพระชนมมายุ 39 ปี พระองค์โปรดให้สร้างพระเจดีย์หลวงกลางเมืองเชียงใหม่ แต่ยังไม่ทันเสร็จสมบูรณ์ท่านก็สวรรคต อัครมเหสีของพระองค์ได้โปรดให้ทำยอดพระธาตุเจดีย์หลวงจนแล้วเสร็จ ปีพ.ศ. 2055 พระเมืองแก้ว พร้อมด้วยชาวเมืองทั้งหลาย เอาเงินมาทำกำแพงล้อมพระธาตุเจดีย์หลวง 3 ชั้น ได้เงิน 254 กิโลกรัม จากนั้นจึงได้เอาเงินมาแลกเป็นทองคำจำนวน 30 กิโลกรัม แล้วแผ่เป็นแผ่นทึบหุ้มองค์พระธาตุเจดีย์หลวง เมื่อรวมกับทองคำที่หุ้มองค์พระเจดีย์หลวง อยู่เดิมได้น้ำหนักทองคำถึง 2,382.517 กิโลกรัม ประมาณ พ.ศ. 2088 สมัยพระนางจิรประภา มหาเทวี เกิดเหตุการณ์แผ่นดินไหวครั้งใหญ่ในเชียงใหม่ทำให้ยอดพระเจดีย์หลวง หักพังทลายลงมา หลังจากนั้นพระเจดีย์หลวงจึงถูกทิ้งให้ร้างมานานกว่า 400 ปี กระทั่งปีพ.ศ. 2423 พระเจ้าอินทวิชยานนท์ เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ องค์ที่ 7 ได้รื้อพระวิหารหลังเก่าและสร้างวิหารหลวงขึ้นใหม่ด้วยไม้ทั้งหลัง ช่วงปี พ.ศ. 2471- 2481 สมัยพลตรีเจ้าแก้วนวรัฐ เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่องค์สุดท้าย ถือได้ว่าเป็นทศวรรษแห่งการบูรณะครั้งสำคัญของวัดพระเจดีย์หลวงได้มีการรื้อถอนสิ่งปรักหักพัง แผ้วถางป่าที่ขึ้นปกคลุมออก แล้วสร้างเสริมเสนาสนะขึ้นใหม่ให้เป็นวัดสมบูรณ์ในเวลาต่อมาพระเจดีย์หลวง ได้รับการบูรณปฏิสังขรณ์ขึ้นใหม่โดยกรมศิลปากร เมื่อวันที่ 4 มิถุนายน พ.ศ. 2533 ใช้งบประมาณ ในการบูรณะถึง 35 ล้านบาท แล้วเสร็จเมื่อวันที่ 30 ธันวาคม พ.ศ. 2535 แต่เดิมวัดเจดีย์หลวงชื่อ “โชติการามวิหาร” แปลว่า พระอารามที่มีแต่ความรุ่งเรืองสว่างไสว เนื่องจากเป็นสถานที่บรรจุพระเกศาธาตุ และพระธาตุของพระพุทธเจ้า มีเรื่องเล่าต่อกันมาว่าในกาลครั้งหนึ่งเมื่อพระเจ้าอโศกมหาราชส่งสมณะทูต 8 รูป ภายใต้การนำพระโสณะและพระอุตตะระเข้ามาเผยแพร่พระพุทธศาสนาในเขตสุวรรณภูมิ รวมทั้งภูมิภาคนี้ด้วยได้นำเอาพระบรมธาตุมาบรรจุไว้ในองค์เจดีย์องค์เล็กสูง 3 ศอก ที่สร้างขึ้น ณ บริเวณอันที่เป็นที่ตั้งของพระธาตุเจดีย์หลวงในปัจจุบัน ในเวลานั้น มีชายผู้หนึ่งอายุ 120 ปี มีใจเลื่อมใสได้เอาผ้าห่มชุบน้ำมันจุดบูชา และได้ทำนายว่าต่อไปในภายภาคหน้าตรงนี้จะเป็นอารามใหญ่ชื่อโชติการามพวกลัวะทั้งหลายเอาข้าวของบูชาพระธาตุพระพุทธเจ้า จึงก่อเจดีย์หลังหนึ่งสูง 3 ศอกไว้เป็นที่สักการะบูชา นอกจากนี้ยังมีความหมายอีกนัยหนึ่งของคำว่า “โชติ การาม” คือเวลาที่มีการจุดประทีปโคมไฟไปประดับบูชาองค์พระธาตุเจดีย์หลวง จะปรากฏแสงสีสว่างไสว มองเห็นองค์พระเจดีย์คล้ายเชิงเทียนที่มีเปลวไฟลุกโชติช่วงสว่างไสว ดูแล้วมีความงดงามยิ่งนัก สามารถมองเห็นได้แต่ไกลต่อมาได้มีการเปลี่ยนชื่อมาเป็น

“วัดเจดีย์หลวง” เนื่องจากในภาษาเหนือหลวงแปลว่า “ใหญ่” หมายถึง พระธาตุเจดีย์ที่มีขนาดใหญ่

8) วัดนันทาราม (นันทอาราม) ประวัติวัดนันทาราม ปัจจุบันตั้งอยู่เลขที่ 87 ถนนนันทาราม ตำบลหายยา อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ได้รับการสถาปนาขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2060 ในสมัยของพระเมืองแก้ว ณ ที่ถวายพระเพลิง พระยอดเชียงราย ผู้เป็นพระราชบิดาแล้วจัดให้มีการสมโภช ซึ่งวัดนี้คงมีมาก่อนแล้ว เพราะในตำนานมูลศาสนากล่าวถึงวัดนันทารามว่าเป็นวัดใหญ่และมีความสำคัญตามตำนานพระเจ้าเลียบโลก กล่าวว่าพระพุทธเจ้าเสด็จไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ ชาวลัวะคนหนึ่งเห็นพระพุทธเจ้าเสด็จมาเมตตา ก็รีบปลูกกระท่อมใหญ่หลังหนึ่งแล้วกราบทูลอาราธนาพระพุทธเจ้าประทับสำราญในกระท่อม พระพุทธองค์ก็ทรงสงเคราะห์เมตตาประทับอยู่จนสิ้น 1 ราตรี แล้วตรัสพยากรณ์ว่า เมื่อตถาคตมาถึงที่นี้ทมิฬมความยินดีปีติมากสร้างกระท่อมให้ตถาคตอยู่สำราญควรแก่การโสมนัสดียิ่งต่อไปภายภาคหน้าคนทั้งหลายจะมาสร้างอารามใหญ่ในที่นี้ จะปรากฏชื่อว่า “นันทาราม” แล้วพระอรหันต์และพระเจ้าอโศกราชก็ทูลขอพระเกศาธาตุหนึ่งองค์บรรจุไว้สถานที่นั้น

ดังนั้นสามารถสรุปได้ว่าตำนานพระเจ้าเลียบโลกเป็นตำนานที่กล่าวถึงการเสด็จมาของพระพุทธเจ้าครั้งที่ยังมีพระชนมายุอยู่ โดยได้เสด็จมาในสถานที่ต่าง ๆ เพื่อโปรดเวไนยสัตว์ตามบ้านน้อยเมืองใหญ่ โดยส่วนใหญ่เป็นเขตแดนในล้านนา เมื่อพระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้วพระสาวกก็นำพระบรมสารีริกธาตุมาแบ่งบรรจุตามพุทธะทำนายและได้มีการก่อพระเจดีย์และเรียกเจดีย์ที่สร้างครอบว่าพระธาตุตามที่ปรากฏในตำนานระบบว่ามีพระบรมสารีริกธาตุในล้านนา 23 แห่ง รอยพระพุทธบาท 36 แห่ง ซึ่งจังหวัดเชียงใหม่ตามตำนานฉบับวัดกู่ได้มีรายนามพระอารามที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุจำนวน 8 พระอาราม ได้แก่ วัดสวนดอกพระอารามหลวง วัดกู่เต้า วัดบุพพาราม วัดป่าแดงมหาวิหาร วัดศรีเกิด วัดเชียงมั่น วัดเจดีย์หลวงวรวิหาร และ วัดนันทาราม

3.1.2 คุณค่าและความสำคัญของคัมภีร์พระเจ้าเลียบโลก

ตำนานพระเจ้าเลียบโลกก่อให้เกิดคติความเชื่อที่มีอิทธิพลจากคัมภีร์พระเจ้าเลียบโลก ดังนี้ คือ

1. ด้านศิลปวัฒนธรรม

1.1 ศิลปะล้านนา หรือ ศิลปะเชียงแสน หมายถึง ศิลปะในเขตภาคเหนือทางตอนบนหรือดินแดนล้านนาของประเทศไทยอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 19 ถึง พุทธศตวรรษที่ 21 ที่วัดกู่คำ ที่เวียงกุมกามมีเจดีย์เหลี่ยม เวียงกุมกามเป็นเมืองเล็ก ๆ ที่อยู่ระหว่างเชียงใหม่กับลำพูน อยู่ในเขตอำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ ตามประวัติกล่าวว่าหลังจากที่พญามังรายตีหริภุญชัยได้บ้านเมืองเล็กจึงสร้างเมืองใหม่ นักวิชาการตีความว่าพญามังรายเป็นพวกป่าเถื่อนไม่มีศาสนา พอไปอยู่เมืองที่มีศาสนา มีจารีต วัฒนธรรมเลยอยู่ไม่ได้จึงไปสร้างเชียงใหม่ ก่อนสร้างเชียงใหม่แวะพักและได้สร้างเมืองเล็กๆ ขึ้นมา เรียกเวียงนี้ว่า เวียงกุมกาม อยู่ที่นี่ 4 ปีจึงสร้างวัด เช่นวัดช้างคำ เจดีย์กู่คำ เจดีย์เหลี่ยมวัดกู่คำมีลักษณะ เหมือนกับวัดกู่กุด มีแบบแผนเดียวกันจัดเป็นงานศิลปกรรมยุคแรก ๆ ของล้านนา ซึ่งถ้าพิจารณาจะพบว่าไม่ได้เป็นศิลปกรรมไทย เพราะเป็นเจดีย์ที่ไม่มีบัลลังก์ พระพุทธรูป

แบบพม่า เจดีย์รุ่นแรกของล้านนาเป็น เจดีย์องค์เล็ก ๆ ได้รับอิทธิพลจากพม่า มีเรือนธาตุตรงกลาง เช่น เจติยะวิหาร มีหลังคาเป็นเจดีย์ เรียกเจดีย์ทรงปราสาท 5 ยอด ถือเป็นเจดีย์รุ่นเก่าของศิลปะล้านนาเจดีย์วัดป่าสักที่เชียงแสนเป็นงานสถาปัตยกรรมที่สมบูรณ์ มีลายปูนปั้นที่งดงาม เป็นลวดลายพันธ์พฤกษา เป็นลายดอกโบตั๋น ลายกลีบบัวเอนตรงกลางมีไส้กนกแบบจีน และตกแต่ง ครุฑ กินรีแบบพม่า ถือเป็นเจดีย์รุ่นแรกของล้านนาที่ได้รับอิทธิพลจากพุกาม วัดสำคัญอีกวัดหนึ่งของเชียงใหม่ คือ วัดอินธะขีน ที่เรียกวัดอินธะขีน เพราะมีเสาหลักเมืองตั้งอยู่กลางเมืองหรือชาวเหนือเรียกว่าสะดือเมือง เจดีย์ทรงระฆังแบบล้านนาไม่มีส่วนที่เป็นเรือนธาตุ มีฐาน มีองค์ระฆัง ส่วนรองรับองค์ระฆังแบบล้านนา เรียกว่าชุดฐานบัวคว่ำ – บัวหงาย 3 ฐาน ที่ท่องไม้ประดับลูกแก้วอกไก่ นิยมยึดฐานสูงองค์ระฆังเล็กที่มาของรูปแบบมาจากพุกามที่เชียงใหม่มีต้นแบบที่วัดโพธิ์ ซึ่งสร้างในสมัยพระเจ้ากือนา พุทธศตวรรษที่ 20 ในพุกามเรียกเจดีย์ชะปัด วัดบุพารามหรือวัดสวนดอกเป็นอีกวัดที่พระเจ้ากือนาสร้างถวายพระสุวรรณเถรที่นิมนต์มาจากสุโขทัย มีตำนานว่าพระสุวรรณเถรนำพระธาตุที่มาจากลังกาและได้อัญเชิญมาจากสุโขทัย 2 ดวง และนำพระธาตุดวงหนึ่งมาไว้ที่พระธาตุวัดสวนดอก อีกดวงหนึ่งก็ให้ขึ้นบนหลังช้างและเสี่ยงทายว่าช้างไปหยุดที่ไหนจะสร้างเจดีย์ที่นั่น ช้างเดินขึ้นไปบนดอยและสร้างเจดียที่นั่นปัจจุบันคือวัดพระธาตุดอยสุเทพ วัดสวนดอกเป็นสุสานหลวงเก็บอัฐิของเจ้าเมืองเชียงใหม่ ในสมัยของพระเจ้ากือนาอยู่ในช่วงเดี่ยวกับพระยาลิไท ช่วงพุทธศตวรรษที่ 20 เดิมเจดีย์มุมที่วัดสวนดอกเป็นเจดีย์ทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ยอดดอกบัวตูมแบบสุโขทัย เนื่องจากสร้างให้พระสุวรรณเถรจากสุโขทัย หลังจากพระครูบาศรีวิชัยบูรณะองค์ที่เป็นเจดีย์ยอดดอกบัวตูมจึงเปลี่ยนแบบไม่เหลือรูปแบบเดิม พระธาตุหริภุญชัย เป็นรูปแบบเฉพาะที่สืบเนื่องมาจากวัดสวนดอกมีตำนานกล่าวว่าสร้างขึ้นในสมัยพระเจ้าอาทิตยราชแล้วบูรณะในสมัยพญามังราย พระธาตุหริภุญชัยมีฐาน บัว 2 ฐานซ้อนกันและมีตัวรับองค์ระฆังเป็นฐานบัวคว่ำ – บัวหงาย 3 ชุด ซ้อนกันลักษณะฐานหยักเล็กน้อยเป็นรูปแบบที่รับมาจากพม่า เจดีย์ภาคเหนือนิยมหุ้มด้วยทอง โดยเริ่มด้วยหุ้มทองแดงหรือทองสำริดหรือทองจังโกและจึงปัดทองคำเปลวหุ้มอีกชั้นหนึ่ง ถ้าวัดใดยังใช้งานอยู่ด้านบนจะมีฉัตร เจดีย์ทรงระฆังแบบล้านนาแพร่เข้ามาในสมัยอยุธยา เช่น วัดแคร้างที่คลองสระบัวที่วัดบางกะจะและวัดนางกุย ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 21 ซึ่งตรงกับสมัยพระเจ้าติโลกราชของเชียงใหม่ และพระบรมไตรโลกนาถของอยุธยา ทั้งสองพระนามมีความหมายว่าเจ้าทั้งสามโลก ทั้งสองพระองค์มีอำนาจมากในอาณาจักรล้านนายุคนี้เป็นยุคที่เฟื่องฟูและมีอำนาจมากที่สุดในประวัติศาสตร์บันทึกเรื่องราวการทำสงครามระหว่างพระเจ้าติโลกราชและพระบรมไตรโลกนาถถวายยาวนานถึง 14 ปี จากนั้นทั้งสองพระองค์ทรงออกผนวชและมีการสร้างวัดมากมายในภายหลังในอาณาจักรล้านนาพระเจ้าติโลกราช สร้างวัดเจดีย์หลวง คำว่า “หลวง” ของชาวเหนือ หมายถึง “ใหญ่” เช่นการใช้เรียกพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวว่า “พ่อหลวง” หรือพ่อใหญ่ของชาวเหนือ วัดเจดีย์หลวงมีเจดีย์ประธานเป็นเจดีย์ปราสาทยอดแบบรุ่นหลังซึ่งเป็นปราสาทยอดเดียว ด้านบนเป็นเจดีย์ทรงระฆังขนาดใหญ่ และในปี 2088 ในสมัย

พระนางจิรประภาเป็นช่วงที่ไม่มีกษัตริย์ปกครอง ได้เกิดแผ่นดินไหวทำให้องค์เจดีย์หลวงพังลงมา ตั้งแต่นั้นก็ไม่มีการซ่อมแต่อย่างใด บริเวณซุ่มด้านทิศตะวันออกเดิมเป็นที่ประดิษฐานพระแก้วมรกต ที่พระเจ้าติโลกราชไปอัญเชิญมา จากวัดพระแก้วดอนเต้า จังหวัดลำปาง เมื่อเชียงใหม่ไม่มีกษัตริย์ปกครอง จึงเชิญพระชัยเชษฐา พระราชโอรสกษัตริย์ลาว ซึ่งเป็นหลานของกษัตริย์เชียงใหม่ ซึ่งปกครองเชียงใหม่ได้ 2 ปี พระโพธิสารพระราชบิดาสวรรคต จึงเสด็จกลับและขนสมบัติของล้านนา รวมทั้งพระแก้วมรกตไปที่หลวงพระบางด้วย เมื่อบุเรงนองทำสงครามขยายอาณาจักรถึงเขตลาว พระชัยเชษฐาจึงย้ายเมืองจากหลวงพระบาง มาตั้งเมืองใหม่ที่เวียงจันทน์ และอัญเชิญพระแก้วมรกตไปด้วย จนในสมัยรัชกาลที่ 1 ไปตีเวียงจันทร์จึงได้อัญเชิญพระแก้วมรกตมาไว้กรุงเทพฯ องค์พระแก้วมรกตทำจากหินสีเขียว มีการตั้งคำถามว่าทำไมเจดีย์หลวงจึงมีสไลเดอร์ สันนิฐานว่าเดิมทีเดียวบริเวณโดยรอบคือลานประทักษิณ มีบันไดขึ้นได้ตลอด การปิดบันไดน่าจะเป็นช่วงที่อัญเชิญพระแก้วมรกตมาประดิษฐานแล้วไม่ต้องการให้คนขึ้น จึงก่ออิฐและฉาบปูนทับบันไดเจดีย์หลวงเป็นต้นแบบให้เจดีย์อื่น ๆ ในล้านนา เช่น เจดีย์บรรจุอัฐิพระเจ้าติโลกราช ที่วัดเจดีย์เจ็ดยอด วัดเหมันต์ วัดเชียงมั่น เป็นต้น วัดป่าแดงหลวงเป็นวัดในเขตอรัญญิก สร้างให้พระภิกษุที่กลับมาจากการไปศึกษาพระธรรมที่ลังกา จำนวน 33 รูป มีการแบ่งลัทธิในล้านนาเป็น 2 ลัทธิ คือ ลัทธิวัดป่าแดง หรือกลุ่มลังกาใหม่ และลัทธิวัดสวนดอกหรือกลุ่มลังกาเก่า เจดีย์วัดป่าแดงมีลักษณะเหมือนเจดีย์แบบสุโขทัย คือมีบัวถลาเป็นองค์เดียวที่พบในเชียงใหม่ วัดมหาโพธาราม หรือวัดเจ็ดยอด สร้างในสมัยพระเจ้าติโลกราช สาเหตุที่เรียกวัดเจ็ดยอด เนื่องจากมีเจดีย์เจ็ดองค์เรียงอยู่ด้านบน พระเจ้าติโลกราชโปรดให้สร้างวัดนี้โดยให้ช้างไปถอดแบบมาจากเจดีย์พุทธคยาที่ตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า รูปแบบจึงต่างไปจากเจดีย์อื่น ๆ ในล้านนา และวัดนี้ยังมีต้นพระศรีมหาโพธิ์ปลูกอยู่ด้านหลังด้วยนอกจากนี้พระเจ้าติโลกราชยังโปรดให้สร้าง “สัตมหาสถาน” ภายในวัดเป็นการจำลองสถานที่ทั้ง 7 แห่งที่เกี่ยวพันธ์กับพระพุทธเจ้าภายหลังจากตรัสรู้ การสร้างวัดเจ็ดยอดเป็นการฉลองพุทธศาสนาครบ 2,000 ปี และ ในปี 2020 มีการสังคายนาพระไตรปิฎกที่วัดนี้ด้วย ถือเป็นการสังคายนาครั้งแรกในไทยและครั้งที่ 8 ในโลก ลวดลายปูนปั้นที่องค์เจดีย์เป็นเทวดาในท่านั่งและยืนเป็นศิลปะลังกา ซึ่งดูได้จากการนุ่งผ้า เครื่องทรง การพนมมือ การแบ่งเสาที่คล้ายตัวอาคารวิหาร สวนลายดอกไม่เป็นดอกโบตั๋นของจีน พระธาตุลำปางหลวง มีรูปแบบผสมระหว่างล้านนากับสุโขทัย ซึ่งองค์เจดีย์เป็นแบบล้านนาบัวถลาแบบสุโขทัยอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 20 –21 เจดีย์ปล่องมีลักษณะคล้ายเจดีย์กู่กุดแต่ทำเป็นเส้นตรงจากฐานถึงยอด มีลักษณะทรงกลม ไม่เป็นเหลี่ยมเหมือนวัดกู่กุด และมีการเจาะช่องเพื่อประดิษฐานพระพุทธรูปวัดกู่เต้า องค์เจดีย์มีการซ่อมใหม่รูปทรงเหมือนผลน้ำเต้า จึงเรียกว่าพระธาตุกู่เต้า พระธาตุดอยสุเทพ จากตำนานสร้างพร้อมกับวัดสวนดอก รูปแบบของเจดีย์เป็นเจดีย์แบบล้านนารุ่นหลังซึ่งส่วนบนจะเป็นเหลี่ยมหลาย ๆ เหลี่ยม เช่น แปดเหลี่ยม สิบเหลี่ยมหรือสิบสองเหลี่ยม ถ้ารุ่นแรกจะเป็นผังกลม ลักษณะเจดีย์รุ่นหลังของล้านนาที่เป็นเหลี่ยม เช่น วัดเจดีย์หลวงเชียงใหม่

พระธาตุช่อแฮ หรือช่อแพร ซึ่งหมายถึงแพรมาจากผ้าแพร วิหารแบบล้านนาเป็นวิหารที่ไม่มีผนัง จึงมีการสร้างกู่ครอบพระพุทธรูปที่อยู่ในวิหารมีลักษณะเหมือนปราสาท วัดที่มีกู่ครอบพระพุทธรูปที่สวยงาม เช่น วัดสิงห์ เป็นต้น (ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2560)

1.2 สถาปัตยกรรม

สถาปัตยกรรมยุคแรกในช่วงพุทธศตวรรษที่ 19 ได้รับอิทธิพลจากศิลปะหริภุญชัย และศิลปะพุกามจากพม่า ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 20 ได้รับอิทธิพลจากศิลปะสุโขทัย ต่อมาในศิลปะต้นถึงกลางพุทธศตวรรษที่ 21 ถือเป็นยุคทอง มีการสร้างวัดและเจดีย์มากมาย ยุคถัดมาในช่วงกลางถึงปลายพุทธศตวรรษที่ 21 อาณาจักรล้านนาตกอยู่ภายใต้การปกครองของพม่า ถือเป็นยุคเสื่อม สถาปัตยกรรมในช่วงยุคทองมีความสัมพันธ์อย่างยิ่งกับการเผยแพร่พุทธศาสนาลังกาวงศ์ หรือ นิกายรามัญ ได้แรงบันดาลใจทั้งจากงานสถาปัตยกรรมในยุคก่อน อิทธิพลจากสถาปัตยกรรมภายนอก ดังเช่นสุโขทัย พม่าสมัยพุกาม เป็นต้น

เจดีย์ที่สืบทอดรูปแบบในช่วงก่อน ตัวอย่างเช่น เจดีย์วัดพญาวัด เมืองน่าน คงสืบทอดรูปแบบเจดีย์ทรงปราสาทแบบเจดีย์กู่กุดและกู่คำ นอกจากนั้นยังพบกลุ่มเจดีย์ทรงระฆังที่เริ่มปรับรูปแบบจากผังกลมไปเป็นผัง หลายเหลี่ยม ดังตัวอย่างของเจดีย์วัดพระธาตุดอยสุเทพ เป็นต้น และเจดีย์ทรงปราสาทยอดทรงระฆัง เช่น เจดีย์บรรจุอัฐิพระเจ้าติโลกราช วัดเจ็ดยอด ที่สร้างในรัชกาลพระเมืองแก้ว และมีเจดีย์ที่ได้รับอิทธิพลสถาปัตยกรรมสุโขทัย ดังตัวอย่างสำคัญที่เจดีย์วัดป่าแดง เชียงใหม่และวัดป่าแดงบุญนาค เมืองพะเยา ที่เด่นชัดทางรูปแบบเจดีย์ทรงระฆังแบบสุโขทัย รูปแบบของวิหารในช่วงยุคทอง ปรากฏหลักฐานอาคารหลังคาคลุม รูปแบบสำคัญของวิหารล้านนา คือ การยกเก็จอันสัมพันธ์กับการซ้อนชั้นหลังคา โครงสร้างหลักของวิหารได้แก่ วิหารแบบเปิดหรือที่เรียกว่า วิหารป่วย และวิหารแบบปิด โดยวิหารส่วนใหญ่ให้ความสำคัญกับการใช้ระบบม้าต่างไหมในส่วนหน้าบัน นอกจากนั้นยังปรากฏวิหารปราสาท คือการก่อรูปปราสาทต่อท้ายวิหาร ใช้ปราสาทเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูป เช่น วิหารลายคำ วัดพระสิงห์ เชียงใหม่

หลังยุคทอง หลังจากรัชกาลพระเมืองแก้วแล้ว สถาปัตยกรรมในช่วงเวลานี้เป็นการสืบทอดรูปแบบเดิมจากงาน ตัวอย่างสำคัญที่เจดีย์วัดโลกโมฬี รูปแบบเป็นเจดีย์ทรงปราสาทยอด ยังให้ความสำคัญกับสวนยอดที่เป็นหลังคาเอนลาด ชี้ให้เห็นว่าน่าจะสืบทอดจากเจดีย์ทรงปราสาทในยุคทอง

ล้านนาสมัยพม่าปกครอง ราวต้นพุทธศตวรรษที่ 22 ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 24 ตัวอย่างสำคัญ เช่น มณฑปพระเจ้าล้านทอง วัดพระธาตุลำปางหลวง เมืองลำปาง เป็นรูปแบบงานสถาปัตยกรรมที่พัฒนาขึ้นจากรูปแบบโขงปราสาทหรือที่ชาวล้านนา ทั่วไปเรียกว่า โขงพระเจ้า มีรูปแบบสำคัญคือการใช้ซุ้มจระนำที่มีหางนาคเกี้ยวกระหวัดเป็นยอดกลางซุ้ม และการซ้อนชั้นหลังคา

ที่ลดหลั่นกัน 3 ชั้น นอกจากนี้ โขงปราสาทยังปรากฏที่วัดพระสิงห์ เชียงใหม่ด้วย รูปแบบสถาปัตยกรรมโขง (ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2560)

1.3 จิตรกรรม

จิตรกรรมในพุทธศาสนาเริ่มสมัยประวัติศาสตร์ เมื่อวัฒนธรรมทางศาสนาแพร่หลายเข้ามาศิลปกรรมและภาษา หนังสือ ก็ย่อมแพร่หลายเข้ามาพร้อมกันด้วย ศิลปกรรม เป็นอุปกรณ์สำคัญในการสั่งสอนโดยการถ่ายทอดเรื่องราวด้วยภาพ เพื่อให้เกิดความเลื่อมใสศรัทธาในศาสนาในหมู่ประชาชนได้ดียิ่งขึ้นแหล่งกำเนิดศาสนาที่เผยแผ่เข้ามานั้น คือ ประเทศอินเดีย อารยธรรมอินเดียซึ่งแพร่หลายออกสู่โลกภายนอกราว 2,000 ปีมาแล้ว เข้ามาสู่ประเทศไทย เมื่อราวพุทธศตวรรษที่ 10 - 11 ก่อให้เกิดวัฒนธรรมที่เรียกว่า ทวาราวดี ซึ่งรับนับถือพุทธศาสนา ศิลปกรรมในวัฒนธรรมทางทวาราวดีทำหน้าที่ถ่ายทอดคำสอนในพุทธศาสนาให้เป็นรูปธรรม เช่น สร้าง พระพุทธรูป หรือสร้างงานประติมากรรมเล่าเรื่องในศาสนา เช่น พุทธประวัติชาดก โดยสลักลงบนหิน หรือใช้ ปูนปั้น รวมทั้งสร้างอาคารศาสนสถานที่ก่อด้วยอิฐ ปรากฏเป็นหลักฐานร่องรอยให้เห็นอยู่ แต่ไม่เหลือปรากฏหลักฐานทางด้านจิตรกรรมคงชำรุดเสียหายไปหมดแล้ว เพราะงานจิตรกรรมเขียนด้วยวัสดุที่ไม่คงทน ถูกแดด ถูกฝนไม่นานก็หมดไป สมัยสุโขทัยเริ่มต้น เมื่อราวปลายพุทธศตวรรษที่ 18 มีการติดต่อเกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาของประเทศพม่า ลังกา จิตรกรรมของสมัยสุโขทัย จึงมีส่วนคล้ายคลึงกับจิตรกรรมของลังกาและพม่าอยู่บ้าง แต่ยังมีเอกลักษณ์ของตนเองที่เด่นชัดเป็นพิเศษตามลักษณะไทย มีการสืบทอดผ่านมาสู่สมัยกรุงศรีอยุธยา จนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์

ศิลปะในสังคมล้านนามีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับความศรัทธาทางพระพุทธศาสนา ศิลปะในพระพุทธศาสนาไม่ได้เน้นถึงเรื่องความงามเป็นการเฉพาะ แต่มีบางแง่มุมที่สัมพันธ์อยู่กับความจริง (Reality) และความดี (Goodness) พระพุทธศาสนากล่าวถึงธรรมะเป็นเรื่องหลักซึ่งก็คือความจริงที่เป็นจริงและกฎเกณฑ์ธรรมชาติ (Nature Law) กล่าวคือความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัยการอิงอาศัยเกื้อกูล เป็นเหตุเป็นผลซึ่งกันและกันในธรรมชาติที่เป็นปรากฏการณ์อาการต่าง ๆ นั้นมีความเป็นปกติธรรมดาของมันเอง และมีความงามอยู่ในตัวเองแล้ว เป็นความงามทางภววิสัย เป็นสุนทรียภาพในลักษณะหนึ่ง (มโนพิสุทธิ รัตนานนท์, 2547) ในคัมภีร์พระไตรปิฎกได้กล่าวถึงศิลปะในสาลิตตกชาดก (อามาตย์โพธิสัตว์เข้าไปเฝ้าพระราชา กราบทูลลาไปเรียนศิลปะ) ว่า “ขึ้นชื่อว่าศิลปะแม้ชนิดใดชนิดหนึ่ง ก็สามารถให้สำเร็จประโยชน์ได้โดยแท้ ขอพระองค์ทรงทอดพระเนตรหมู่บ้านในทิศทั้ง 4 ที่คนง่อยได้แล้วเพราะการดีดมูลแพะ” (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 27 ข้อ 107: 636) ในมงคลสูตรข้อที่ 8 พระพุทธเจ้าได้ตรัสว่า “ความเป็นผู้มีศิลปะนี้เป็นมงคลอันสูงสุด” (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 25 ข้อ 264: 784) จิตรกรรมล้านนานั้นเป็นศิลปะที่สะท้อนให้เห็นภูมิปัญญาของจิตรกรผู้สร้างสรรค์จินตนาการและแรงบันดาลใจ พร้อมทั้งรวบรวมความรู้สาขาอื่นๆ มาใช้แล้วถ่ายทอดความคิดความรู้สึกออกมาเป็นภาพเขียน โดยบอกเล่าเรื่องราวทางพระพุทธศาสนา วิถีชีวิตชุมชน

วัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณีในยุคนั้น ๆ โดยเฉพาะจิตรกรรมฝาผนังซึ่งเป็นจิตรกรรมเนื่องในพระพุทธศาสนาที่มีแบบแผนสืบทอดกันมาเป็นประเพณี อันยาวนานเกิดจากความพากเพียรและพลังศรัทธาในพระพุทธศาสนาของจิตรกรเอง เพื่อชักชวนให้ผู้ชมที่ได้ฟังพระธรรมเทศนาแล้วเห็นภาพเขียนแสดงเรื่องตามที่ได้รับฟังมา คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าจะติดหูติดตาและติดอยู่ในใจทำให้เกิดศรัทธาเลื่อมใสยิ่งขึ้น ถือได้ว่างานพุทธจิตรกรรมได้มีส่วนสืบทอดพระพุทธศาสนาให้ คงอยู่สืบไป

จิตรกรรมฝาผนังในล้านนา ความเป็นมาของพุทธจิตรกรรมล้านนาศิลปวัฒนธรรมของแคว้นล้านนานั้นมีความสัมพันธ์กับแว่นแคว้นใกล้เคียง ทั้งที่เจริญขึ้นก่อนและที่เติบโตร่วมสมัยกันมาทางตะวันตก คือ หริภุญชัย มอญ-พม่า ทางเหนือ คือ จีนตอนใต้ ใต้แคว้นล้านนา คือ สุโขทัย ส่วนล้านช้างอยู่ทางตะวันออก การรับอิทธิพลด้านศิลปกรรมของ ล้านนาในระยะแรกเกี่ยวข้องกับการเมืองที่เจริญขึ้นก่อนทางทิศตะวันตกเป็นสำคัญ โดยมีการแลกเปลี่ยน 6 สังสรรค์ในระยะต่อมากับศิลปะสุโขทัย ซึ่งมีความต่อเนื่องมาจนถึงยุคทองของศิลปกรรมล้านนาในต้นพุทธศตวรรษที่ 21 จิตรกรรม ฝาผนัง เป็นงานตกแต่งสถาปัตยกรรมที่มีจุดประสงค์นอกจากความงามแล้ว ยังเป็นงานเขียนเพื่อให้สอดคล้องกับคติความเชื่อทางศาสนาอีกด้วย จิตรกรรมในศิลปะล้านนา พบงานเขียนบนผืนผ้า (พระบฏ) เพื่อแขวนไว้ในอาคาร พระบฏที่เก่าที่สุดพบจากกรุวัดเจดีย์สูง อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่ จิตรกรรมบนผนังอาคารเก่าที่สุดในล้านนา คือ ภาพอดีตพุทธในกรุเจดีย์วัดอุโมงค์ เชียงใหม่ เนื่องจากสีที่ใช้ในงานจิตรกรรมเตรียมจากวัตถุธรรมชาติคือสีฝุ่นผสมกับกาวยางไม้หรือหนังสัตว์ ดังนั้นจึงไม่คงทนเมื่อถูกความชื้น เพราะสีจะหลุดร่อนเสียหาย ยิ่งเป็นงานจิตรกรรมที่เขียนบนฝาผนังของอาคาร เมื่อหลังคามีรอยรั่วน้ำฝนที่ไหลสู่งานจิตรกรรมย่อมทำให้เกิดความเสียหายเร็วขึ้น ดังนั้นงานจิตรกรรมรุ่นเก่าจึงเหลืออยู่น้อยมาก จิตรกรรมที่พบในปัจจุบันจึงเป็นงานเขียนที่มีอายุร้อยกว่าปีที่ผ่านมานี้เอง ชุมชนที่กระจายอยู่ตามพื้นที่ลุ่มน้ำต่าง ๆ มีความหลากหลายทางกลุ่มชาติพันธ์ มีการผสมผสานกันระหว่างกลุ่มชนตลอดจนการอพยพย้ายถิ่นจึงทำให้งานจิตรกรรมที่ผลิตจากช่างฝีมือมีความแตกต่าง กันไปด้วย จนทำให้นักประวัติศาสตร์ศิลป์จำแนกงานจิตรกรรม ตามลักษณะของงานเป็นสกุลช่าง หลายสกุล เช่น สกุลช่างเชียงใหม่สกุลช่างไทใหญ่ และสกุลช่างไทลื้อ เป็นต้น เรื่องราวที่นิยมเขียนยังคงเป็นพุทธประวัติ ทศชาติชาดกเป็นหลัก แต่ชาดกพื้นบ้านก็พบเขียนอยู่หลายเรื่องเช่นกัน งานลายคำถึงแม้ว่าไม่ค่อยปรากฏเป็นงานเล่าเรื่องแต่นับว่าเป็นงานจิตรกรรมอีกประเภทหนึ่ง ส่วนงานลายคำรุ่นเก่ากระจัดกระจายในแถบเมืองลำปางค่อนข้างมาก จากนั้นถึงแพร่หลายออกไปและกลายเป็นลายประดับตกแต่งอาคารในที่สุด จิตรกรรมเขียนสีที่เก่าที่สุด ได้แก่ จิตรกรรมภาพอดีตพุทธจำนวน 28 พระองค์ภายในกรุเจดีย์วัดอุโมงค์เถรจันทร์ ภาพอดีตพุทธประทับนั่งขัดสมาธิราบแสดงปางมารวิชัย พระพักตร์ค่อนข้างใหญ่ เม็ดพระศกใหญ่ รัศมีรูปดอกบัวตูม เป็นลักษณะพระพุทธรูปแบบล้านนาราวพุทธศตวรรษที่ 20 ที่ฐานมีลายประจำยามก้ามปูซึ่งเข้าใจว่าอาจเป็น

อิทธิพลจากศิลปะอยุธยา จิตรกรรมราวพุทธศตวรรษที่ 21 ที่อุโมงค์ด้านทิศเหนือของเจดีย์วัดเดียวกัน ภาพที่เหลืออยู่เป็น ภาพดอกไม้ใบไม้ที่เขียนต่อเนื่องกันไป ดอกไม้ที่เป็นแม่ลายได้แก่ ช่อดอกโบตั๋น ซึ่งมีลักษณะเดียวกันกับดอกโบตั๋นที่นิยมเขียนในเครื่องถ้วยจีนสมัยราชวงค์หมิง ภายในช่องว่างระหว่างดอกไม้และใบไม้นั้น เขียนรูปสัตว์ มงคลตามคติจีน ได้แก่ หงส์ นกยูง นกกระยาง ห่าน เป็นต้น จิตรกรรมบนผ้า (พระบฏ) ที่พบจากกรุวัดเจดีย์สูง อำเภอฮอด เข้าใจว่าจะมีอายุราวพุทธศตวรรษที่ 21 เช่นกัน ปัจจุบันจัดแสดงที่หอศิลป์ ถนนเจ้าฟ้า และที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติเชียงใหม่เรื่องที่เขียนได้แก่พุทธประวัติตอนเสด็จลงจากดาวดึงส์หลังจากทรงเทศนาโปรดพุทธมารดาแล้ว เป็นภาพพระพุทธองค์ยืนแสดงปางเปิดโลก มีพระอัครสาวกขนาบข้างด้านหลังมีภาพดอกไม้สวรรค์โปรยปรายซึ่งเป็นดอกไม้ส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับศิลปะจีน จิตรกรรมที่แผงคอสองวิหารน้ำแต้ม วัดพระธาตุ ลำปางหลวง เข้าใจว่าเป็นงานราวพุทธศตวรรษที่ 23 ทางด้านทิศเหนือเล่าเรื่องประวัติพระอินทร์ (มาฆะมานพ) ทิศใต้เล่าเรื่อง นางสามาวดี ทั้งสองเรื่องเป็น นิทานในอรรถกถาหมวดอัปปมาทวรรค โดยมีอักษรธรรมล้านนากำกับภาพอยู่ทั่วไป การแบ่งภาพของเรื่อง 7 ตอนต่าง ๆ ถูกแบ่งแยกออกจากกันด้วยเส้นสินเทาที่มีลักษณะโค้งเป็นลอน สีหลักที่ใช้มี 3 สีคือ ขาว ดำ และ แดง นอกนั้นมีสีเขียว น้ำตาล ชมพู แทรกเล็กน้อยและสีด าที่ใช้ตัดเส้นภาพเล่าเรื่องของวิหารน้ำแต้มมีภาพประกอบ ที่ช่างได้ใช้การสังเกตจากสภาพแวดล้อมในขณะนั้นมาเขียนใส่ไว้ จึงท าให้สามารถเข้าใจถึงแบบ แผนความเป็นอยู่ของคนในสมัยนั้นได้เป็นอย่างดี เช่น ภาพของสถาปัตยกรรมประเภทวัง หรือ เรือนชาวบ้าน การแต่งกายของผู้คนที่มีสถานภาพต่าง ๆ

จิตรกรรมเชิงพุทธจึงเป็นศิลปะที่มีคุณค่าและคุณประโยชน์หลายด้าน ก่อให้เกิดแง่คิดและความรู้สึกสร้างสรรค์ที่งดงามแก่จิตใจของประชาชน และ พุทธศาสนิกชนที่มีความศรัทธาในพระพุทธศาสนา (วิบูลย์ ลี้สุวรรณ, 2523) การสืบทอดพระพุทธศาสนาผ่านงานจิตรกรรมพุทธจิตรกรรมสร้างขึ้นเพื่อรับใช้พระพุทธศาสนาโดยนำหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตของคนล้านนามาแต่ครั้งอดีต เป็นสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจมาโดยตลอด วรรณกรรมคำสอน บทสวดต่าง ๆ นักปราชญ์ทั้งหลายได้ลิขิตแต่งสร้างขึ้นมาเพื่อเป็นกุสโลบายในการสั่งสอนชี้นำแนวทางที่ถูกต้องตามทำนองคลองธรรมในการดำเนินชีวิตมีความหลากหลายในเรื่องราว เช่น จิตรกรรมฝาผนังในวิหารวัดบวกครกหลวง ตำบลท่าศาลา อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ที่มีภาพพุทธประวัติ 6 เรื่อง คือ เตมียชาดก สุวรรณสามชาดก เนมิราชชาดก มโหสถชาดก วิธูรบัณฑิตชาดก เวสสันดรชาดก และภาพเรื่องราววิถีชีวิตของผู้คนในสมัยอดีต จิตรกรรมฝาผนังนั้นมีจุดมุ่งหมายเพื่อการตกแต่งภายในโบสถ์วิหารให้เกิดความสวยงามแล้ว คุณค่าอีกอย่างที่ได้รับ คือ เรื่องราวหลักพุทธธรรมบางประการที่พระสงฆ์เทศนา สั่งสอนให้พุทธศาสนิกชนยึดถือนำไปปฏิบัติคำเทศนาเหล่านั้นยังปรากฏเป็นภาพเล่าเรื่องบนผนังภายในโบสถ์วิหารนั้นด้วย เมื่อพระสงฆ์เทศนา ให้ฟังหูย่อมได้ยิน ตาก็มองเห็น และหลังจากฟังเทศน์จบแล้ว ความอันใดที่ได้จากพระเทศน์ยังขัดข้องใจ

ก็สามารถทบทวนกับภาพเขียนจนเข้าใจซาบซึ้งได้ ซึ่งแนวความคิดที่เขียนขึ้นไว้ต้องการใช้เป็น ภาพประดับฝาผนัง และใช้เป็นเครื่องมือในการสั่งสอนแนะนำให้เลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนา เพราะเรื่องที่เขียนมักเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา พุทธจิตรกรรมนั้นมีคุณค่าทางด้านจิตใจ ถ่ายทอดอารมณ์และความรู้สึกภายในสู่ภายนอก ยกระดับจิตใจให้ประณีตละเอียดอ่อนจรรโลงศาสนารักษาคุณธรรม เป็นสื่อการถ่ายทอดความคิดและสติปัญญาพัฒนาความคิดสร้างสรรค์เป็นสื่อในการศึกษาค้นคว้าทางศิลปกรรม คุณค่าทางด้านประโยชน์ใช้สอยเป็นพื้นฐานของงานออกแบบเป็นส่วนประกอบของงานประยุกต์ศิลป์

1.4 ประติมากรรม

ลักษณะสำคัญของพระพุทธรูป ศิลปะล้านนา ซึ่งมักเรียกว่า พระพุทธรูปสิงห์แบบเชียงแสน แบ่งออกเป็น พระพุทธรูปสิงห์ 1 มีลักษณะประทับนั่งขัดสมาธิเพชร เห็นฝ่าพระบาททั้งสองข้าง พระพักตร์กลม อมยิ้ม ขมวดพระเกศาใหญ่ รัศมีดอกบัวตูม พระวรกายอวบอ้วน ชายสังฆาฏิสั้นเหนือพระถัน พระพุทธรูปสิงห์ 2 มีลักษณะประทับขัดสมาธิราบ พระพักตร์รูปไข่ ขมวดพระเกศาเล็ก รัศมีเป็นเปลว พระวรกายบอบบาง พระอังสาใหญ่ เอวเล็ก ชายสังฆาฏิ เส้นเล็กยาวมาจนถึงพระนาภี ได้รับอิทธิพลสุโขทัย พระพุทธรูปสิงห์ 1 เป็นพระพุทธรูปที่เก่ามากอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 16 ปัจจุบันสันนิษฐานว่า พร้อมการสถาปนาอาณาจักรล้านนา ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 19 การกำหนดพระพุทธรูปล้านนาทั้งสิงห์ 1 และสิงห์ 2 ทำคู่กันจนหมดยุคล้านนา ส่วนสิงห์ 2 จะเริ่มในช่วงพุทธศตวรรษที่ 20 นอกจากนั้นยังมีพระพุทธรูปทรงเครื่องเป็นที่นิยมในล้านนาเช่นกัน ได้รับอิทธิพลจากปาละ เป็นคติการสร้างเกี่ยวกับปางมหาชมพูบดี ลักษณะเครื่องทรงจะมีตราบเป็นสามเหลี่ยม แบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือกลุ่มที่ทรงเครื่องครึ่งเดียว มีการสร้างรัศมี มีชายสังฆาฏิ เพื่อบ่งบอกว่าเป็นพระพุทธเจ้า ส่วนอีกกลุ่มหนึ่งทรงเครื่องเต็มองค์ แบบเทวดา แต่จะทำปางมารวิชัย กลุ่มหลังนี้เป็นกลุ่มที่ให้อิทธิพลมายังสุโขทัยและอยุธยา ลักษณะมงกุฎที่เป็นชั้น ๆ ปล่อง ๆ เป็นรูปแบบผสมระหว่างล้านนากับสุโขทัย ส่วนเทริดมีรูปแบบเขมรเข้ามาปน (วิฑูรย์ เหลียวรุ่งเรือง, 2543)

2. ด้านวรรณกรรม

ตำนานพระเจ้าเลียบโลก เป็นวรรณกรรมพุทธศาสนาที่มีปรากฏในวัฒนธรรมพื้นบ้านของไทย โดยเฉพาะในภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ บางท้องถิ่นเรียกว่า พุทธตำนานหรือ พุทธตำนานพระเจ้าเลียบโลก เป็นเรื่องบันทึกการเดินทางของพระพุทธเจ้ามายังดินแดนสิบสองปันนา ล้านนา ล้านช้างและอีสานของไทย เนื้อหาของตำนานเป็นการอธิบายภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมของชุมชนและชาติพันธุ์ต่างๆ ผ่านการอธิบายการเสด็จเดินทางไปเทศนาสั่งสอนโปรดเวไนยสัตว์ พร้อมกับการประทานพระเกศาธาตุและประทับพระบาท อันเป็นที่มาของการสร้างพระธาตุและพระพุทธบาทในดินแดนต่าง ๆ ดังกล่าว ตำนานพระเจ้าเลียบโลก จึงมีคุณค่าในแง่ที่เป็นประวัติศาสตร์ท้องถิ่น และประวัติศาสตร์การรับพุทธศาสนาของผู้คนในดินแดนอุษาคเนย์ โดยเฉพาะ

ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 21 โดยการเล่าผ่านบันทึกเรื่องราวต่างๆ จากการเดินทางของพระพุทธเจ้าทำให้ดินแดนแถบนี้กลายเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ เนื้อหาในตำนานพระเจ้าเลียบโลก ยังเป็นการอธิบายที่มาของภูมินาม ชื่อบ้านนามเมืองและเรื่องราวการดำรงชีวิตของผู้คน กลุ่มชาติพันธุ์ในแต่ละท้องถิ่นทำให้เกิดแรงยึดโยงในระบบความสัมพันธ์ของผู้คนในท้องถิ่นต่างๆ ภายใต้อุดมการณ์ ความเชื่อ และความศรัทธาร่วมกันในพุทธศาสนา โดยเฉพาะเรื่องการบูชาพระธาตุและรอยพระบาทของพระพุทธเจ้า ความสำคัญอีกประการหนึ่งของตำนานพระเจ้าเลียบโลก ยังเห็นได้จากอิทธิพลในการเป็นต้นแบบ และการสร้างขนบในการรังสรรค์วรรณกรรมพุทธศาสนา ประเภทตำนานพระธาตุและตำนานพระบาทเรื่องอื่นๆ ในท้องถิ่นต่างๆ ในภาคเหนือและภาคอีสานของไทยอีกด้วย (มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม, 2553)

3. ด้านขนมธรรมเนียมประเพณี

ในสังคมปัจจุบันโลกทัศน์ของชาวล้านนาที่มีต่อตำนานพระเจ้าเลียบโลกและคติจักรวาลในพุทธศาสนาได้เปลี่ยนไปตามเหตุผลที่แสดงความจริงที่อาศัยการพิสูจน์ ด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ด้วยความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี ข้อมูลข่าวสาร ทำให้สังคมล้านนาปรับตัวให้ทันสมัยก้าวทันสังคมโลกปัจจุบันมากขึ้น แต่ในขณะเดียวกันความเชื่อเกี่ยวกับพระธาตุยังคงได้รับการกล่าวถึงในอิทธิปาฏิหาริย์ ในฐานะที่พึ่งทางจิตใจ นอกจากนี้ยังกลายเป็นประเพณีของชาวล้านนาทุกปีดังนี้ (กรมส่งเสริมวัฒนธรรม, 2560)

3.1 ประเพณีขึ้นพระธาตุ

ประชาชนล้านนามีความผูกพันต่อพุทธศาสนาเป็นอย่างมาทุกอย่างมีวัดเป็นศูนย์กลางตั้งแต่เกิดจนตาย วัดเป็นศูนย์ให้การศึกษาแก่กุลบุตรทั้งทางหนังสือและวิชาชีพ เพื่อจะได้ใช้วิถีชีวิตของตนให้เกิดความสมบูรณ์ทางความเป็นอยู่ในสังคมประเพณีที่ปฏิบัติในล้านนานี้จึงเกี่ยวเนื่องกับพุทธศาสนาเป็นส่วนใหญ่

วันเพ็ญเดือน 8 เหนือ (เพ็ญเดือน 6 ของภาคกลาง) เป็นวันสำคัญทางพุทธศาสนามากตรงกับวันประสูติ ตรัสรู้และปรินิพพานของพระพุทธเจ้า เป็นวันที่ชาวพุทธทั้งโลกทำพิธีรำลึกถึงพระมหากรุณาธิคุณของพระองค์ โดยการทำบุญถวายภัตตาหารแด่พระสงฆ์และรักษาศีล ฟังเทศน์ปฏิบัติธรรมกันทั่วไป ที่สำคัญคือ ประเพณีขึ้นพระธาตุ

ประเพณีขึ้นพระธาตุ ถือเป็นประเพณีของชาวล้านนาที่นิยมไปไหว้พระธาตุเจดีย์ในวันสำคัญต่าง ๆ ทางศาสนา โดยเฉพาะในวันวิสาขบูชา เพื่อให้เกิดความเป็นสิริมงคลแก่ตนเองและครอบครัว พระธาตุที่ว่านี้หมายถึงพระเจดีย์ซึ่งเชื่อกันว่ามีพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้าบรรจุอยู่ภายใน ชาวล้านนาให้ความสำคัญกับการไปไหว้พระธาตุมากจนวัดที่มีพระธาตุสำคัญหลายแห่งจะจัดงานประเพณีสรงน้ำพระธาตุเป็นงานใหญ่ในช่วงวันวิสาขบูชา นอกจากจะนิยมไปไหว้พระธาตุใกล้บ้านเป็นประจำแล้ว ชาวล้านนายังมีประเพณีชุธาตุ คือ ถือเอาพระธาตุประจำปีเกิดเป็นที่พึ่งของ

ตน ชาวล้านนาเชื่อว่า ตั๋วเปิ้ง (สัตว์ประจำนักษัตร) จะพาวิญญาณลงมาพักอยู่ที่เจดีย์แห่งหนึ่งก่อนเคลื่อนเข้าสู่ครรภ์และเมื่อสิ้นใจ วิญญาณก็จะกลับไปพักอยู่ที่เจดีย์นั้นตามเดิม ทุกคนจึงควรไปไหว้พระธาตุประจำปีเกิดของตนอย่างน้อยสักครั้งเพื่อความเป็นสิริมงคล ทำให้อายุยืนและเมื่อตายไปดวงวิญญาณก็จะได้กลับไปยังพระธาตุได้โดยไม่ต้องเร่ร่อน ถ้าไม่อาจไปไหว้พระธาตุของจริงได้ ก็อนุโลมให้ไหว้พระเจดีย์ที่มีลักษณะใกล้เคียงหรือวาดพระธาตุนั้นใส่แผ่นผ้าหรือไม้ไว้บูชาแทนก็ได้

คนโบราณมักบูชาพระธาตุด้วยเครื่องหอมและข้าวตอกดอกไม้แล้วสรงพระธาตุโดยการราดน้ำสะอาดไปบนพระเจดีย์ เนื่องจากพระธาตุมักบรรจุอยู่ใต้ฐานเจดีย์ แต่ในปัจจุบันก็เพียงแค่ถือดอกไม้ธูปเทียนเดินเวียนขวารอบพระธาตุ ๓ รอบ พร้อมกับสวดคาถาบูชาพระธาตุแห่งนั้นไปด้วย คนล้านนามีความเชื่อและประเพณีปฏิบัติในการไปไหว้และสรงน้ำพระธาตุประจำปีเกิดตามเวลาการทำบุญสรงน้ำพระธาตุ ดังนี้

ปีชวด พระธาตุจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ สรงน้ำในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๙ เหนือ

ปีฉลู พระธาตุลำปางหลวง จังหวัดลำปาง ปีขาลสรงน้ำในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือนยี่เหนือ

ปีขาล พระธาตุช่อแฮ จังหวัดแพร่ สรงน้ำในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๙ เหนือ

ปีเถาะ พระธาตุแช่แห้ง จังหวัดน่าน สรงน้ำในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๖ เหนือ

ปีมะโรง พระธาตุวัดพระสิงห์ จังหวัดเชียงใหม่ สรงน้ำในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๙ เหนือ

ปีมะเส็ง พระธาตุเจดีย์พุทธคยา ประเทศอินเดีย หรืออนุโลมให้บูชาต้นศรีมหาโพธิ์หรือไหว้พระธาตุเจดีย์วัดเจ็ดยอด แทนก็ได้

ปีมะเมีย พระธาตุตะโก้ง (ชะเวดากอง) ประเทศพม่าหรือไหว้พระธาตุวัดเกตุการาม อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ แทนก็ได้

ปีมะแม พระธาตุดอยสุเทพ จังหวัดเชียงใหม่ สรงน้ำในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๙ เหนือ

ปีวอก พระธาตุพนม จังหวัดนครพนม สรงน้ำในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๓ เหนือ

ปีระกา พระธาตุหริกุญชัย จังหวัดลำพูน สรงน้ำในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๘ เหนือ

ปีจอ พระธาตุจุฬามณี บนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ หรือไหว้เจดีย์อินทร์แขวน ในพม่า แทนก็ได้หรืออนุโลมให้ไหว้พระธาตุวัดเกตุการาม อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ แทนก็ได้

ปีกุน พระธาตุดอยตุง จังหวัดเชียงรายสรงน้ำในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๓ เหนือ

ประเพณีไหว้พระธาตุหรือขึ้นพระธาตุมีประโยชน์และคุณค่าต่อสังคมและสถาบันวัดในภาคเหนือเป็นอย่างยิ่ง ดังนี้

1. เป็นการสร้างศรัทธาให้กับประชาชนโดยส่วนรวม

2. เป็นการสร้างความสามัคคีระหว่างวัดต่อวัด บ้านต่อบ้าน

3. เป็นการเดินทางไปเที่ยวหาบุญยทัศนาหาประสบการณ์ใหม่นอกบ้าน

4. เป็นการไปช่วยบูรณปฏิสังขรณ์ถาวรวัตถุที่คนทั้งหลายรับผิดชอบร่วมกัน

5. เป็นการรำลึกพระพุทธองค์ ผู้เป็นเจ้าของศาสนาในลักษณะสถานที่ที่ควรแก่การสังเวช เช่น สถานที่ประสูติ ตรัสรู้และปรินิพพานของพระพุทธเจ้า

6. ส่งเสริมให้อนุรักษ์ศิลปวัตถุ โบราณวัตถุ โบราณสถาน

ด้วยเหตุนี้ประเพณีขึ้นพระธาตุจึงถือเป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่ควรได้รับการส่งเสริมและรักษาไว้ตลอดไป

2. ประเพณีวิสาขะปู๋จา

วิสาขะปู๋จาหมายถึงวันวิสาขบูชา ซึ่งตรงกับวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 8 (เหนือ) เรียกว่าเดือน แปดเป็ง ตรงกับเดือน 6 ของภาคกลาง ในล้านนาประเพณีเดือนแปดเป็ง หรือวันวิสาขบูชาเป็นวันที่มีความสำคัญทางพระพุทธศาสนา ตรงกับวันประสูติ ตรัสรู้ และปรินิพพานของพระพุทธเจ้า เป็นวันที่ชาวพุทธทั้งโลกทำพิธีรำลึกถึงพระมหากรุณาธิคุณของพระองค์

ในวันนี้ชาวล้านนาถือเป็นวันสำคัญที่ต้องสักการะพระบรมสารีริกธาตุ การถวายเครื่องสักการะและการสรงน้ำพระพุทธรูปและพระธาตุเจดีย์สำคัญต่าง ๆ ที่สืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษหลายชั่วอายุคนจนเกิดเป็นประเพณี หรือป๋าเวณีเดือนแปดเป็งของชาวล้านนาสมัยก่อนการขึ้นสักการะพระธาตุดอยสุเทพใช้การเดินเท้าขึ้นไปทางถนนสุเทพ พระสงฆ์จะเป็นผู้นำชาวบ้านพร้อมคณะศรัทธาจะเดินออกจากประตูสวนดอก แวะสักการะพระเจ้าเด้าตื้อที่วัดสวนดอก โดยจัดเตรียมเครื่องสักการะ ข้าวปลาอาหารใส่ถุงย่ามขนาดใหญ่ สะพายหรือหาบ พร้อมขี้ไต้หรือขี้ขะย้าเพื่อใช้จุดส่องทาง ดอกไม้ธูปเทียน น้ำขมิ้นส้มป่อย เวลาบ่ายถึงเย็นจะเดินขึ้นดอย บ้างที่อยู่ไกลออกไปต้องใช้เวลาเดินทางสองถึงสามวัน การเดินขึ้นดอยจะเดินตามกันไปเป็นทางยาว ใช้เวลาในการเดินขึ้นดอยตลอดทั้งคืน บางคนที่มีเครื่องดนตรี เช่น สะล้อ ซึง ปี่ ขลุ่ย ก็พกพามาดีดสีตีเป่าเป็นจังหวะให้ความเพลิดเพลิน บ้างก็จ๊อย ซอ ขับค่าว กะโลง จีบสาวต่างหมู่บ้านที่หมายตาสาวบ้านเหนือบ้านใต้ บ้างก็ทำคะแนน ช่วยพ่อ-แม่สาว หาบหิ้วเครื่องสักการะ หรืออาหารการกินบ้างแวะพักระหว่างทาง เช่น ที่วัดผาลาดแล้วลัดขึ้นม่อนดินแดง ซึ่งค่อนข้างชัน กว่าจะเดินไปถึงพระธาตุที่อยู่ยอดดอยก็กินเวลารุ่งสาง เมื่อเดินทางขึ้นไปถึงแล้ว พระสงฆ์จะนำชาวบ้านถวายสักการะพระธาตุ มีการยอขันห้าโกฐาก เพื่อขอขมาต่อองค์พระธาตุ ตลอดจนสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ปกปักรักษาองค์พระธาตุอยู่ ณ ที่นั้น จากนั้นก็จะถวายเครื่องสักการะองค์พระธาตุ ได้แก่ สุ่มหมาก สุ่มพลู ต้นผึ้ง ต้นเทียน ข้าวตอกดอกไม้ ผ้าห่มองค์พระธาตุ และน้ำขมิ้นส้มป่อยเพื่อสรงน้ำพระธาตุ เป็นต้น มีการสวดมนต์ทำวัตร พระสงฆ์สวดเจริญพระพุทธมนต์ นั่งสมาธิเมื่อเสร็จพิธีสรงน้ำพระธาตุ ก็จะเดินลงมาทางเดิม

คนหนุ่มคนสาวที่มีแรงเหลือ บ้างอาจจะแวะเล่นน้ำตกมณฑาธาร น้ำตกห้วยแก้ว แอ่วผาเงิบ วังบัว บานได้ทั้งบุญกุศลและความเพลิดเพลินสนุกสนานสำราญใจประเพณีเดือนแปดเป็งในล้านนา ในหลายพื้นที่ที่มีพระธาตุสำคัญตั้งอยู่นั้น ต่างได้จัดเป็นประเพณีมานาน เช่น วัดพระธาตุจอมกิตติ พระธาตุวัดเจดีย์หลวง จังหวัดเชียงราย วัดพระธาตุหริภุญชัย จังหวัดลำพูน เป็นต้น

จังหวัดเชียงใหม่ซึ่งอดีตเคยเป็นศูนย์รวมอาณาจักรล้านนาไทย ที่พระพุทธศาสนามีความเจริญรุ่งเรืองแห่งหนึ่ง ในวันวิสาขบูชาหรือวันแปดเป็งจะมีประเพณีที่สำคัญในอีกหลายๆ วัด เช่น ประเพณีสรงน้ำพระนอนขอนม่วง ประเพณีสรงน้ำพระนอนหนองผึ้ง ซึ่งสมัยก่อนมีการจุดบอกไฟหรือบั้งไฟ เป็นการบูชาเทวดา เพื่อขอฝนก่อนเข้าฤดูหว่านไถปลูกข้าวและประเพณีที่สำคัญเรียกว่า “ไหว้สาป๋ารมีพระบรมธาตุถวายน้ำสรงพระราชทาน สืบสานประเพณีเตียวขึ้นดอยต๋ามฮีตโตยฮอย ครูบาศรีวิชัย” โดยเริ่มจากลานอนุสาวรีย์ครูบาศรีวิชัย เดินขึ้นพระธาตุดอยสุเทพระยะทางสิบเอ็ดกิโลเมตร ในแต่ละปีมีผู้คนเดินขึ้นพระธาตุจำนวนเรือนแสนคน ด้วยแรงศรัทธาในพระพุทธศาสนาที่มีมาแต่โบราณปีที่แล้ว

ป๋าเวณีเตวขึ้นดอย ไหว้สาป๋ารมีพระธาตุ แปลว่า ประเพณีเดินขึ้นดอย ไหว้พระธาตุดอยสุเทพในวันวิสาขบูชา (มติชนสุดสัปดาห์ฉบับที่ 12, 2564)

4. ด้านคติความเชื่อ

4.1 คติความเชื่อเรื่องชุธาตุที่ปรากฏในคัมภีร์โบราณ

จากการสัภาษณ์พระครูอดุลสีลกิตติ์ กล่าวว่า คติความเชื่อเรื่องชุธาตุเมื่อสมัยหลังพุทธกาลได้กล่าวไว้เบื้องต้น ในความเป็นมา แต่ว่าในคัมภีร์ชั้นหลังในสมัยล้านนาที่ปรากฏคัมภีร์ที่ปรากฏคือตำนานพระเจ้าเลียบโลก โดยปรากฏเป็นร่องรอยที่สืบได้ว่า ความเชื่อเรื่องชุธาตุเป็นความเชื่อของชาวพุทธ ดังปรากฏในตำนานพระเจ้าเลียบโลกฉบับวัดกู่คำ ว่าคัมภีร์นี้คัดลอกมาจากศรีลังกา สามารถกล่าวได้ว่าความเชื่อนี้มีปรากฏมาก่อนที่มีการคัดลอกตำนานพระเจ้าเลียบโลกมาก่อนหน้านี้แล้ว นับตั้งแต่นั้นต่อมา เจ้าไทย คือพระภิกษุ หรือบุคคลใด มีเจตนาจักใคร่ลอกเขียนเอาไว้ ก็ให้ลอกเขียนเอาทั้งหมด ทุกตัวอักษรหมดสิ้นถ้อยไม่ให้เหลือแม้ตัวเดียว...ต่อมายังมีพระมหาเถระองค์หนึ่งชื่อว่า อรัญญิกวัตร ท่านมีปกติอยู่ป่า ท่านได้คัดลอกเอาจากสำนักพระมหาโพธิสมภารในปีเบิกไส้ (มะเส็ง) จุลศักราชได้ 890 เดือน 7 แรม 8 ค่ำวันเสาร์ไทยว่าวันกัดไส้....ซึ่งมีการคัดลอกต่อกันมาเหมือนกับมีการสืบทอดความเชื่อในเรื่องชุธาตุไปด้วย นอกเหนือจะกล่าวถึงพุทธทำนายและพุทธตำนานพระเจ้าเลียบโลก ความเป็นมาของตำนานพระธาตุมาจากการรับพุทธศาสนาเข้ามาในอาณาจักรศาสนาจึงมีอิทธิพลเรื่องราวต่าง ๆ ไปผูกพันอยู่กับพุทธ

ประวัติ พุทธปาฏิหาริย์ เช่น การตั้งชุมชน การสถาปนา พุทธศาสนา การสร้างปูชนียวัตถุ ปูชนียสถาน เพื่อเป็นการสร้างความศรัทธา เชื่อมั่นให้ลึกลงไปในจิตใจของพลเมือง จึงได้เอ่ยอ้างเรื่องในอดีตกาลตั้งแต่พระเจ้าเลียบโลก

4.2 การขึ้นพระธาตุ

การขึ้นพระธาตุ หมายถึง ประเพณีที่ชาวล้านนายึดถือปฏิบัติโดยการไปนมัสการพระธาตุ ซึ่งโดยส่วนใหญ่พระธาตุ นิยมสร้างไว้ในที่สูง เช่น เนินเขา ภูเขา ดังนั้นการไปสักการะพระธาตุ จึงใช้เรียกว่าประเพณีขึ้นพระธาตุ

การขึ้นพระธาตุ (มณี พะยอมยงค์, 2537) คือการทำบุญประการหนึ่งซึ่งตรงกับการไหว้หรือนมัสการพระเจดีย์โดยเฉพาะเจดีย์ที่ว่ามีพระบรมสารีริกธาตุบรรจุอยู่นั้น ถือว่าเป็นปูชนียสถานที่ควรแก่การเคารพกราบไหว้อันเป็นกริยาบุญ ซึ่งการขึ้นพระราตุหรือไหว้พระเจดีย์นี้นอกจากจะเป็นการเดินทางเพื่อไปจาริกแสวงบุญแล้วพระสงฆ์ที่ปฏิบัติหนักไปทางวิปีสนาธุระก็นิยมเดินทางธุดงค์ไปนมัสการพระธาตุที่สำคัญในที่ต่าง ๆ ด้วยในสมัยก่อนบางครั้งพระธาตุอาจถูกทอดทิ้งเพราะภัยสงครามหรือภัยอื่น ๆ นักแสวงบุญที่เดินทางไปไหว้พระธาตุก็อาจต้องไปช่วยแผ่วถางทำความสะอาดแก่องค์พระเจดีย์ตามโอกาสก็มีอยู่บ่อยครั้ง พระครูอดุลสีลกิตติ์ กล่าวว่า “ตำนานพระเจ้าเลียบโลกมีผลต่อขนบธรรมเนียมอย่างยิ่งเนื่องจากสถานที่นั้นเป็นสถานที่ที่พระพุทธเจ้าได้เสด็จมาตามตำนานพระเจ้าเลียบโลกแล้วก็จะเกิดการนมัสการขึ้นในเดือนนั้นหรือจะมีการกำหนดระยะเวลา เช่น พระธาตุดอยสุเทพกำหนดเอาวันวิสาขบูชา ทำกิจกรรมทางพุทธศาสนาเกิดเป็นประเพณี “เตวขึ้นดอย” หรือวัดพะธาตุหริบุญชัย กำหนด “วันแปดเป็ง” ตามภาษาล้านนาคือเดือนแปดเป็ง วัดพระเจ้าตูลหลวงเมืองพะเยาก็แปดเป็ง ในจังหวัดเชียงใหม่นี้จะมีการจัดกิจกรรม เดือนแปดเป็งจำนวนมาก อาทิ วัดพระนอนปูคา พระนอนหนองผึ้ง ซึ่งอยู่ในตำนานพระเจ้าเลียบโลกทั้งนั้น ประชาชนหรือนักท่องเที่ยวเมื่อรู้ว่าวัดกำหนดเดือนนั้นเป็นประเพณีเขาก็จะพากันไปทำบุญขึ้นมาก อันนี้มันเป็นผลที่ทำให้เกิดประเพณีวัฒนธรรม ผู้ที่เขียนตำนานพระเจ้าเลียบโลกมีความมุ่งหวังว่าจะเกิดความเชื่อ ความศรัทธาในสถานที่นั้นและปาฏิหาริย์ในพระพุทธเจ้า แม้ว่านท่านจะอยู่ในชมพูทวีปแต่ท่านอาจจะเนรมิตร่างกายของท่านให้มาเป็นพุทธปาฏิหาริย์เพราะฉะนั้นก็ทำให้เกิดความเชื่อมั่นในการทำคุณงามความดีและการเจริญตามคำสอนของพระพุทธเจ้า ปฏิบัติตามศีลธรรมกรรมฐานได้อย่างดียิ่ง เพราะฉะนั่นตำนานพระเจ้าเลียบโลกก็สามารถปลูกฝังความเชื่อของคนเราให้ยึดมั่นที่จะทำนุบำรุงต่อสถานที่นั้นให้เกิดการเจริญรุ่งเรืองสืบต่อไป พระครูอดุลสีลกิตติ์ กล่าวว่า “โดยทั่วไปวัดในจังหวัดเชียงใหม่จะสร้างเจดีย์วิหารหรือสร้างสิ่งก่อสร้างพระพุทธรูปที่สำคัญ อย่างวัดธาตุคำนี้สร้างพระพุทธรูปที่สำคัญอยู่สามองค์ คือ พระเจ้าหมื่นล้าน พระเจ้าทองทิพย์ และพระเจ้าทันใจ ซึ่งประดิษฐ์สถานอยู่ใกล้หอไตร ก็มีคนมานมัสการทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ ถึงแม้บางสถานที่อาจจะไม่ได้

ปรากฏในตำนานพระเจ้าเลียบโลกแต่ก็ถือว่าเราสร้างขึ้นเพื่อเป็นพุทธบูชา เพื่อเป็นการโน้มน้าวเชิญชวนให้คนได้เข้าวัดและเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวด้วย ดังนั้นต้องร่วมแรงร่วมใจกันโปรโมทหรือเชิญชวนให้คนรู้จักสถานที่นี้ให้เป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวาง เพราะบางทีเราอาจจะรู้จักสถานที่สำคัญ แต่ว่าตามรอยพระเจ้าเลียบโลกยังมีอีกเยอะที่ซ่อนอยู่ในที่เราไม่รู้เราพยายามที่จะเปิดเผย เชิญชวน หรือแนะนำ ให้เขาได้รู้ถึงคุณค่าและความสำคัญ อย่างพระพุทธบาท พระธาตุเจดีย์ ยังมีอีกมากมายตามตำนานพระเจ้าเลียบโลกแต่ยังไม่มีคนรู้จัก จึงจำเป็นต้องพยายามช่วยกันรณรงค์ส่งเสริม”

4.3 ความสัมพันธ์เรื่องชุชาติกับปีเกิด

ความเชื่อของชาวล้านนาที่มีต่อพระธาตุกับปีเกิด มีความเชื่อตามตารางดังนี้

ที่	ปีล้านนา	ไทยกลาง	พระธาตุ	ธาตุ
1	ไจ้	ชวด,หนู	พระธาตุจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่	น้ำ
2	เป้า	ฉลู,วัว	พระธาตุช่อแฮ จังหวัดแพร่	ดิน
3	ยี่	ขาล,เสือ	พระธาตุลำปางหลวง จังหวัดลำปาง	ไม้
4	เหม้า	เถาะ,กระต่าย	พระธาตุแช่แห้ง จังหวัดน่าน	น้ำ
5	สี	มะโรง,งูใหญ่	เจดีย์พระสิงฆ์ จังหวัดเชียงใหม่	ดิน
6	ใส้	มะเส็ง,งูเล็ก	พุทธคยา ประเทศอินเดีย	น้ำ
7	สะง้า	มะเมีย,ม้า	พระธาตุโก้ ประเทศพม่า	ไฟ
8	เม็ด	มะแม,แพะ	พระธาตุดอยสุเทพ จังหวัดเชียงใหม่	ดิน
9	สัน	วอก,ลิง	พระธาตุพนม จังหวัดนครพนม	ดิน
10	เล้า	ระกา,ไก่	พระธาตุหริภุญไชย จังหวัดลำพูน	เหล็ก
11	เส็ด	จอ,หมา	พระเกษแก้วจุฬามณี บนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์	ดิน
12	ไก๊	กุน,หมู	พระธาตุดอยตุง จังหวัดเชียงราย	น้ำ

นอกจากพระธาตุตามตารางดังกล่าวปัจจุบันยังมีพระธาตุเจดีย์อีกมากมาย เช่นในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่แต่ละวัดจะมีการสร้างเจดีย์เพื่อให้ประชาชนในพื้นที่หรือนักท่องเที่ยวได้มากราบไหว้สักการบูชา

4.4 พิธีกรรมการไหว้ชุธาตุ

เครื่องสักการะบูชา ในการบูชาพระธาตุประจำปีเกิด ชาวพุทธล้านนาอดีตนิยมปฏิบัติธรรม นุ่งขาวห่มขาว เรียกว่า นอนวัดปฏิบัติธรรม ใช้เวลา 3 วัน คือ วันแรก จะต้องเข้าไปสถานที่อันศักดิ์สิทธิ์ แล้วทำความสะอาดเช็ดถู ขอขมา โดยมีดอกไม้ธูปเทียนเครื่องหอม หลังจากนั้นก็เริ่มอธิฐานปฏิบัติธรรมจนถึงวันที่สอง แล้วก็ออกปฏิบัติธรรมวันที่สามมีการปิดทอง ลาพระอาจารย์

สอนปฏิบัติธรรม แล้วขอขมาพระรัตนตรัย ลาพระ แล้วก็เดินทางกลับ แต่ปัจจุบันเวลาไม่เอื้ออำนวย พุทธศาสนิกชนก็จะเดินทางมาสักการะกราบไหว้นำดอกไม้ธูปเทียน เครื่องหอมมาสักการะ ไม่ได้เตรียมมาก็จะหาซื้อบริเวณพระธาตุนั้น

4.5 คุณค่าชุธาตุต่อสังคมไทย

1. คุณค่าต่อตัวเอง

การไปกราบไหว้สักกระบูชาพระธาตุประจำปีเกิดถือว่าเป็นสิริมงคลแก่ตนเอง เหมือนประดุจได้เข้าเฝ้านมัสการกราบพระพุทธเจ้า

2. คุณค่าต่อครอบครัว

สร้างความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัว ในครอบครัวหนึ่งอย่างน้อยก็มี 2 คน แต่ละคนส่วนมากก็จะเกิดคนละปี ก็จะได้เดินทางไปสร้างความสัมพันธ์นำสิ่งดี ๆ สู่ชีวิตได้มีโอกาสไหว้พระสวดมนต์ประจำปี ถ้ามีบุตรหลานก็จะเป็นการอบรมให้บุตรหลานได้ประพฤติคุณความดีโดยมีผู้ปกครองเป็นผู้นำในการปฏิบัติให้เป็นแบบอย่าง

3. คุณค่าต่อสังคม

สร้างความเป็นปึกแผ่นสมัครสมานคนที่เกิดในปีเดียวกันก็จะมีโอกาสได้พบปะสนทนาธรรม ทำให้เกิดความสะอาดในกาย ใจ และวาจาในสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ สว่างในจิตใจ ได้รับฟังธรรมมะทำใจให้สว่างพร้อมน้อมที่จะรับแสงสว่างทางปัญญา มีความสงบร่มเย็นแก่ร่างกายและจิตใจเมื่อได้ประพฤติคุณงามความดี

4. คุณค่าต่อเศรษฐกิจ

ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนในแง่เศรษฐกิจ ประชาชนที่เดินทางไปนมัสการ และประชาชนที่อยู่ดูแลพระธาตุนั้น ก่อให้เกิดการท่องเที่ยวเชิงวัฒธรรม ชุมชนมีรายได้ เป็นต้น

5. คุณค่าในการสืบพระพุทธศาสนา

เป็นการสืบทอดพระพุทธศาสนาโดยการอนุรักษ์ดูแลรักษาทั้งโบราณสถาน และเป็นการพฤติปฏิบัติเพื่อสืบทอดพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา

ดังนั้นสามารถสรุปได้ว่าคัมภีร์พระเจ้าเลียบโลกมีอิทธิพลต่อด้านศิลปวัฒนธรรม อาทิ ศิลปะล้านนา ด้านวรรณกรรมก่อให้เกิดเรื่องเล่าตำนาน ด้านขนบธรรมเนียมประเพณี อาทิ ประเพณีขึ้นพระธาตุ คติความเชื่อ อาทิ เรื่องชุธาตุหรือเจดีย์หรือสถูปที่มีการบรรจุพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้า

3.2 สรุปคัมภีร์พระเจ้าเลียบโลก

ตำนานพระเจ้าเลียบโลกเป็นตำนานที่กล่าวถึงการเสด็จมาของพระพุทธเจ้าครั้งที่ยังมีพระชนมายุอยู่ โดยได้เสด็จมาในสถานที่ต่าง ๆ เพื่อโปรดเวไนยสัตว์ตามบ้านน้อยเมืองใหญ่ โดยส่วนใหญ่เป็นเขตแดนในล้านนามีพุทธะสาวกสำคัญ เช่น พระสารีบุตร พระอานนท์ พร้อมด้วยพระอรหันสาวก และมีพระยาอโศกกษัตริย์เมืองกุสินารา รวมไปถึงพระติดตามเสด็จเมื่อดำเนินไปถึงสถานที่ควรจะเป็นที่บรรจุพระธาตุพระพุทธเจ้าก็จะรูปเอาพระเกศาธาตุให้พระอานนท์ส่งต่อกับคนในท้องถิ่นเพื่อนำไปบรรจุไว้นอกจากนั้นก็ยังทรงรอยพระบาทไว้บนหินเพื่อให้เป็นที่สักการะบูชา ล้านนาได้รับการเผยแผ่สู่ดินแดนภายในที่เชื่อมโยงกับเครือข่ายความสัมพันธ์เชิงอำนาจและเศรษฐกิจ ระหว่างจารีตในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีป อันนำไปสู่ปฏิบัติการที่หลากหลายและสืบเนื่อง นับจากยุคอดีตถึงระยะเวลาร่วมสมัย เช่น การรับเอาภาษาล้านนา การบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ประดิษฐานพระธาตุ พระเกศาธาตุ และ พระบาท รวมถึงการนับถือครูบาแบบล้านนาและเส้นทางการจาริกแสวงบุญทั้งในยุคของรัฐจารีตและรัฐสมัยใหม่ มหาอารามทั้ง 8 แห่งตามพุทธพยากรณ์ในใบลานผูกที่ 9 แสดงให้เห็นว่าอาณาจักรล้านนามีความเชื่อมโยงกับพระพุทธเจ้าในการเสด็จมาเยือนถิ่นฐานล้านนาตามเอกสารที่แสดงในคัมภีร์ใบลาน ดังนั้น ตำนานพระเจ้าเลียบโลกจึงมีความสำคัญต่อความเชื่อของชาวพุทธในล้านนาเป็นอย่างมากแหล่งท่องเที่ยวตามตำนานพระเจ้าเลียบโลกในจังหวัดเชียงใหม่ ทั้งหมด 8 แห่ง ที่ปรากฏในคัมภีร์ใบลาพระเจ้าเลียบโลก ฉบับวัดกู่คำ ได้แก่ (1) บุปผาราม (วัดสวนดอก) มีพระเจดีย์ใหญ่ทรงลังกา พระเจ้าเก้าตื้อ พระเจ้าค่าคิง กู่เจ้านายฝ่ายเหนือ และธรรมาสน์เทศนาที่สามารถนำมาดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวได้ (2) เวฬุวันอาราม (วัดกู่เต้า) วัดแห่งนี้เป็นที่รู้จักเพราะมีพระเจดีย์อันโดดเด่นที่สร้างขึ้นแบบยูนนาน ทำเป็นทรงกลมห้าชั้นลดหลั่นกันเป็นลำดับ ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ถึงพระเจ้าห้าพระองค์ที่ตรัสรู้แล้วในอดีตและจะตรัสรู้ในอนาคต ซึ่งปัจจุบันวัดนี้เป็นศูนย์รวมศรัทธาของชาวไทใหญ่ที่มาอาศัยในเมืองเชียงใหม่ (3) วัดบุพพารามมีปราสาทที่ประดิษฐานพระพุทธรูปเงินหอมณเฑียรธรรมที่สร้างด้วยไม้สักทั้งหลังเพื่อประดิษฐานพระไตรปิฎก (4) อโศการาม (วัดป่าแดง) มีกู่บรรจุพระบรมอัฐิธาตุของพระราชบิดา (พระเจ้าสามฝั่งแกน) และพระราชมารดา (แม่พระพิลก) ของพระเจ้าติโลกราช (5) พิชาราม (วัดศรีเกิด) มีต้นโพธิ์ขนาดใหญ่ที่นำต้นกล้าพันธุ์มาจากต้นโพธิ์ที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้ที่ประเทศอินเดียแผ่ร่มเงาสาขาให้วัดมีความสงบ ร่มเย็น ท่ามกลางใจกลางเมืองที่วุ่นวาย (6) สังฆาราม (วัดเชียงมั่น) มีวิหารหลวงตั้งอยู่ทางด้านทิศใต้ของวัดถัดจากหอไตรรูปทรงสถาปัตยกรรมแบบล้านนาเจดีย์ช้างล้อม เป็นเจดีย์รูปทรงสถาปัตยกรรมล้านนาฐานช้างล้อมองค์เจดีย์ผสมสี่เหลี่ยมและทรงกลมปิดทองจังโก พระแก้วขาว หรือ พระเสตังคมณี เป็นพระพุทธรูปที่นับถือกันว่ามีความศักดิ์สิทธิ์ สามารถคุ้มครองป้องกัน อันตรายและอำนวยความสุขสวัสดิ์มงคลแก่ผู้ที่เคารพสักการะ และมีศิลาจารึกวัดเชียงมั่นตั้งอยู่ที่โถงด้านหน้าของอุโบสถวัดจารึกถึงพระนามของ

กษัตริย์สามพระองค์ คือ พญามังราย พญางำเมือง และพญาร่วง (พ่อขุนรามคำแหง) ว่าทั้งสามพระองค์ทรงร่วมกันสร้างเมืองเชียงใหม่เป็นการจารึกเกี่ยวกับการสร้างเมืองเชียงใหม่ และการสร้างวัดเชียงมั่น ตลอดจนการทำนุบำรุงวัดนี้จากกษัตริย์และพระราชวงศ์ นับเป็นหลักฐาน ทางประวัติศาสตร์ที่ทรงคุณค่าและมีหอครูบาศีวิชัยที่สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2505 เป็นศิลปะสถาปัตยกรรมแบบล้านนา เป็นที่ประดิษฐานรูปเหมือนครูบาศรีวิชัย นักบุญแห่งล้านนา (7) นันทอาราม (วัดนันทา) มีพระธาตุเจดีย์บรรจุพระเกศาธาตุ และหอพระไตรปิฎก วิหารวัดนันทารามถือเป็นที่อยู่ของพระพุทธเจ้าเป็นที่ประกอบพิธีที่ถือว่าพระพุทธเจ้าเป็นองค์ประธาน ผ่านทางหลวงพ่อใหญ่สร้างและบูรณะซ่อมแซมสืบต่อกันมาหลายชั่วอายุคน (8) โชติการาม (วัดเจดีย์หลวง) มีศาสนสถานที่น่าสนใจหลายแห่งที่สามารถดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวได้ เช่น พระธาตุเจดีย์หลวง พระอัฏฐารส (พระประธานในพระวิหารหลวง) วิหารเสาอินทขิล (เสาหลักเมืองเชียงใหม่) วิหารหลวงปู่มั่น วิหารจตุรมุขบูรพาจารย์ และวิหารพระนอน คัมภีร์พระเจ้าเลียบโลกมีอิทธิพลต่อ 1. ด้านศิลปวัฒนธรรม ศิลปะล้านนา สถาปัตยกรรม จิตรกรรม และประติมากรรม 2. ด้านวรรณกรรมโดยการเล่าผ่านบันทึกเรื่องราวต่างๆ จากการเดินทางของพระพุทธเจ้าทำให้ดินแดนแถบนี้กลายเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ เนื้อหาในตำนานพระเจ้าเลียบโลก 3. ด้านขนมธรรมเนียมประเพณี ประเพณีขึ้นพระธาตุเป็นประเพณีของชาวล้านนานิยมไปไหว้พระธาตุเจดีย์ในวันสำคัญต่าง ๆ ทางศาสนา ประเพณีวิสาขะปู่จา และ 4. ด้านคติความเชื่อชาวล้านนามีความเชื่อในเรื่องชุธาตุ นอกเหนือจะกล่าวถึงพุทธทำนาย และ พุทธตำนานพระเจ้าเลียบโลก ความเป็นมาของตำนานพระธาตุมาจากการรับพุทธศาสนาเข้ามาจึงมีอิทธิพลเรื่องราวต่าง ๆ ไปผูกพันอยู่กับพุทธประวัติ พุทธปาฏิหาริย์ เช่น การตั้งชุมชน การสถาปนา พุทธศาสนา การสร้างปูชนียวัตถุ ปูชนียสถาน เพื่อเป็นการสร้างความศรัทธา เชื่อมั่นให้ลึกลงไปในจิตใจ

บทที่ 4
รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงพุทธตามรอยคัมภีร์พระเจ้าเลียบโลก

บทนี้ผู้วิจัยจะได้นำข้อมูลเกี่ยวกับการสร้างรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงพุทธตามรอยคัมภีร์พระเจ้าเลียบโลกที่ได้จากการสัมภาษณ์เจ้าอาวาส ผู้มีประสบการณ์ตรง และนำรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงพุทธที่ได้จากการสอบถามผู้ทรงคุณวุฒิด้านวิชาการทั้งทางโลกและทางธรรม มาวิเคราะห์สังเคราะห์และบูรณาการเข้าด้วยกัน ดังนี้

4.1 รูปแบบการท่องเที่ยวตามคติความเชื่อศิลปวัฒนธรรม

จากการทบทวนวรรณกรรมและการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 1 พบว่า **ศิลปวัฒนธรรมล้านนา** มีการสร้างวัดมากมายในภายหลังในอาณาจักรล้านนาพระเจ้าติโลกราช สร้างวัดเจดีย์หลวง คำว่า “หลวง” ของชาวเหนือ หมายถึง “ใหญ่” เช่นการใช้เรียกพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวว่า “พ่อหลวง” หรือพ่อใหญ่ของชาวเหนือ วัดเจดีย์หลวงมีเจดีย์ประธานเป็นเจดีย์ปราสาทยอดแบบรุ่นหลังซึ่งเป็นปราสาทยอดเดียว ด้านบนเป็นเจดีย์ทรงระฆังขนาดใหญ่ และในปี 2088 ในสมัยพระนางจิรประภาเป็นช่วงที่ไม่มีกษัตริย์ปกครอง ได้เกิดแผ่นดินไหวทำให้องค์เจดีย์หลวงพังลงมาตั้งแต่นั้นก็ไม่มีการซ่อมแต่อย่างใด บริเวณซุ่มด้านทิศตะวันออกเดิมเป็นที่ประดิษฐานพระแก้วมรกตที่พระเจ้าติโลกราชไปอัญเชิญมาจากวัดพระแก้วดอนเต้า จังหวัดลำปาง เมื่อเชียงใหม่ไม่มีกษัตริย์ปกครอง จึงเชิญพระชัยเชษฐา พระราชโอรสกษัตริย์ลาว ซึ่งเป็นหลานของกษัตริย์เชียงใหม่มาปกครอง ซึ่งปกครองเชียงใหม่ได้ 2 ปี พระโพธิ สารพระราชบิดาสวรรคต จึงเสด็จกลับและขนสมบัติของล้านนารวมทั้งพระแก้วมรกตไปที่หลวงพระบางด้วย เมื่อบุเรงนองทำสงครามขยายอาณาจักรถึงเขตลาว พระชัยเชษฐาจึงย้ายเมืองจากหลวงพระบาง มาตั้งเมืองใหม่ที่เวียงจันทน์ และอัญเชิญพระแก้วมรกตไปด้วย จนในสมัยรัชกาลที่ 1 ไปตีเวียงจันทน์จึงได้อัญเชิญพระแก้วมรกตมาไว้กรุงเทพฯ องค์พระแก้วมรกตทำจากหินสีเขียว มีการตั้งคำถามว่าทำไมเจดีย์หลวงจึงมีสไลเดอร์ สันนิฐานว่าเดิมทีเดียวบริเวณโดยรอบคือลานประทักษิณ มีบันไดขึ้นได้ตลอด การปิดบันไดน่าจะเป็นช่วงที่อัญเชิญพระแก้วมรกตมาประดิษฐานแล้วไม่ต้องการให้คนขึ้น จึงก่ออิฐและฉาบปูนทับบันไดเจดีย์หลวง เป็นต้นแบบให้เจดีย์อื่น ๆ ในล้านนา เช่น วัดเชียงมั่น เป็นต้น วัดป่าแดงหลวงเป็นวัดในเขตอรัญญิก สร้างให้พระภิกษุที่กลับมาจากการไปศึกษาพระธรรมที่ลังกา จำนวน 33 รูป มีการแบ่งลัทธิในล้านนาเป็น 2 ลัทธิ คือ ลัทธิวัดป่าแดง หรือกลุ่มลังกาใหม่ และลัทธิวัดสวนดอกหรือกลุ่มลังกาเก่า เจดีย์วัดป่าแดงมีลักษณะเหมือนเจดีย์แบบสุโขทัย คือมีบัว ถลาเป็นองค์เดียวที่พบในเชียงใหม่ วัดมหาโพธาราม

หรือวัดเจ็ดยอด สร้างในสมัยพระเจ้าติโลกราช สาเหตุที่เรียกวัดเจ็ดยอด เนื่องจากมีเจดีย์เจ็ดองค์เรียงอยู่ด้านบน พระเจ้าติโลกราชโปรดให้สร้างวัดนี้โดยให้ช้างไปถอดแบบมาจากเจดีย์พุทธคยาที่ตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า รูปแบบจึงต่างไปจากเจดีย์ อื่น ๆ ในล้านนา และวัดนี้ยังมีต้นพระศรีมหาโพธิ์ปลูกอยู่ด้านหลังด้วยนอกจากนี้พระเจ้าติโลกราช ยังโปรดให้สร้าง “สัตมหาสถาน” ภายในวัดเป็นการจำลองสถานที่ทั้ง 7 แห่งที่เกี่ยวพันธ์กับพระพุทธเจ้าภายหลังจากตรัสรู้ การสร้างวัดเจ็ดยอดเป็นการฉลองพุทธศาสนาครบ 2,000 ปี และ ในปี 2020 มีการสังฆยนาพระไตรปิฎกที่วัดนี้ด้วย ถือเป็นการสังฆยนาครั้งแรกในไทยและครั้งที่ 8 ในโลก ลวดลายปูนปั้นที่องค์เจดีย์เป็นเทวดา ในท่านั่งและยืนเป็นศิลปะลังกา ซึ่งดูได้จากการนุ่งผ้า เครื่องทรง การพนมมือ การแบ่งเสาที่คล้ายตัวอาคารวิหาร สวนลายดอกไม่เป็นดอกโบตั๋นของจีน พระธาตุลำปางหลวง มีรูปแบบผสมระหว่างล้านนากับสุโขทัย ซึ่งองค์เจดีย์เป็นแบบล้านนาบัวถลาแบบสุโขทัยอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 20 –21 เจดีย์ปล่องมีลักษณะคล้ายเจดีย์กู่กุดแต่ทำเป็นเส้นตรง จากฐานถึงยอด มีลักษณะทรงกลม ไม่เป็นเหลี่ยมเหมือนวัดกู่กุด และมีการเจาะช่องเพื่อประดิษฐานพระพุทธรูปวัดกู่เต้า องค์เจดีย์มีการซ่อมใหม่รูปทรงเหมือนผลน้ำเต้า จึงเรียกว่าพระธาตุกู่เต้า พระธาตุดอยสุเทพ จากตำนานสร้างพร้อมกับวัดสวนดอก รูปแบบของเจดีย์เป็นเจดีย์แบบล้านนารุ่นหลังซึ่งส่วนบนจะเป็นเหลี่ยมหลาย ๆ เหลี่ยม เช่น แปดเหลี่ยม สิบเหลี่ยม หรือสิบสองเหลี่ยม ถ้ารุ่นแรกจะเป็นผังกลม ลักษณะเจดีย์รุ่นหลังของล้านนาที่เป็นเหลี่ยม เช่น วัดเจดีย์หลวงเชียงใหม่ พระธาตุช่อแฮ หรือช่อแพร ซึ่งหมายถึงแพร่มาจากผ้าแพร วิหารแบบล้านนาเป็นวิหารที่ไม่มีผนัง จึงมีการสร้างกู่ครอบพระพุทธรูปที่อยู่ในวิหารมีลักษณะเหมือนปราสาท วัดที่มีกู่ครอบพระพุทธรูปที่สวยงาม เช่น วัดสิงห์ **สถาปัตยกรรม**ยุคแรกในช่วงพุทธศตวรรษที่ 19 ได้รับอิทธิพลจากศิลปะหริภุญชัยและศิลปะพุกามจากพม่า ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 20 ได้รับอิทธิพลจากศิลปะสุโขทัย ต่อมาในศิลปะต้นถึงกลางพุทธศตวรรษที่ 21 ถือเป็นยุคทอง มีการสร้างวัดและเจดีย์มากมาย ยุคถัดมาในช่วงกลางถึงปลายพุทธศตวรรษที่ 21 อาณาจักรล้านนาตกอยู่ภายใต้การปกครองของพม่า ถือเป็นยุคเสื่อม สถาปัตยกรรมในช่วงยุคทองมีความสัมพันธ์อย่างยิ่งกับการเผย แพร่พุทธศาสนาลังกาวงส์ หรือ นิกายรามัญ ได้แรงบันดาลใจทั้งจากงานสถาปัตยกรรมในยุคก่อน อิทธิพลจากสถาปัตยกรรมภายนอกดังเช่นสุโขทัย พม่าสมัยพุกาม **จิตรกรรม**ศิลปะในสังคมล้านนามีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับความศรัทธาทางพระพุทธศาสนา ศิลปะในพระพุทธศาสนาไม่ได้เน้นถึงเรื่องความงามเป็นการเฉพาะ แต่มีบางแง่มุมที่สัมพันธ์อยู่กับความจริง และความดี การสืบทอดพระพุทธศาสนาผ่านงานจิตรกรรมพุทธจิตรกรรมสร้างขึ้นเพื่อรับใช้พระพุทธศาสนาโดยนำหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตของคนล้านนามาแต่ครั้งอดีต เป็นสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจมาโดยตลอด **ประติมากรรม** ลักษณะสำคัญของพระพุทธรูป ศิลปะล้านนา ซึ่งมักเรียกว่า พระพุทธรูปสิงห์แบบเชียงแสน ผู้ทรงท่านที่ 2 กล่าวอีกว่าตำนานพระเจ้าเลียบโลกมีผลต่อศิลป์วัฒนธรรม คือเมื่อให้ความสำคัญกับสถานที่นั้นว่าเป็นสถานที่ที่พระพุทธเจ้าได้เคยเสด็จมานั้นประชาชนจะมีความเคารพ

นับถือเชื่อมั่นแล้วก็จะทุ่มเททั้งกำลังการกำลังใจกำลังทรัพย์กำลังความคิดและจะระดมกันเป็นสร้างสถานที่นั้นให้งดงามและด้วยศิลปะอย่างสูงไม่ว่าจะเป็นเจดีย์วิหารหรือสิ่งก่อสร้างก็แล้วแต่จะต้องทำให้อย่างวิจิตรงดงามจึงมีผลต่อการที่ศิลปะวัฒนธรรมเจริญอย่างยิ่ง ถ้าสถานที่นั้น ๆ เป็นสถานที่ที่เสร็จแห่งพระพุทธเจ้า

4.2 รูปแบบการท่องเที่ยวด้านวรรณกรรม

จากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 3 กล่าวว่า ตำนานพระเจ้าเลียบโลก เป็นวรรณกรรมพุทธศาสนาที่มีปรากฏในวัฒนธรรมพื้นบ้านของไทย โดยเฉพาะในภาคเหนือ เป็นเรื่องบันทึกการเดินทางของพระพุทธเจ้า เนื้อหาของตำนานเป็นการอธิบายภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมของชุมชนและชาติพันธุ์ต่างๆ ผ่านการอธิบายการเสด็จเดินทางไปเทศนาสั่งสอนโปรดเวไนยสัตว์ พร้อมกับการประทานพระเกศาธาตุและประทับพระบาท อันเป็นที่มาของการสร้างพระธาตุและพระพุทธบาทในดินแดนต่าง ๆ ดังกล่าว ตำนานพระเจ้าเลียบโลก จึงมีคุณค่าในแง่ที่เป็นประวัติศาสตร์ท้องถิ่น และประวัติศาสตร์การรับพุทธศาสนาของผู้คนในดินแดนอุษาคเนย์ โดยเฉพาะในช่วงพุทธศตวรรษที่ 21 โดยการเล่าผ่านบันทึกเรื่องราวต่าง ๆ จากการเดินทางของพระพุทธเจ้าทำให้ดินแดนแถบนี้กลายเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ นอกจากนี้ตำนานพระเจ้าเลียบโลก ยังเป็นการอธิบายที่มาของภูมินาม ชื่อบ้านนาม เมืองและเรื่องราวการดำรงชีวิตของผู้คน กลุ่มชาติพันธุ์ในแต่ละท้องถิ่น ทำให้เกิดแรงยึดโยงในระบบความสัมพันธ์ของผู้คนในท้องถิ่นต่าง ๆ ภายใต้อุดมการณ์ ความเชื่อ และความศรัทธาร่วมกันในพุทธศาสนา โดยเฉพาะเรื่องการบูชาพระธาตุและรอยพระบาทของพระพุทธเจ้า ความสำคัญอีกประการหนึ่งของตำนานพระเจ้าเลียบโลก ยังเห็นได้จากอิทธิพลในการเป็นต้นแบบ และการสร้างขนบในการรังสรรค์วรรณกรรมพุทธศาสนา ประเภทตำนานพระธาตุและตำนานพระบาทเรื่องอื่น ๆ ในท้องถิ่นต่าง ๆ ในภาคเหนือ ผู้ทรงท่านที่ 4 และท่านที่ 5 กล่าวว่าเมื่อพระพุทธเจ้าได้เสด็จถึงที่ไหนก็จะมีการเป็นพุทธธรรมนายว่าสถานที่นั้นต่อไปบ้านเมืองจะเจริญรุ่งเรืองคนทั้งหลายก็พากันไปธนุบำรุงแล้วก็เกิดมีการสร้างวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา เช่นพระธรรมคำสอนหรือสร้างตำนานของวัดนั้น ๆ ขึ้นโดยเฉพาะอย่างหนึ่งจารึกเป็นตำนาน เช่นตำนานนี้ครั้งหนึ่งพระพุทธเจ้าเคยเสด็จมา ทำให้เกิดตำนาน เช่น ตำนานพระเจ้าเลียบโลกที่กล่าวถึงการทำนายและการเสด็จยืนทั่ง 8 วัด ตำนานวัดพระธาตุดอยสุเทพ ตำนานวัดพระธาตุศรีจอมทอง และอื่น ๆ เป็นต้น จะทำให้เกิดตำนานปีกย่อยขึ้นมาอีกมากมาย แต่จะเกิดตำนานหรือวรรณกรรมที่เฉพาะถิ่นเฉพาะท้องที่หรือเฉพาะโบราณสถานนั้น ๆ

4.3 รูปแบบการท่องเที่ยวตามคติความเชื่อขบนธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่น

ผู้ทรงท่านที่ 6 กล่าวว่า ประชาชนล้านนามีความผูกพันต่อพุทธศาสนาเป็นอย่างมาทุกอย่างมีวัดเป็นศูนย์กลางตั้งแต่เกิดจนตาย ประเพณีขึ้นพระธาตุประเพณีขึ้นพระธาตุ ถือเป็นประเพณีของชาวล้านนาที่นิยมไปไหว้พระธาตุเจดีย์ในวันสำคัญต่าง ๆ ทางศาสนา โดยเฉพาะในวันวิสาขบูชา เพื่อให้เกิดความเป็นสิริมงคลแก่ตนเองและครอบครัว พระธาตุที่ว่านี้หมายถึงพระเจดีย์ซึ่งเชื่อกันว่ามีพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้าบรรจุอยู่ภายใน ชาวล้านนาให้ความสำคัญกับการไปไหว้พระธาตุมากจนวัดที่มีพระธาตุสำคัญหลายแห่งจะจัดงานประเพณีสรงน้ำพระธาตุเป็นงานใหญ่ในช่วงวันวิสาขบูชา นอกจากจะนิยมไปไหว้พระธาตุใกล้บ้านเป็นประจำแล้ว ชาวล้านนายังมีประเพณีชุธาตุ คือ ถือเอาพระธาตุประจำปีเกิดเป็นที่พึ่งของตน ซึ่งวัดทั้ง 8 แห่งที่ปรากฏในคัมภีร์ก็มีการจัดกิจกรรมแตกต่างกันออกไป เช่น บุปผาราม (วัดสวนดอก) กิจกรรม “ห่มผ้าพระธาตุ” ผู้ทรงท่านที่ 7 กล่าวว่า ตำนานพระเจ้าเลียบโลกมีผลต่อขนบธรรมเนียมอย่างยิ่งเนื่องจากสถานที่นั้นเป็นสถานที่ที่พระพุทธเจ้าได้เสด็จมาตามตำนานพระเจ้าเลียบโลกแล้วก็จะเกิดการนมัสการขึ้นในเดือนนั้นหรือจะมีการกำหนดระยะเวลา เช่น พระธาตุดอยสุเทพกำหนดเอาวันวิสาขบูชา ทำกิจกรรมทางพุทธศาสนาเกิดเป็นประเพณี “เตวขึ้นดอย” หรือวัดพะธาตุหริบุญชัย กำหนด “วันแปดเป็ง” ตามภาษาล้านนาคือเดือนแปดเป็ง วัดพระเจ้าตูลหลวงเมืองพะเยาก็แปดเป็ง ในจังหวัดเชียงใหม่นี้จะมีการจัดกิจกรรม เดือนแปดเป็งจำนวนมาก อาทิ วัดพระนอนปูคา พระนอนหนองผึ้ง ซึ่งอยู่ในตำนานพระเจ้าเลียบโลกทั้งนั้น จะมีประเพณีในการทำบุญ ประชาชนหรือนักท่องเที่ยวเมื่อรู้ว่าวัดกำหนดเดือนนั้นเป็นประเพณีเขาก็จะพากันไปทำบุญขึ้นมาก อันนี้มันเป็นผลที่ทำให้เกิดประเพณีวัฒนธรรม ผู้ที่เขียนตำนานพระเจ้าเลียบโลกมีความมุ่งหวังว่าจะเกิดความเชื่อ ความศรัทธาในสถานที่นั้นและปาฏิหาริย์ในพระพุธเจ้า แม้ว่านท่านจะอยู่ในชมพูทวีปแต่ท่านอาจจะเนรมิตร่างกายของท่านให้มาเป็นพุทธปาฏิหาริย์เพราะฉะนั้นก็ทำให้เกิดความเชื่อมั่นในการทำคุณงามความดีและการเจริญตามคำสอนของพระพุทธเจ้า ปฏิบัติตามศีลธรรมกรรมฐานได้อย่างดียิ่ง เพราะฉะนั่นตำนาน พระเจ้าเลียบโลกสามารถปลูกฝังความเชื่อของคนเราให้ยึดมั่นที่จำทะนุบำรุงต่อสถานที่นั้นให้เกิดการเจริญรุ่งเรืองสืบต่อไป ผู้ทรงท่านที่ 9 กล่าวว่า “โดยทั่วไปวัดในจังหวัดเชียงใหม่จะมีการที่สร้างเจดีย์วิหารหรือสร้างสิ่งก่อสร้างพระพุทธรูปที่สำคัญอย่างวัดธาตุคำนี้สร้างพระพุทธรูปที่สำคัญอยู่สามองค์ คือ พระเจ้าหมื่นล้าน พระเจ้าทองทิพย์ และพระเจ้าทันใจ ซึ่งประดิษฐ์สถานอยู่ใกล้หอไตร ก็มีคนมานมัสการทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ ถึงแม้บางสถานที่อาจจะไม่ได้ปรากฏในตำนานพระเจ้าเลียบโลกแต่ก็ถือว่าเราสร้างขึ้นเพื่อเป็นพุทธบูชา เพื่อเป็นการโน้มน้าวเชิญชวนให้คนได้เข้าวัดและเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวด้วย ดังนั้นต้องร่วมแรงร่วมใจกันประชาสัมพันธ์หรือเชิญชวนให้คนรู้จักสถานที่นี้ให้เป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวาง

4.4 รูปแบบการท่องเที่ยวตามศรัทธาคติความเชื่อ

ความเชื่อเป็นส่วนหนึ่งของความเป็นมนุษย์ความเชื่อเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างสรรค์ขึ้น เมื่อเกิดเป็นระบบขึ้นในสังคมมักเรียกว่าศาสนา มีบทบาทสำคัญในการเชื่องโยงสถาบันต่าง ๆ ทั้งในด้านการเมือง การปกครอง เศรษฐกิจ และสังคม ความเชื่อทางศาสนาจึงเป็นสถาบันหลักทางวัฒนธรรมความเจริญของสังคมโดยตรง เมื่อมีความเชื่อนั่นหมายถึง การไว้วางใจกัน การเชื่อถือ การนับถือว่าศักดิ์สิทธิ์ ส่วนศาสนาแปลตามศัพท์ว่าคำสอน การสอน เป็นระบบความเชื่ออย่างใดอย่างหนึ่งในขณะที่ลัทธิหมายถึงสิ่งที่รับเอามานับถือและปรัชญา คือ หลักแห่งความรู้และความจริงเรื่องกำเนิดศาสนามีหลายทฤษฎีมีทั้งที่เห็นว่าเป็นเรื่องธรรมชาติ ของมนุษย์ เกิดมาพร้อมกับมนุษย์ ทฤษฎีที่ว่าเกิดเพราะความกลัว และที่เห็นว่าเป็นปรากฏการณ์ในสังคมมนุษย์ จากการสัภาษณ์ผู้ทรงท่านที่ 10 เกี่ยวกับคติความเชื่อ กล่าวว่า ชาวล้านนามีคติความเชื่อเรื่องชุธาตุตำนานพระเจ้าเลียบโลกมีผลต่อขนบธรรมเนียมอย่างยิ่งเนื่องจากสถานที่นั้นเป็นสถานที่ที่พระพุทธเจ้าได้เสด็จมาตามตำนานพระเจ้าเลียบโลกแล้วก็จะเกิดการนมัสการขึ้น เช่น บุปผาราม (วัดสวนดอก) ได้สร้างพระบรมธาตุเจดีย์เพื่อบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ พระบรมธาตุเจดีย์ถือเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิจากอดีตถึงปัจจุบันยังเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของชาวเชียงใหม่ และนอกจากนี้ยังมีนักท่องเที่ยวทั้ง ชาวไทยและชาวต่างชาติมากราบไหว้สักการะและชมความงามของสถาปัตยกรรมของวัด เวฬุวันอาราม (วัดกู่เต้า) มีพระเจดีย์อันโดดเด่นที่สร้างขึ้นแบบยูนนาน ทำเป็นทรงกลมห้าชั้นลดหลั่นกันเป็นลำดับ ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ถึงพระเจ้าห้าพระองค์ ที่ตรัสรู้แล้วในอดีตและ จะตรัสรู้ในอนาคต ซึ่งปัจจุบันวัดนี้เป็นศูนย์รวมศรัทธาของชาวไทใหญ่ที่มาอาศัยในเมืองเชียงใหม่ มหาธาตุเจดีย์วัดป่าแดงหลวง (อโศการาม) บรรจุพระเกศาธาตุของพระพุทธเจ้า 1 เส้น พิชาราม (วัดศรีเกิด) มีต้นโพธิ์ขนาดใหญ่ที่นำต้นกล้าพันธ์มาจากต้นโพธิ์ที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้ สังฆาราม (วัดเชียงมั่น) มีวิหารหลวงตั้งอยู่ทางด้านทิศใต้ของวัดถัดจากหอไตร รูปทรงสถาปัตยกรรมแบบล้านนาเจดีย์ช้างล้อม เป็นเจดีย์รูปทรงสถาปัตยกรรมล้านนาฐานช้างล้อมองค์เจดีย์ผสมสี่เหลี่ยมและทรงกลมเปิดทองจังโก พระแก้วขาว หรือ พระเสตังคมณี เป็นพระพุทธรูปที่นับถือกันว่ามีความศักดิ์สิทธิ์ สามารถคุ้มครองป้องกัน อันตรายและอำนวยความสุขสวัสดิ์มงคลแก่ผู้ที่เคารพสักการะ นันทอาราม (วัดนันทาราม) มีพระธาตุเจดีย์บรรจุพระเกศาธาตุ และหอพระไตรปิฎก วิหารวัดนันทารามถือเป็นที่อยู่ของพระพุทธเจ้าเป็นที่ประกอบพิธีที่ถือว่าพระพุทธเจ้าเป็นองค์ประธาน ผ่านทางหลวงพ่อใหญ่สร้างและบูรณะซ่อมแซมสืบต่อกันมาหลายชั่วอายุ และโชติการาม (วัดเจดีย์หลวง) มีศาสนสถานที่น่าสนใจหลายแห่งที่สามารถดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวได้ เช่น พระธาตุเจดีย์หลวง พระอัฏฐารส นอกจากนี้ความเชื่อก่อให้เกิดคุณค่าชุธาตุ เช่น คุณค่าต่อตัวเองการไปกราบไหว้สักกระบูชาพระธาตุประจำปีเกิดถือว่าเป็นสิริมงคลแก่ตนเอง ประดุจได้เข้าเฝ้านมัสการ

บทที่ 5
สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

5.1 สรุปผลการวิจัย

การท่องเที่ยวเชิงพุทธเป็นการท่องเที่ยวที่ได้รับความนิยมมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ทั้งยังให้คุณค่าด้านศิลปวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ ที่สามารถสร้างคุณค่าทางด้านเศรษฐกิจวัดเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวที่สะท้อนให้เห็นถึงอารยธรรมและยังสะท้อนไปถึงร่องรอย วิถีชีวิตในอดีตที่มีลักษณะกลมกลืน มีการดำเนินชีวิตบนพื้นฐานของความศรัทธาในพระพุทธศาสนา ความเชื่อของท้องถิ่นและยังเป็นแหล่งรวมข้อมูลด้านประวัติศาสตร์ การศึกษา ศิลปกรรม สถาปัตยกรรม รวมทั้งเชื่อมโยงความเป็นมาของวัฒนธรรมกับชุมชนและการตั้งถิ่นฐานของชุมชน ล้วนมีคุณค่าต่อจิตใจและความงดงาม ดังนั้นรูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวของวัดจะปรากฏตามอัตลักษณ์ที่สำคัญตามคติความเชื่อของพระพุทธศาสนาและความเชื่อของท้องถิ่น จากการศึกษารูปแบบการท่องเที่ยวเชิงพุทธตามรอยคัมภีร์พระเจ้าเลียบโลกพบว่าก่อให้เกิดรูปแบบการท่องเที่ยว 4 ด้าน คือ 1) รูปแบบการท่องเที่ยวตามคติความเชื่อศิลปวัฒนธรรม 2) การท่องเที่ยวตามวรรณกรรม 3) การท่องเที่ยวตามคติความเชื่อขบนธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่น และ 4) รูปแบบการท่องเที่ยวตามศรัทธา คติความเชื่อคัมภีร์พระเจ้าเลียบโลก เป็นพุทธตำนานการเสร็จเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้าและพระอรหันต์ การย่ำรอยพระบาท การประทานเกศาธาตุ การทำนายเหตุการณ์ทางพระพุทธศาสนา การประดิษฐานพระพุทธศาสนาในท้องที่ต่าง ๆ การนำพระบรมธาตุส่วนต่าง ๆ ของพระพุทธเจ้าภายหลังเสด็จปรินิพพานไปประดิษฐานตามบ้านน้อยเมืองใหญ่ การกล่าวถึงความรุ่งเรืองและความเลื่อมใสของพระพุทธศาสนาในดินแดนที่เกี่ยวข้องโดยเฉพาะอาณาจักรล้านนาหรือภาคเหนือของไทย ดังนั้นตำนานพระเจ้าเลียบโลกจึงมีความสำคัญต่อความเชื่อของชาวพุทธในล้านนาเป็นอย่างมาก ในพุทธตำนานกล่าวถึงมหาอาราม 8 แห่งในเมืองเชียงใหม่ซึ่งเป็นที่ประดิษฐานพระเกศาธาตุ ได้แก่ 1. บุปผาราม (วัดสวนดอก) 2. เวฬุวันอาราม (วัดกู่เต้า) 3. วัดบุพพาราม หรือชาวบ้าน เรียกว่า วัดอูปา 4. อโศการาม (วัดป่าแดง) 5. พิชาราม (วัดศรีเกิด) 6. สังฆาราม (วัดเชียงมั่น) 7. นันทอาราม (วัดนันทา) และ 8. โชติการาม (วัดเจดีย์หลวง) การสร้างรูปแบบการท่องเที่ยวตามรอยคัมภีร์พระเจ้าเลียบโลก ตำนานพระเจ้าเลียบโลกมีผลต่อศิลปวัฒนธรรม คือ เมื่อให้ความสำคัญกับสถานที่นั้นว่าเป็นสถานที่ที่พระพุทธเจ้าได้เคยเสด็จมานั้นประชาชนจะมีความเคารพนับถือเชื่อมั่นแล้วก็จะทุ่มเททั้งกำลังการกำลังใจกำลังทรัพย์กำลังความคิดและจะระดมกันเป็นสร้างสถานที่นั้นให้งดงามและด้วยศิลปะอย่างสูงไม่ว่าจะเป็นเจดีย์วิหารหรือสิ่งก่อสร้างก็แล้วแต่จะต้องทำให้อย่างวิจิตรงดงามจึงมีผลต่อ

การที่ศิลปะวัฒนธรรมเจริญอย่างยิ่ง ก่อให้เกิดการสร้างวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาเช่นพระธรรมคำสอนหรือสร้างตำนานของวัดนั้น ๆ การสร้างรูปแบบการท่องเที่ยวตามรอยคัมภีร์พระเจ้าเลียบโลก แหล่งท่องเที่ยวจำเป็นต้องมีองค์ประกอบ ได้แก่ 1) มีสิ่งดึงดูดใจ พัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวโดยการสร้างเรื่องราวของวัดให้เป็นที่น่าสนใจเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวโดยนำตำนานทางประวัติศาสตร์มานำเสนอเรื่องราวให้นักท่องเที่ยวที่สนใจประวัติศาสตร์ด้านนี้มาท่องเที่ยวเยี่ยมชมและซึมซับอัตลักษณ์ของวัด 2) การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวจำเป็นต้องพึ่งพาเทคโนโลยี ที่ทันสมัยที่มีคนใช้อย่างแพร่หลาย ได้แก่การแสดงแผนที่การมาถึงวัดด้วยการวางแผนที่ในแผ่นพับประชาสัมพันธ์ การแสดงจุดเช็คอิน (Google Map) แผนที่เส้นทาง แผ่นภาพ ที่นักท่องเที่ยวเข้าใจง่าย และ 3) สิ่งอำนวยความสะดวก ถ้าจะส่งเสริมให้วัดในตำนานพระเจ้าเลียบโลกเป็นสถานที่ท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา วัดควรเตรียมความพร้อมในด้านสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับนักท่องเที่ยว อย่างเพียงพอ เช่น สถานที่จอดรถ ห้องน้ำ ทางเดินพื้นทางลาดชันสำหรับผู้พิการ เจ้าหน้าที่ดูแลวัดที่คอยอำนวยความสะดวกให้แก่นักท่องเที่ยว เป็นต้น 4) ที่พักผ่อนชั่วคราว วัดควรมีสถานที่รับรองนักท่องเที่ยวในการนั่งพักผ่อนชั่วคราว เพื่อเป็นการผ่อนคลายความเหน็ดเหนื่อยจากการเดินทางมายังวัด เพราะนักท่องเที่ยวบางคนเดินทางมาด้วยการเดิน การปั่นจักรยาน การขับรถมาเอง การมารถโดยสาร การมาแบบหมู่คณะ เมื่อมาถึงวัดอาจจะต้องการ พักผ่อนสักครู่ก่อนที่จะเดินเยี่ยมชมวัด ดังนั้นวัดควรมีสถานที่สำหรับพักผ่อนชั่วคราว เช่น มีเก้าอี้ ม้านั่ง ศาลานั่งเล่น เป็นต้น 5) มีกิจกรรมสำหรับนักท่องเที่ยว วัดควรจะมีให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสถึงวิถีชีวิตในท้องถิ่น การเรียนรู้ฐานการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ของวัดและโบราณสถานของวัด การฝึกปฏิบัติธรรม การสนทนาธรรมกับพระ การบูชาวัตถุมงคล กิจกรรมในการฝึกเขียนหรืออ่านอักษรภาษาล้านนาอย่าง เช่น การฝึกเขียนชื่อตนเองเป็นภาษาล้านนา เป็นต้น

5.2 อภิปรายผล

แนวคิดทฤษฎีการท่องเที่ยวเชิงพุทธ พบว่า การท่องเที่ยวเชิงพุทธเป็นการท่องเที่ยวที่ได้รับความนิยมมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ทั้งยังให้คุณค่าด้านศิลปวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ ที่สามารถสร้างคุณค่าทางด้านเศรษฐกิจวัดเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวที่สะท้อนให้เห็นถึงอารยธรรมและยังสะท้อนไปถึงร่องรอย วิถีชีวิตในอดีตที่มีลักษณะกลมกลืน มีการดำเนินชีวิตบนพื้นฐานของความศรัทธาในพระพุทธศาสนา ความเชื่อของท้องถิ่นและยังเป็นแหล่งรวมข้อมูลด้านประวัติศาสตร์ การศึกษา ศิลปกรรม สถาปัตยกรรม รวมทั้งเชื่อมโยงความเป็นมาของวัฒนธรรมกับชุมชนและการตั้งถิ่นฐาน ของชุมชน ล้วนมีคุณค่าต่อจิตใจและความงดงาม ซึ่งสอดคล้องกับ พระมหาสุริยา มะสันเทียะ ที่สรุปว่า แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาว่า สังคมไทยนั้นมีความศรัทธา ความเชื่อในพระพุทธศาสนามานาน แยกกันไม่ออก บ้านอาศัยวัด วัดอาศัยบ้าน วัดนั้นมีส่วนสำคัญต่อสังคมไทยเราเป็นอย่างมาก เป็นที่พึ่งทางกาย เป็นที่พึ่งทางใจ เป็นสถานที่ขัดเกลากิเลสพัฒนาจิตใจ เป็นสถานที่

ศึกษาหาความรู้ เป็นแหล่งท่องเที่ยว เป็นที่พักอาศัยและเป็น สถานที่จัดกิจกรรมต่าง ๆ (พระมหาสุริยา มะสันเทียะ, 2558) ดังนั้นรูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวของวัดจะปรากฏตามอัตลักษณ์ที่สำคัญตามคติความเชื่อของพระพุทธศาสนาและความเชื่อของท้องถิ่น จากการศึกษารูปแบบการท่องเที่ยวเชิงพุทธตามรอยคัมภีร์พระเจ้าเลียบโลกพบว่าก่อให้เกิดรูปแบบการท่องเที่ยว 4 ด้าน คือ 1) รูปแบบการท่องเที่ยวตามคติความเชื่อศิลปวัฒนธรรม 2) การท่องเที่ยวตามวรรณกรรม 3) การท่องเที่ยวตามคติความเชื่อขบนธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่น และ 4) รูปแบบการท่องเที่ยวตามศรัทธา คติความเชื่อ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมหาสุทิตย์ อาภากโร และคณะ ที่สรุปว่าพบว่ารูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวของวัดจะปรากฏตามอัตลักษณ์ที่สำคัญตามคติความเชื่อของพระพุทธศาสนา และความเชื่อของท้องถิ่น แต่ละภูมิภาค และมีกระบวนการจัดการที่แตกต่างกันไปตามอัตลักษณ์ของวัดนั้น ๆ (พระมหาสุทิตย์ อาภากโร และคณะ, 2556)

คัมภีร์พระเจ้าเลียบโลก พบว่า เป็นตำนานที่กล่าวถึงการเสด็จมาของพระพุทธเจ้าครั้งที่ยังมีพระชนมายุอยู่ โดยได้เสด็จมาในสถานที่ต่าง ๆ เพื่อโปรดเวไนยสัตว์ตามบ้านน้อยเมืองใหญ่ ล้านนาได้รับการเผยแผ่สู่ดินแดนภายในที่เชื่อมโยงกับเครือข่ายความสัมพันธ์เชิงอำนาจและเศรษฐกิจระหว่างจารีตในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีป อันนำไปสู่ปฏิบัติการที่หลากหลายและสืบเนื่องนับจากยุคอดีตถึงระยะเวลาร่วมสมัย เช่น การรับเอาภาษาล้านนา การบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ประดิษฐานพระธาตุ พระเกศาธาตุ และ พระบาท รวมถึงการนับถือครูบาแบบล้านนาและเส้นทางการจาริกแสวงบุญทั้งในยุคของรัฐจารีตและรัฐสมัยใหม่ มหาอารามทั้ง 8 แห่งตามพุทธพยากรณ์ในใบลานผูกที่ 9 แสดงให้เห็นว่าอาณาจักรล้านนามีความเชื่อมโยงกับพระพุทธเจ้าในการเสด็จมาเยือนถิ่นฐานล้านนาตามเอกสารที่แสดงในคัมภีร์ใบลาน สอดคล้องกับงานวิจัยของ สุดแดน วิสุทธิลักษณ์ และคณะ (2559) รูปแบบทางพื้นที่ของตำนานพระเจ้าเลียบโลก: บทวิเคราะห์ตำนาน ด้วยระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ ดังนั้น ตำนานพระเจ้าเลียบโลกจึงมีความสำคัญต่อความเชื่อของชาวพุทธในล้านนาเป็นอย่างมากแหล่งท่องเที่ยวตามตำนานพระเจ้าเลียบโลกในจังหวัดเชียงใหม่ ทั้งหมด 8 แห่ง ที่ปรากฏในคัมภีร์ใบลานพระเจ้าเลียบโลก ฉบับวัดกู่คำ ได้แก่ (1) บุปผาราม (วัดสวนดอก) มีพระเจดีย์ใหญ่ทรงลังกา พระเจ้าเก้าตื้อ พระเจ้าค่าคิง กู่เจ้านายฝ่ายเหนือ และธรรมาสน์เทศนาที่สามารถนำมาดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวได้ (2) เวฬุวันอาราม (วัดกู่เต้า) วัดแห่งนี้เป็นที่รู้จักเพราะมีพระเจดีย์อันโดดเด่นที่สร้างขึ้นแบบยูนนาน ทำเป็นทรงกลมห้าชั้นลดหลั่นกันเป็นลำดับ ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ถึงพระเจ้าห้าพระองค์ที่ตรัสรู้แล้วในอดีตและจะตรัสรู้ในอนาคต ซึ่งปัจจุบันวัดนี้เป็นศูนย์รวมศรัทธาของชาวไทใหญ่ที่มาอาศัยในเมืองเชียงใหม่ (3) วัดบุพพารามมีปราสาทที่ประดิษฐานพระพุทธรูปเงินหอมณเฑียรธรรมที่สร้างด้วยไม้สักทั้งหลังเพื่อประดิษฐานพระไตรปิฎก (4) อโศการาม (วัดป่าแดง) มีกู่บรรจุพระบรมอัฐิธาตุของพระราชบิดา (พระเจ้าสามฝั่งแกน) และพระราชมารดา (แม่พระพิลก) ของพระเจ้าติโลกราช (5) พิชาราม (วัดศรีเกิด) มีต้นโพธิ์ขนาดใหญ่ที่นำต้นกล้าพันธุ์มาจากต้นโพธิ์ที่

พระพุทธเจ้าตรัสรู้ที่ประเทศอินเดียแผ่ร่มเงาสาขาให้วัดมีความสงบ ร่มเย็น ท่ามกลางใจกลางเมืองที่วุ่นวาย (6) สังฆาราม (วัดเชียงมั่น) มีวิหารหลวงตั้งอยู่ทางด้านทิศใต้ของวัดถัดจากหอไตรรูปทรงสถาปัตยกรรมแบบล้านนาเจดีย์ช้างล้อม เป็นเจดีย์รูปทรงสถาปัตยกรรมล้านนาฐานช้างล้อม องค์เจดีย์ผสมสี่เหลี่ยมและทรงกลมเปิดทองจังโก พระแก้วขาว หรือ พระเสตังคมณี เป็นพระพุทธรูปที่นับถือกันว่ามีความศักดิ์สิทธิ์ สามารถคุ้มครองป้องกัน อันตรายและอำนวยความสุขสวัสดิ์มงคลแก่ผู้ที่เคารพสักการะ และมีศิลาจารึกวัดเชียงมั่นตั้งอยู่ที่โถงด้านหน้าของอุโบสถวัดจารึกถึงพระนามของกษัตริย์สามพระองค์ คือ พญามังราย พญางำเมือง และพญาร่วง (พ่อขุนรามคำแหง) ว่าทั้งสามพระองค์ทรงร่วมกันสร้างเมืองเชียงใหม่เป็นการจารึกเกี่ยวกับการสร้างเมืองเชียงใหม่ และการสร้างวัดเชียงมั่น ตลอดจนการทำนุบำรุงวัดนี้จากกษัตริย์และพระราชวงศ์ นับเป็นหลักฐาน ทางประวัติศาสตร์ที่ทรงคุณค่าและมีหอครูบาศีวิชัยที่สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2505 เป็นศิลปสถาปัตยกรรมแบบล้านนา เป็นที่ประดิษฐานรูปเหมือนครูบาศรีวิชัย นักบุญแห่งล้านนา (7) นันทอาราม (วัดนันทา) มีพระธาตุเจดีย์บรรจุพระเกศาธาตุ และหอพระไตรปิฎก วิหารวัดนันทารามถือเป็นที่อยู่ของพระพุทธเจ้าเป็นที่ประกอบพิธีที่ถือว่าพระพุทธเจ้าเป็นองค์ประธาน ผ่านทางหลวงพ่อใหญ่สร้างและบูรณะซ่อมแซมสืบต่อกันมาหลายชั่วอายุคน (8) โชติการาม (วัดเจดีย์หลวง) มีศาสนสถานที่น่าสนใจหลายแห่งที่สามารถดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวได้ เช่น พระธาตุเจดีย์หลวง พระอัฏฐารส (พระประธานในพระวิหารหลวง) วิหารเสาอินทขิล (เสาหลักเมืองเชียงใหม่) วิหารหลวงปู่มั่น วิหารจตุรมุขบูรพาจารย์ และวิหารพระนอน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของสุกัลยา โหราเรือง สรุปว่า แนวคิดทางกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวและการท่องเที่ยวในพระพุทธศาสนา มีความหมายเช่นเดียวกับการท่องเที่ยวเชิงศาสนามีมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล เรียกว่าการจาริก การท่องเที่ยวมีความสำคัญทั้งด้านจิตวิญญาณ ความศรัทธาและความเชื่อ คือการเดินทางเพื่อการเผยแพร่ธรรมะท่องเที่ยวชมสัญลักษณ์ทางศาสนา และการแสวงหาธรรมะส่งผลถึงด้านสังคมศิลปวัฒนธรรมและด้านเศรษฐกิจ 2) รูปแบบกิจกรรมของการท่องเที่ยวเชิงพุทธในล้านนา มี 4 กิจกรรมคือ 2.1) ด้านศิลปวัฒนธรรมและพุทธศิลปกรรมท้องถิ่น 2.2) ด้านความเชื่อและศรัทธาเพื่อศึกษาหลักธรรมทางพุทธศาสนา 2.3) ด้านประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในล้านนา 2.4) ด้าน การบูรณาการเศรษฐกิจการท่องเที่ยวและนันทนาการ 3) กิจกรรมการท่องเที่ยวในพระพุทธศาสนามีตั้งแต่สมัยพุทธกาล เรียกว่าการจาริกจัดเป็นการท่องเที่ยวเชิงศาสนา (สุกัลยา โหราเรือง, 2563) คัมภีร์พระเจ้าเลียบโลกมีอิทธิพลต่อ 1. ด้านศิลปวัฒนธรรม ศิลปะล้านนา สถาปัตยกรรม จิตรกรรม และประติมากรรม 2. ด้านวรรณกรรมโดยการเล่าผ่านบันทึกเรื่องราวต่างๆ จากการเดินทางของพระพุทธเจ้าทำให้ดินแดนแถบนี้กลายเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ เนื้อหาในตำนานพระเจ้าเลียบโลก 3. ด้านขนมธรรมเนียมประเพณี ประเพณีเดินขึ้นพระธาตุเป็นประเพณีของชาวล้านนาที่นิยมไปไหว้พระธาตุเจดีย์ในวันสำคัญต่าง ๆ ทางศาสนา ประเพณีวิสาขะปู่จา และ 4. ด้านคติความเชื่อ ชาวล้านนามีความเชื่อในเรื่องชุธาตุ นอกเหนือจะกล่าวถึงพุทธทำนาย และ พุทธ

ตำนานพระเจ้าเลียบโลก ความเป็นมาของตำนานพระธาตุมาจากการรับพุทธศาสนาเข้ามาจึงมีอิทธิพลเรื่องราวต่าง ๆ ไปผูกพันอยู่กับพุทธประวัติ พุทธปาฏิหาริย์ เช่น การตั้งชุมชน การสถาปนาพุทธศาสนา การสร้างปูชนียวัตถุ ปูชนียสถาน เพื่อเป็นการสร้างความศรัทธา เชื่อมั่นให้ลึกลงไปในจิตใจ ซึ่งสอดคลองกับงานวิจัยของ ชนินทร์ ผ่องสวัสดิ์ ที่สรุปว่าอิทธิพลของวรรณคดีพุทธศาสนาอินเดีย-ลังกาและวรรณคดีพุทธศาสนาล้านนาที่มีต่อการประพันธ์พระเจ้าเลียบโลก ผลการศึกษาพบว่า พระเจ้าเลียบโลกเป็นวรรณคดีแห่งการจดบันทึกเส้นทางแสวงบุญ เพื่อการสักการะพระธาตุและพระพุทธบาท ในดินแดนล้านนาและอาณาจักรที่อยู่ใกล้เคียง เป็นวรรณคดีพุทธศาสนาล้านนาเรื่องหนึ่งที่มีความน่าสนใจ (ชนินทร์ ผ่องสวัสดิ์, 2560)

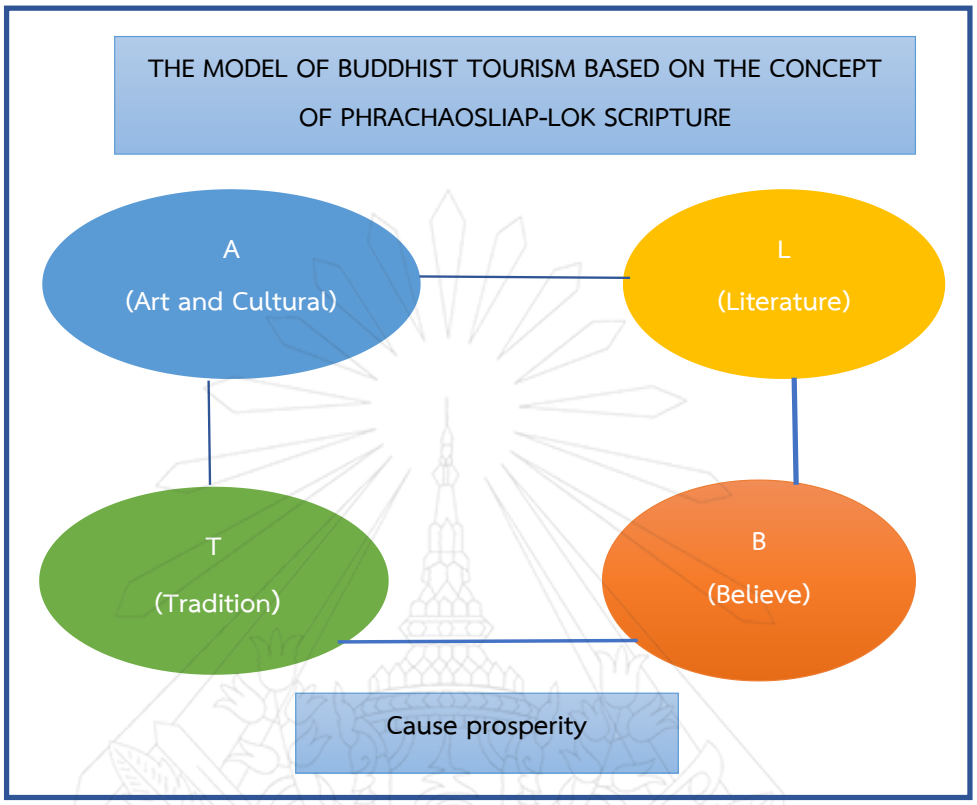
รูปแบบการท่องเที่ยวตามรอยคัมภีร์พระเจ้าเลียบโลก พบว่า รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงพุทธตามรอยคัมภีร์พระเจ้าเลียบโลกพบว่าก่อให้เกิดรูปแบบการท่องเที่ยว 4 ด้าน คือ 1) รูปแบบการท่องเที่ยวตามคติความเชื่อศิลปวัฒนธรรม เช่น ศิลปะล้านนารูปทรงเจดีย์ต่าง ๆ สถาปัตยกรรมและจิตรกรรม ประติมากรรมหรือศิลปะในสังคมล้านนามีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับความศรัทธาทางพระพุทธศาสนา 2) การท่องเที่ยวตามวรรณกรรม จากการบันทึกเรื่องราวต่าง ๆ 3) การท่องเที่ยวตามคติความเชื่อขบนธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่น และ 4) รูปแบบการท่องเที่ยวตามศรัทธาคติความเชื่อ นอกจากนี้การสร้างรูปแบบการท่องเที่ยวตามรอยคัมภีร์พระเจ้าเลียบโลก แหล่งท่องเที่ยวจำเป็นต้องมี องค์ประกอบ ได้แก่ 1) มีสิ่งดึงดูดใจ พัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวโดยการสร้างเรื่องราวของวัดให้เป็นที่น่าสนใจเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวโดยนำตำนานทางประวัติศาสตร์มานำเสนอเรื่องราวให้นักท่องเที่ยวที่สนใจประวัติศาสตร์ด้านนี้มาท่องเที่ยวเยี่ยมชมและซึมซับอัตลักษณ์ของวัด 2) การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวจำเป็นต้องพึ่งพาเทคโนโลยี ที่ทันสมัยที่มีคนใช้อย่างแพร่หลายได้แก่การแสดงแผนที่การมาถึงวัดด้วยการวางแผนที่ในแผ่นพับประชาสัมพันธ์ การแสดงจุดเช็คอิน (Google Map) แผนที่เส้นทาง แผ่นภาพ ที่นักท่องเที่ยวเข้าใจง่าย และ 3) สิ่งอำนวยความสะดวก ถ้าจะส่งเสริมให้วัดในตำนานพระเจ้าเลียบโลกเป็นสถานที่ท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา วัดควรเตรียมความพร้อมในด้านสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับนักท่องเที่ยว อย่างเพียงพอ เช่น สถานที่จอดรถ ห้องน้ำ ทางเดินพื้นทางลาดชันสำหรับผู้พิการ เจ้าหน้าที่ดูแลวัดที่คอยอำนวยความสะดวกให้แก่นักท่องเที่ยว เป็นต้น 4) ที่พักผ่อนชั่วคราว วัดควรมีสถานที่รับรองนักท่องเที่ยวในการนั่งพักผ่อนชั่วคราว เพื่อเป็นการผ่อนคลายความเหน็ดเหนื่อยจากการเดินทางมายังวัด เพราะนักท่องเที่ยวบางคนเดินทางมาด้วยการเดิน การปั่นจักรยาน การขับรถมาเอง การมารถโดยสาร การมาแบบหมู่คณะ เมื่อมาถึงวัดอาจจะต้องการ พักผ่อนสักครู่ก่อนที่จะเดินเยี่ยมชมวัด ดังนั้นวัดควรมีสถานที่สำหรับพักผ่อนชั่วคราว เช่น มีเก้าอี้ ม้านั่ง ศาลานั่งเล่น เป็นต้น 5) มีกิจกรรมสำหรับนักท่องเที่ยว วัดควรจะมีให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสถึงวิถีชีวิตในท้องถิ่น การเรียนรู้ฐานการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ของวัดและโบราณสถานของวัด การฝึกปฏิบัติธรรม การสนทนาธรรมกับพระ การบูชาวัตถุมงคล กิจกรรมในการฝึกเขียนหรืออ่าน

อักษรภาษาล้านนาอย่าง เช่น การฝึกเขียนชื่อตนเองเป็นภาษาล้านนา ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของมานพ นักการเรียน และคณะ ที่สรุปว่าได้ศึกษาเรื่อง การสังเคราะห์งานวิจัยด้านการท่องเที่ยวเชิงพุทธระหว่างปี พ.ศ. 2557-2563 พบว่า การท่องเที่ยวเชิงพุทธประกอบด้วยองค์ประกอบ 6 ประการ คือ การจัดการโครงสร้างพื้นฐาน สิ่งแวดล้อม สิ่งอำนวยความสะดวก ความปลอดภัย การรักษาความสะอาด และการสร้างสื่อประชาสัมพันธ์ต่าง ๆ ให้มีความหลากหลายยิ่งขึ้น การสร้างเครือข่ายโดยมีชุมชนเป็นศูนย์กลางการพัฒนาสินค้าบริการและปัจจัยสนับสนุนการท่องเที่ยว การส่งเสริมให้วัดมีกิจกรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนาและประเพณีอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอตลอดปี และการจัดหาสิ่งของพื้นบ้านที่มีอยู่ในชุมชนเพื่อจัดแสดงพิพิธภัณฑ์วัฒนธรรมและศาสนา (มานพ นักการเรียน และคณะ, 2565)

องค์ความรู้เรื่องรูปแบบการท่องเที่ยวตามรอยคัมภีร์พระเจ้าเลียบโลก สำหรับแนวทางการสร้างรูปแบบการท่องเที่ยวตามรอยคัมภีร์พระเจ้าเลียบโลกพบว่าก่อให้เกิดรูปแบบดังนี้ คือ 1) รูปแบบการท่องเที่ยวตามคติความเชื่อศิลปวัฒนธรรม เช่น ศิลปะล้านนารูปทรงเจดีย์ต่าง ๆ สถาปัตยกรรม และจิตรกรรม ประติมากรรมหรือศิลปะในสังคมล้านนามีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับความศรัทธาทางพระพุทธศาสนา 2) การท่องเที่ยวตามวรรณกรรม จากการบันทึกเรื่องราวต่าง ๆ 3) การท่องเที่ยวตามคติความเชื่อขบนธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่น และ 4) รูปแบบการท่องเที่ยวตามศรัทธาคติความเชื่อ

5.3 องค์ความรู้จากการวิจัย

รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงพุทธตามรอยคัมภีร์พระเจ้าเลียบโลก ก่อให้เกิดความเชื่อความศรัทธา ความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา ซึ่งส่งผลต่อด้านจิตใจ จิตวิญญาณ นอกจากนี้ยังก่อเกิดโบราณสถานและโบราณวัตถุ สิ่งปลูกสร้างที่มีความเชื่อมโยงกับพระพุทธเจ้า ก่อให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวและความสามัคคี นอกจากนี้ยังก่อให้เกิดประเพณีและวัฒนธรรมของแต่ละพื้นที่ซึ่งสามารถสรุปได้ 4 รูปแบบได้แก่ 1) รูปแบบการท่องเที่ยวตามคติความเชื่อศิลปวัฒนธรรม 2) การท่องเที่ยวตามวรรณกรรม 3) การท่องเที่ยวตามคติความเชื่อขบนธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่น และ 4) รูปแบบการท่องเที่ยวตามศรัทธาคติความเชื่อซึ่งสามารถแสดงเป็นแผนภาพได้ดังนี้

ภาพที่ 5.1 องค์ความรู้รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงพุทธตามรอยคัมภีร์พระเจ้าเลียบโลก

5.4 ข้อเสนอแนะ

5.4.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1) ภาครัฐควรให้ความสำคัญกับการพัฒนาพื้นที่ท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาให้มากยิ่งขึ้น

2) คณะสงฆ์จังหวัดเชียงใหม่ควรสนับสนุนพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวและทัศนศึกษาเชิงประวัติศาสตร์วรรณกรรมให้มากขึ้น

5.4.2 ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย

1) ควรศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนต่อการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในอนาคต

2) ควรพัฒนาศึกษาแหล่งท่องเที่ยวด้วยเทคโนโลยีที่ทันสมัยและต่อยอดเป็นแหล่งท่องเที่ยวต่อไป

บรรณานุกรม

1. ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

1) หนังสือ

กตัญญู ชูชื่น. (2525). พระเจ้าเลียบโลกฉบับล้านนา: บทวิเคราะห์. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตร์มหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร.

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. (2550). นโยบายและแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์. กรุงเทพมหานคร: การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.

กุลวดี ละมายจีน. (2552). วัฒนธรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ. เอกสารประกอบการสอนวิชาอุตสาหกรรมการ ท่องเที่ยว, (หน่วยที่ 1).

กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม. (2557). แนวทางการดำเนินงานโครงการส่งเสริมการท่องเที่ยวเส้นทางแสวงบุญในมิติทางศาสนา ปี 2557. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กรมการศาสนา.

กรมส่งเสริมวัฒนธรรม. (2560). วรรณกรรมพื้นบ้าน. กรุงเทพมหานคร : สถาบันวัฒนธรรมศึกษา กรมส่งเสริมวัฒนธรรม.

จุฑามาศ ไชยศร. (2536). การศึกษาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยว เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวในจังหวัดแม่ฮ่องสอน. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

ฉลองศรี พิมลสมพงศ์. (2542). การวางแผนและพัฒนาตลาดการท่องเที่ยว. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

ไฉไลฤดี ยุวนะศิริ และ ภัชรบท ฤทธิ์เต็ม. (2548). “ศึกษาสารัตถะตำนานพื้นบ้านเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาจากเอกสารโบราณ.” (รายงานการวิจัย). มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่.

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. (2550). วิถีไทย : การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง.

ทิพวรรณ พุ่มมณี. (2546). อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

ธนกฤต สังข์เฉย. (2550). อุตสาหกรรมการทองเที่ยวและการบริการ. คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตสารสนเทศเพชรบุรี.

นิศา ชัชกุล. (2557). อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์บริษัท วี. พริ้นท์ (1991).

นิศา ชัชกุล. (2550). อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย.

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา. (2542). การพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน. เชียงใหม่: คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

พระมหาสุทิตย์ อาภากโร. (2559). เอกสารคำสอน พระพุทธศาสนากับการพัฒนาสังคม. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน. (2556). กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ศิริวัฒนา อินเตอร์พริ้นท์ จำกัด.

มณี พะยอมยงค์. (2537). พุทธตำนานพระเจ้าเลียบโลก. (พิมพ์ครั้งที่ 1). เชียงใหม่ : ลานนาการพิมพ์.

มโน พิสุทธิรัตนานนท์. (2547). สุนทรียวิจักษณ์ในจิตรกรรมไทย. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ราณี อิสิชัยกุล. (2557). การจัดการการท่องเที่ยวเฉพาะทาง, ฝ่ายตำรา สำนักวิชาการ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. นนทบุรี: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

ราชบัณฑิตยสถาน. (2545). พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525.กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญพัฒน์.

วิฑูรย์ เหลียวรุ่งเรือง. (2543). สถาปัตยกรรมเชียงใหม่. เชียงใหม่: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ศฺริศักดิ์ นันตี. (2556). ศึกษาวิเคราะห์พุทธตำนานพระเจ้าเลียบโลก. สารนิพนธ์รายวิชาศึกษาเฉพาะเรื่อง หลักสูตรปริญญาพุทธศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนา, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ศุภลักษณ์อัครางกูร. (2551). พฤติกรรมนักท่องเที่ยว. ขอนแก่น: คลังนานาวิทยา.

ศักดิ์ชัย สายสิงห์. (2560). เจดีย์ในประเทศไทย : รูปแบบ พัฒนาการ และพลังศรัทธา. (พิมพ์ครั้งที่ 1). สำนักพิมเมืองโบราณในนามบริบัทวิริยะธุรกิจ จำกัด.

สุชา จันทน์เอม. (2550). จิตวิทยาทั่วไป. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช.

สุรพล ดำริห์กุล. (2561). ประวัติศาสตร์และศิลปะล้านนา. (พิมพ์ครั้งที่ 1). สำนักพิมเมืองโบราณ ในนามบริษัทวิริยะธุรกิจ จำกัด.

สุวัฒน์ จุธากร และคณะ. (2550). แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยว. เอกสารประกอบการสอน วิชาความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว, (หน่วยที่ 2), นนทบุรี มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

สิงฆะ วรรณสัย. (2518). กวีนพนธ์ล้านนาไทยใน รายงานการสัมมนาประวัติศาสตร์และโบราณคดี. ม.ป.ท. : ม.ป.พ.

2) ดุษฎีนิพนธ์/วิทยานิพนธ์/สารนิพนธ์

ธรรญชนก เพชรานนท์, (2559). แรงจูงใจในการเดินทางท่องเที่ยวยังแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศในเขตพื้นที่การค้าชายแดน จังหวัดเชียงราย, สุทธิปริทัศน์, 30(94), 47.

นะภาพร ทาระอาธร. (2563). แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาในจังหวัดร้อยเอ็ดสำหรับกลุ่มผู้สูงอายุ. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการท่องเที่ยวและโรงแรมมหาวิทยาลัยมหาสารคาม, สารคาม.

ปาริฉัตร อิ้งจะนิล. (2554). พฤติกรรมนักท่องเที่ยวชาวไทยต่อการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในรูปแบบตลาดเก่า กรณีศึกษาตลาดคลองสวน 100 ปี จังหวัดสมุทรปราการ. วิทยานิพนธ์ปริญญาบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการการท่องเที่ยว บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

ภัทร์สุภา ลีลานภาพรรณ์. (2551). การท่องเที่ยวเชิงพุทธ : ศึกษาเฉพาะกรณีแหล่งวัฒนธรรมในกรุงเทพมหานคร. ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.

สุรศักดิ์ ศิลาวรรณา. (2550). การท่องเที่ยวและการเผยแพร่พระพุทธศาสนา บทบาทของวัดในเขตกรุงเทพมหานคร กรณีศึกษา วัดบวรนิเวศวิหาร และวัดเบญจมบพิตรดุสิตฯ. ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล.

สุวัฒน์ จุธากร และคณะ. (2550). แนวคิดเกี่ยวกับการทองเที่ยว. เอกสารประกอบการสอนวิชาความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว. (พิมพ์ครั้งที่ 7). นนทบุรี: มหาวิทยาลัย สุโขทัยธรรมาธิราช.

อุไรวรรณ เปี่ยมนิเวศน์. (2544). การจัดการด้านการสื่อความหมายและสิ่งอำนวยความ สะดวกของผู้ประกอบการแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร: กรณีศึกษา อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร. วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญาศิลปศาสตร์มหาบัณฑิต (พัฒนาสังคม) มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

3) รายงานวิจัย

ไฉไลฤดี ยุวนะศิริ และ ภัชรบท ฤทธิ์เต็ม. (2548). ศึกษาสารัตถะตำนานพื้นบ้านเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาจากเอกสารโบราณ. (รายงานการวิจัย). มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่.

พระมหาสุทิตย์ อาภากโร และคณะ. (2555). “การพัฒนารูปแบบและกระบวนการจัดการท่องเที่ยวทางพุทธศาสนาในประเทศไทย”. รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ “รูปแบบการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานคร”, รายงานการวิจัย.

มานพ นักการเรียน บานชื่น นักการเรียน ฉัชศุภางค์ สารมาศ. (2565) การสังเคราะห์งานวิจัยด้านการท่องเที่ยวเชิงพุทธ ระหว่างปี พ.ศ. 2557-2563. วารสารสิรินธรปริทรรศน์. 23(1), 90-91.

มนชนก จุลสิกขี. (2562). แนวทางการจัดการการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา วัดในพื้นที่ฝั่งธนบุรี. วารสารวิทยาการจัดการปริทัศน์, 21(2), 206-209.

มนตรี สืบด้วง. (2550). “การศึกษาแรงจูงใจในทางพุทธศาสนา”, ภาควิชาปรัชญา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์วารสารศิลปะศาสตร์, 7(2), บทคัดย่อ.

สุกัลยา โหราเรือง เทพประวิณ จันทร์แรง และพูนชัย ปันธิยะ. (2563). การศึกษาวิเคราะห์กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงพุทธในล้านนา. วารสารสังคมศาสตร์และมานุษยวิทยาเชิงพุทธ. 5(3), 81-82.

4) บทความ

ขวัญชนก สุวรรณพงศ์. (2564). พฤติกรรมการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาในจังหวัดภูเก็ตของนักท่องเที่ยวชาวไทย. วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชพฤกษ์. 7(3), 113-116.

ชนินทร์ ผ่องสวัสดิ์. (2560). อิทธิพลของวรรณคดีพุทธศาสนาอินเดีย-ลังกาและวรรณคดีพุทธศาสนาล้านนาที่มีตอการประพันธ์ พระเจ้าเลียบโลก. วารสารศิลปะศาสตร์, 1(1), 59-60.

ธนพรเรือนคำ และคณะ. (2564). การท่องเที่ยวเชิงพุทธตามคัมภีร์ใบลานพระเจ้าเลียบโลกในจังหวัดเชียงใหม่. วารสารปณิธาน. 17(2), 210-225.

พระเกรียงไกร ธมฺมญาโณ (ศิริสำราญ) พระครูธรรมธรศิริวัฒน์ สิริวฑฺโฒ และ พระครูโกศลวิหารคุณ. (2565). การศึกษาแนวทางการส่งเสริมศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดใต้พระเจ้าใหญ่องค์ตื้อ จังหวัดอุบลราชธานี. วารสาร มจร อุบลปริทรรศน์. 7(1), 321-329.

สุวิภา จำปาวัลย์. (2558). พระธาตุล้านนา : การท่องเที่ยวและการอนุรักษ์ในสังคมโลกาภิวัตน์. วารสารวิจิตรศิลป์, 6(2), 134-135.

เสิ้งสุง เฉา และคณะ, (2558).การวิเคราะห์แรงจูงใจในการท่องเที่ยวแบบผลักและแบบดึงของนักท่องเที่ยวเยาวชนนานาชาติ กรณีศึกษาของไทยและไต้หวัน, Veridian E-Journal, Silpakorn University, 8(1), 504.

อารีย์ นัยพินิจ และคณะ. (2556). “การศึกษาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงศาสนาของวัดในกลุ่มจังหวัดร้อยแก่นสารสินธุ์”, วารสารปัญญาภิวัฒน์, ปีที่ 5(1), 32.

5) สื่ออิเล็กทรอนิกส์

ฉัตรเฉลิม องอาจธานศาล. (2559). การท่องเที่ยวเชิงแนวคิด : ผลิตซ้ำหรือนวัตกรรมใหม่, (ออนไลน์), แหล่งที่มา : e-TAT Tourism Journal - การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.

มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม. (2553). ตำนานพระเจ้าเลียบโลก. สืบค้นเมื่อ 13 พฤศจิกายน 2565 จาก, http://ich.culture.go.th/index.php/th/ich/folk-literature/252-folk/84-2012-01-31-09-49-50.

มติชนสุดสัปดาห์ ฉบับวันที่ 12. (2564). ล้านนาคำเมือง. สืบค้นเมื่อ 13 พฤศจิกายน 2565 จาก, https://www.matichonweekly.com/column/article_408878?fbclid=IwAR3rzBi_Y5pMQ8XB-VYjrnnf6dgjvjd2g1yGz6mtESSnjrntMEF0nLrkU58.

วันชัย พลเมืองดี. (มปป). คติความเชื่อชุธาตุของชาวล้านนา. สารนิพนธ์พุทธศาสตรบัณฑิต. สืบค้นเมื่อ 13 พฤศจิกายน 2565 จาก, http://pbs.mcu.ac.th/wp-content/uploads/2018/02/00181_017_2556%206.pdf

6) ภาษาอังกฤษ

Dann G. (1977) “Anomie, Ego-Enhancement and Tourism”. Annals of Tourism Research, 4(4), p. 184-194.

Crompton, J.L. (1979). “Motivation for Pleasure Vacation”, Annals of Tourism Research, 6(4), p. 408-424

Gee, Y., James,C., Deriter,J., & Choy,L. (2007). Travel industry, New York: John Wiley & Sons.

Klenosky D. B. (2002). The Pull of Tourism Destinations : A Means-End Investigation. Journal of Travel Research.

Mc Intosh, R., Goeldner, C. R, & Ritchie, B. (2007). Tourism: principles, practice and philosophies. New York: John Wiley & Sons.

Nimmanahaeminda, Prakong. (2012). “Tamnan Phra Chao Liab Loke (The Legend of theBuddha’s Travels Around the World): Lanna monastic wisdom.” In Buddhist Narrative in Asia and Beyond, Vol.2. edited by Peter Skilling and Justin McDaniel, 109-119. Bangkok: Institute of Thai Studies, Chulalongkorn University.

Novelli, Marina. (2005). Niche Tourism : Contemporary Issues, Trends and Cases. Oxford: Elsevier.

Ryan, C.Recreational Tourism, (1991), London: Routledge, p. 146. and The Tourist Experience, (1997), London: Cassell. p. 198.

Sangpikul Aswin. (2008). Travel Motivations of Japanese Senior Travelers to Thailand.International Journal of Tourism Research.

Swarbrooke, J. and Horner. (2007) Consumer Behavior in Tourism, 2nd ed., (Oxford: Butterworth-Heinemann), p. 54.

บุคลานุกรม

1. พระราชรัชมุนี	เจ้าอาวาสวัดสวนดอก พระอารามหลวง
2. พระครูประภัศร์ธรรมรังษี (ครูบาเจ้าจันทรังษี)	เจ้าอาวาสวัดกู่เต้า
3. พระมหาดวงรัตน์ ฐิตรตโน	เจ้าอาวาสวัดบุพพาราม
4. พระครูโฆสิตปริยัตยาภรณ์	เจ้าอาวาสวัดป่าแดง
5. พระครูสุนทรขันติรัต (คำนึง ขนฺติพโล)	เจ้าอาวาสวัดศรีเกิด
6. พระครูสันติธรรมวัฒน์ (วสันต์ วสนฺตธมฺโม)	เจ้าอาวาสวัดเชียงมั่น
7. พระปลัดบุญธรรม ธมฺมวโร	เจ้าอาวาสวัดนันทาราม
8. พระกิตติวิมล (อัมพร กตปุญฺโญ)	เจ้าอาวาสวัดเจดีย์หลวง
9. พระครูสุนทรมหาเจติยานุรักษ์,ผศ.ดร.	ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดเจดีย์หลวง
10. พ่อครูดุสิต เชาวชาติ	ผู้เชี่ยวชาญด้านภูมิปัญญาด้านภาษาล้านนา
11. นางสาวดาริกา เตชะวัง	ผู้อำนวยการส่วนส่งเสริมการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

แบบสัมภาษณ์

แบบสัมภาษณ์เรื่อง รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงพุทธตามรอยคัมภีร์พระเจ้าเลียบโลก

คำชี้แจง

แบบสัมภาษณ์ฉบับนี้จัดทำขึ้น เพื่อศึกษาแนวคิดทฤษฎีการท่องเที่ยวเชิงพุทธ เพื่อศึกษาคัมภีร์พระเจ้าเลียบโลก เพื่อสร้างรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงพุทธตามรอยคัมภีร์พระเจ้าเลียบโลก และเพื่อนำเสนอองค์ความรู้เรื่องรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงพุทธตามรอยคัมภีร์พระเจ้าเลียบโลก

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป

ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์.....

ที่อยู่.....

ตำแหน่ง.....

วัน/เดือน/ปีที่สัมภาษณ์.....

ส่วนที่ 2 ข้อคำถามการเกี่ยวกับรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงพุทธตามรอยคัมภีร์พระเจ้าเลียบโลก

1. ท่านมีความคิดเห็นอย่างไรกับการท่องเที่ยวเชิงพุทธในปัจจุบัน?

.....

.....

.....

.....

1.1 วัดของท่านมีการสงเสริมการท่องเที่ยวอย่างไร?

.....

.....

.....

.....

1.2 ท่านอยากให้การท่องเที่ยวเป็นไปในทิศทางใด?

.....

.....

.....

2. พุทธตำนานคัมภีร์พระเจ้าเลียบโลกมีอิทธิพลต่อการท่องเที่ยวต่อวัดของท่านอย่างไร?

.....

.....

.....

.....

2.1 ท่านคิดว่าตำนานพระเจ้าเลียบโลกมีผลต่อศิลปวัฒนธรรมอย่างไร?

.....

.....

.....

.....

2.2 ท่านคิดว่าตำนานพระเจ้าเลียบโลกมีผลต่อด้านวรรณกรรมอย่างไร?

.....

.....

.....

.....

2.1 ท่านคิดว่าตำนานพระเจ้าเลียบโลกมีผลต่อขนมธรรมเนียมประเพณีอย่างไร?

.....

.....

.....

.....

2.2 ท่านคิดว่าตำนานพระเจ้าเลียบโลกมีผลต่อด้านคติความเชื่ออย่างไร?

.....

.....

.....

.....

3. การสร้างรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงพุทธตามรอยคัมภีร์พระเจ้าเลียบโลก

.....

.....

.....

.....

.....

3.1 ท่านมีการสร้างรูปแบบการท่องเที่ยวตามคติความเชื่อศิลปวัฒนธรรมอย่างไร?

.....

.....

.....

.....

3.2 ท่านมีการสร้างรูปแบบการท่องเที่ยวตามคติความเชื่อด้านวรรณกรรมอย่างไร?

.....

.....

.....

.....

3.3 ท่านมีการสร้างรูปแบบการท่องเที่ยวตามคติความเชื่อต่อขนมธรรมเนียมประเพณีอย่างไร?

.....

.....

.....

.....

3.4 ท่านมีการสร้างรูปแบบการท่องเที่ยวตามคติความเชื่ออย่างไร?

.....

.....

.....

.....

ส่วนที่ 3 ข้อเสนอแนะต่อการวิจัย

1) ท่านมีข้อเสนอแนะต่อรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงพุทธตามรอยคัมภีร์พระเจ้าเลียบโลกอย่างไร?

.....

.....

.....

.....

.....

ขอขอบพระคุณที่ท่านให้ความกรุณาตอบแบบสอบสัมภาษณ์

ภาคผนวก ข
หนังสือขอความอนุเคราะห์ให้สัมภาษณ์

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา
เลขที่ ๑๐๓ ถ.พระปกเกล้า ต.พระสิงห์ อ.เมืองเชียงใหม่
จ.เชียงใหม่ ๕๐๒๐๐ โทรศัพท์ ๐๕๓ ๒๗๐ ๙๗๕ - ๖
โทรสาร ๐๕๓ ๘๑๔ ๗๕๒

ที่ อว ๗๙๑๕/ว ๐๗๓๗

๑๗ ตุลาคม ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ข้อมูลการสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

เจริญพร นางกัญญ์ชลา สุชิตรกุล

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย นางสาวธนพร เรือนคำ เป็นนักศึกษาระดับดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา ได้ทำดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง **รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงพุทธตามรอยคัมภีร์พระเจ้าเลียบโลก** ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต (ปร.ด.) โดยมี **ผศ.ดร.อุเทน ลาพิงค์ และ พระครูสมุห์ธนโชติ จิรธมฺโม, ดร.** เป็นอาจารย์ที่ปรึกษา

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์จากท่านโปรดให้ข้อมูลในการสัมภาษณ์แก่ นางสาวธนพร เรือนคำ เพื่อนำข้อมูลที่ได้ไปดำเนินการทำวิจัยต่อไป สำหรับวัน เวลา นั้น นักศึกษาจะเป็นผู้มาติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อพิจารณา และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี

ขอเจริญพร

(พระครูสุนทรมหาโจติยานุรักษ์, ผศ.ดร.)
รองอธิการบดี
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา
ปฏิบัติการแทนอธิการบดี

บัณฑิตวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา
โทร. ๐๕๓ ๒๗๐๙๖๕-๖ ต่อ ๑๑๕

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา
เลขที่ ๑๐๓ ถ.พระปกเกล้า ต.พระสิงห์ อ.เมืองเชียงใหม่
จ.เชียงใหม่ ๕๐๒๐๐ โทรศัพท์ ๐๕๓ ๒๗๐ ๙๗๕ - ๖
โทรสาร ๐๕๓ ๘๑๔ ๗๕๒

ที่ อว ๗๙๑๕/ว ๐๗๓๗

ตุลาคม ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ข้อมูลการสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

เรียน พระครูอดุลสีลกิตต์

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย นางสาวธนพร เรือนคำ เป็นนักศึกษาระดับดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา ได้ทำดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง **รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงพุทธตามรอยคัมภีร์พระเจ้าเลียบโลก** ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต (ปร.ด.) โดยมี **ผศ.ดร.อุเทน ลาพิงค์ และ พระครูสมุห์ธนโชติ จิรธมฺโม, ดร.** เป็นอาจารย์ที่ปรึกษา

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์จากท่านโปรดให้ข้อมูลในการสัมภาษณ์แก่ นางสาวธนพร เรือนคำ เพื่อนำข้อมูลที่ได้ไปดำเนินการทำวิจัยต่อไป สำหรับวัน เวลา นั้น นักศึกษาจะเป็นผู้มาติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเรียนมาเพื่อพิจารณา และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี

ขอแสดงความนับถือ

(พระครูสุนทรมหาเจตัยานุรักษ์, ผศ.ดร.)
รองอธิการบดี
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา
ปฏิบัติการแทนอธิการบดี

บัณฑิตวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา
โทร. ๐๕๓ ๒๗๐๙๖๕-๖ ต่อ ๑๑๕

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา
เลขที่ ๑๐๓ ถ.พระปกเกล้า ต.พระสิงห์ อ.เมืองเชียงใหม่
จ.เชียงใหม่ ๕๐๒๐๐ โทรศัพท์ ๐๕๓ ๒๗๐ ๙๗๕ - ๖
โทรสาร ๐๕๓ ๘๑๔ ๗๕๒

ที่ อว ๗๙๑๕/ว ๐๗๓๗

๑๗ ตุลาคม ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ข้อมูลการสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

เจริญพร นางวรรณศรี ปัญญาประชุม

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย นางสาวธนพร เรือนคำ เป็นนักศึกษาระดับดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา ได้ทำดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง **รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงพุทธตามรอยคัมภีร์พระเจ้าเลียบโลก** ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต (ปร.ด.) โดยมี **ผศ.ดร.อุเทน ลาพิงค์ และ พระครูสมุห์ธนโชติ จิรธมฺโม, ดร.** เป็นอาจารย์ที่ปรึกษา

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์จากท่านโปรดให้ข้อมูลในการสัมภาษณ์แก่ นางสาวธนพร เรือนคำ เพื่อนำข้อมูลที่ได้ไปดำเนินการทำวิจัยต่อไป สำหรับวัน เวลา นั้น นักศึกษาจะเป็นผู้มาติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อพิจารณา และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี

ขอเจริญพร

(พระครูสุนทรมหาจิตยานุรักษ์, ผศ.ดร.)
รองอธิการบดี
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา
ปฏิบัติการแทนอธิการบดี

บัณฑิตวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา
โทร. ๐๕๓ ๒๗๐๙๖๕-๖ ต่อ ๑๑๕

ภาคผนวก ค
เอกสารรับจริยธรรมในคน

ใบรับรองจริยธรรมการวิจัยของข้อเสนอการวิจัย
เอกสารข้อมูลคำอธิบายสำหรับผู้เข้าร่วมการวิจัยและใบยินยอม

หมายเลขข้อเสนอการวิจัย ว.๔๓๔/๒๕๖๖

ข้อเสนอการวิจัยนี้และเอกสารประกอบของข้อเสนอการวิจัยตามรายงานการแสดงด้านล่าง ได้รับการพิจารณาจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยแล้ว คณะกรรมการฯ มีความเห็นว่าข้อเสนอการวิจัยที่จะดำเนินการมีความสอดคล้องกับหลักจริยธรรมสากล ตลอดจนกฎหมาย ข้อบังคับและข้อกำหนดภายในประเทศ จึงเห็นสมควรให้ดำเนินการวิจัยตามข้อเสนอการวิจัยนี้ได้

ชื่อข้อเสนอการวิจัย: รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงพุทธตามรอยคัมภีร์พระเจ้าเลียบโลก (The Model of Buddhist Tourism Based on the Concept of Phrachaosliap - Lok Scripture)

รหัสข้อเสนอการวิจัย: -

สถาบันที่สังกัด: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา

ผู้วิจัยหลัก: นางสาวธนพร เรือนคำ

เอกสารที่พิจารณาทบทวน

๑. แบบเสนอโครงการวิจัย	ฉบับที่ วันที่ ๑๐ ตุลาคม ๒๕๖๖
๒. เอกสารชี้แจงข้อมูลผู้เข้าร่วมการวิจัย	ฉบับที่ วันที่ ๑๐ ตุลาคม ๒๕๖๖
๓. หนังสือแสดงเจตนายินยอมเข้าร่วมการวิจัย	ฉบับที่ วันที่ ๑๐ ตุลาคม ๒๕๖๖
๔. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล	ฉบับที่ วันที่ ๑๐ ตุลาคม ๒๕๖๖

(พระมหาสมบูรณ์ วุฑฒิกโร, รศ.ดร.)
ประธานคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๖

หมายเลขใบรับรอง: ว.๔๓๔/๒๕๖๖
วันที่ให้การรับรอง: ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๖
วันหมดอายุใบรับรอง: ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๗

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
www.mcu.ac.th

ที่ อว ๘๐๐๗/ว.๔๓๔

๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๖

เรื่อง รับรองจริยธรรมการวิจัยของข้อเสนอการวิจัย

เจริญพร นางสาวธนพร เรือนคำ / นักวิจัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ตามที่ท่านได้มีหนังสือขอใบรับรองจริยธรรมการวิจัยของข้อเสนอการวิจัย เพื่อทำการวิจัยในเรื่อง "รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงพุทธตามรอยคัมภีร์พระเจ้าเลียบโลก" มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา

คณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย ได้พิจารณาเครื่องมือการวิจัยของท่าน โดยให้มีการแก้ไขปรับปรุง/เพิ่มเติมเอกสาร ตามเอกสารแนบ

จึงเจริญพรมาเพื่อทราบและดำเนินการต่อไป.

ขอเจริญพร

(พระมหาสมบูรณ์ วุฑฒิกโร, รศ.ดร.)
ประธานคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

แบบประเมินผลการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ชื่อนักวิจัย.....ธนพร เรือนคำ..... **สังกัด/ หน่วยงาน**.....มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.....

ชื่อโครงการวิจัย รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงพุทธตามรอยคัมภีร์พระเจ้าเลียบโลก

รหัส MCU RS.....

๑.ความเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิ

๑. โครงร่าง	วัตถุประสงค์การวิจัย ควรปรับให้ชัดเจน ประชากรในการวิจัย ยังไม่ชัดเจน ควรระบุว่า เป็นใคร กลุ่มตัวอย่างยัง ไม่ครอบคลุม เพิ่มนิยามศัพท์ คำสำคัญ บทที่ 2 ควรเพิ่มแนวคิดที่สำคัญ ไม่มีบทที่ 3 ระเบียบวิธีวิจัย
๒. เอกสารชี้แจงข้อมูลแก่ผู้ร่วมโครงการ	-ครบถ้วน
๓. หนังสือแสดงเจตนายินยอมเข้าร่วมวิจัย	-ครบถ้วน
๔. เครื่องมือการวิจัย	- การออกแบบเครื่องมือวิจัย ต้องให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย
อื่น ๆ	-

๒.ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

ความเห็นเพิ่มเติม.....ไม่มีข้อคิดเห็นเพิ่มเติม.....

คณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์

...../...../.....

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา
เลขที่ ๑๐๓ ถ.พระปกเกล้า ต.พระสิงห์ อ.เมืองเชียงใหม่
จ.เชียงใหม่ ๕๐๒๐๐ โทรศัพท์ ๐๕๓ ๒๗๐ ๙๗๕ - ๖
โทรสาร ๐๕๓ ๘๑๔ ๗๕๒

ที่ อว ๗๙๑๕/๐๗๑๑

๔ ตุลาคม ๒๕๖๖

เรื่อง ขอใบรับรองจริยธรรมในมนุษย์

เรียน ประธานคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์

สิ่งที่ส่งมาด้วย

๑.	เอกสารโครงการวิจัยบทที่ ๑ บทที่ ๒ และบทที่ ๓	๕ ชุด
๒.	เอกสารชี้แจงข้อมูลผู้เข้าร่วมการวิจัย	๕ ชุด
๓.	หนังสือแสดงเจตนายินยอมเข้าร่วมวิจัย	๕ ชุด
๔.	เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล	๕ ชุด

ด้วย นางสาวธนพร เรือนคำ นักศึกษาดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา ได้ทำวิจัยเรื่อง “รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงพุทธตามรอยคัมภีร์พระเจ้าเลียบโลก” ตามความทราบแล้วนั้น

ในการนี้ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา จึงขอความอนุเคราะห์คณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ ได้พิจารณาทบทวนเอกสารเพื่อรับรองจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ให้กับ นางสาวธนพร เรือนคำ นักศึกษาดุษฎีบัณฑิต ดังเอกสารที่ส่งมาพร้อมนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณา

เรียนมาด้วยความนับถือ

(พระครูสุนทรมหาเจติยานุรักษ์, ผศ.ดร.)
รองอธิการบดี
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา
ปฏิบัติการแทนอธิการบดี

ผู้ประสานงาน ผศ.ดร.อุเทน ลาพิงค์ หมายเลขโทรศัพท์ ๐๙๑๐๖๘๗๗๙๔

หนังสือยินยอมโดยได้รับการบอกกล่าวและเต็มใจ
(Informed Consent Form)

ชื่อโครงการ รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงพุทธตามรอยคัมภีร์พระเจ้าเลียบโลก
ชื่อผู้วิจัย นางสาวธนพร เรือนคำ
ชื่อผู้เข้าร่วมการสัมภาษณ์.....พระครูอดุลสีลกิตติ์.....

คำยินยอมของผู้เข้าร่วมการวิจัย

ข้าพเจ้า.....**พระครูอดุลสีลกิตติ์**.....ได้ทราบรายละเอียดของโครงการวิจัยตลอดจนประโยชน์ และข้อเสี่ยงที่จะเกิดขึ้นต่อข้าพเจ้าจากผู้วิจัยแล้วอย่างชัดเจน ไม่มีสิ่งใดปิดบังซ่อนเร้น และยินยอมให้ทำการสัมภาษณ์ในโครงการที่มีชื่อข้างต้น โดยข้าพเจ้ารู้ว่าถ้ามีปัญหา หรือข้อสงสัยเกิดขึ้นข้าพเจ้าสามารถสอบถามผู้วิจัยได้ และข้าพเจ้าสามารถไม่เข้าร่วมโครงการวิจัยนี้เมื่อใดก็ได้ นอกจากนี้ ผู้วิจัยจะเก็บข้อมูลเฉพาะเกี่ยวกับตัวข้าพเจ้าเป็นความลับ และจะเปิดเผยได้เฉพาะในรูปที่เป็นสรุปผลการวิจัยเท่านั้น

ลงชื่อ.....(ผู้เข้าร่วมการสัมภาษณ์)

พระครูอดุลสีลกิตติ์

หนังสือยินยอมโดยได้รับการบอกกล่าวและเต็มใจ
(Informed Consent Form)

ชื่อโครงการ รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงพุทธตามรอยคัมภีร์พระเจ้าเลียบโลก
ชื่อผู้วิจัย นางสาวธนพร เรือนคำ
ชื่อผู้เข้าร่วมการสัมภาษณ์.....นางกัญญ์ชลา สุขิตรกุล.....

คำยินยอมของผู้เข้าร่วมการวิจัย

ข้าพเจ้า.....**นางกัญญ์ชลา สุขิตรกุล**.....ได้ทราบรายละเอียดของโครงการวิจัยตลอดจนประโยชน์และข้อเสี่ยงที่จะเกิดขึ้นต่อข้าพเจ้าจากผู้วิจัยแล้วอย่างชัดเจน ไม่มีสิ่งใดปิดบังซ่อนเร้น และยินยอมให้ทำการสัมภาษณ์ในโครงการที่มีชื่อข้างต้น โดยข้าพเจ้ารู้ว่าถ้ามีปัญหา หรือข้อสงสัยเกิดขึ้นข้าพเจ้าสามารถสอบถามผู้วิจัยได้ และข้าพเจ้าสามารถไม่เข้าร่วมโครงการวิจัยนี้เมื่อใดก็ได้ นอกจากนี้ ผู้วิจัยจะเก็บข้อมูลเฉพาะเกี่ยวกับตัวข้าพเจ้าเป็นความลับ และจะเปิดเผยได้เฉพาะในรูปที่เป็นสรุปผลการวิจัยเท่านั้น

ลงชื่อ.....(ผู้เข้าร่วมการสัมภาษณ์)
นางกัญญ์ชลา สุขิตรกุล

หนังสือยินยอมโดยได้รับการบอกกล่าวและเต็มใจ
(Informed Consent Form)

ชื่อโครงการ รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงพุทธตามรอยคัมภีร์พระเจ้าเลียบโลก
ชื่อผู้วิจัย นางสาวธนพร เรือนคำ
ชื่อผู้เข้าร่วมการสัมภาษณ์.....นางวรรณศรี ปัญญาประชุม.....

คำยินยอมของผู้เข้าร่วมการวิจัย

ข้าพเจ้า...**นางวรรณศรี ปัญญาประชุม**.....ได้ทราบรายละเอียดของโครงการวิจัยตลอดจนประโยชน์และข้อเสี่ยงที่จะเกิดขึ้นต่อข้าพเจ้าจากผู้วิจัยแล้วอย่างชัดเจน ไม่มีสิ่งใดปิดบังซ่อนเร้น และยินยอมให้ทำการสัมภาษณ์ในโครงการที่มีชื่อข้างต้น โดยข้าพเจ้ารู้ว่าถ้ามีปัญหา หรือข้อสงสัยเกิดขึ้นข้าพเจ้าสามารถสอบถามผู้วิจัยได้ และข้าพเจ้าสามารถไม่เข้าร่วมโครงการวิจัยนี้เมื่อใดก็ได้ นอกจากนี้ ผู้วิจัยจะเก็บข้อมูลเฉพาะเกี่ยวกับตัวข้าพเจ้าเป็นความลับ และจะเปิดเผยได้เฉพาะในรูปที่เป็นสรุปผลการวิจัยเท่านั้น

ลงชื่อ.....(ผู้เข้าร่วมการสัมภาษณ์)
นางวรรณศรี ปัญญาประชุม

ภาคผนวก ง

ผลของ CVI

ประเด็นการประเมินผลค่า CVI ของแบบสัมภาษณ์

เรื่อง รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงพุทธตามรอยคัมภีร์พระเจ้าเลียบโลก

คำชี้แจง :

1. แบบประเมินผลนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อประเมินแบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับเรื่อง รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงพุทธตามรอยคัมภีร์พระเจ้าเลียบโลกโดยตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหาแต่ละข้อว่ามีความเหมาะสมไม่ขัดต่อจริยธรรมการวิจัยและมีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัยและ/หรือเนื้อหาของตัวแปรที่ศึกษาหรือไม่

2. แบบประเมินผลนี้เป็นแบบมาตราส่วนประเมินค่า (Rating Scale) จำนวน 4ข้อ คำตอบมี 4 ระดับ โดยมีเกณฑ์การประเมิน ดังนี้

4 หมายถึง มีความสอดคล้องมาก

3 หมายถึง ค่อนข้างมีความสอดคล้อง

2 หมายถึง มีความสอดคล้องบางส่วน

1 หมายถึง ไม่มีความสอดคล้อง

ขอขอบคุณทุกท่านที่กรุณาให้ความร่วมมือในการประเมินผล

ลงชื่อผู้วิจัย

คำชี้แจง : ขอเชิญท่านพิจารณาแบบสัมภาษณ์สำหรับการวิจัย(ดุษฎีบัณฑิต)แต่ละข้อว่า มีความเหมาะสม ไม่ขัดต่อจริยธรรมการวิจัย และมีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัยและ/หรือเนื้อหาของตัวแปรที่ศึกษาหรือไม่ โดยกรุณาใส่เครื่องหมาย √ ลงในช่อง ☐ หลังคำสัมภาษณ์ให้ตรงกับความคิดเห็นตามความเป็นจริงของท่านมากที่สุดเพียงข้อเดียว คือ ถ้าพิจารณาแล้วเห็นว่า คำสัมภาษณ์มีความสอดคล้องให้เขียนเครื่องหมาย √ ลงในช่อง 4= มีความสอดคล้อง, 3= ค่อนข้างมีความสอดคล้อง, 2= มีความสอดคล้องบางส่วน, 1=ไม่มีความสอดคล้อง และขอความกรุณาให้คำแนะนำเพื่อการแก้ไขด้วย

ข้อที่	คำสัมภาษณ์สำหรับการวิจัย	ความคิดเห็นผู้เชี่ยวชาญ				
		1	2	3	4	ข้อเสนอแนะ
1	ท่านมีความคิดเห็นอย่างไรกับการท่องเที่ยวเชิงพุทธในปัจจุบัน ?				✓	
2	วัดของท่านมีการสงเสริมการท่องเที่ยวอย่างไร?				✓	
3	ท่านอยากให้การท่องเที่ยวเป็นไปในทิศทางใด?				✓	
4	พุทธตำนานคัมภีร์พระเจ้าเลียบโลกมีอิทธิพลต่อการท่องเที่ยวต่อวัดของท่านอย่างไร ?				✓	
5	ท่านคิดว่าตำนานพระเจ้าเลียบโลกมีผลต่อศิลปวัฒนธรรมอย่างไร?				✓	
6	ท่านคิดว่าตำนานพระเจ้าเลียบโลกมีผลต่อด้านวรรณกรรมอย่างไร?				✓	
7.	ท่านคิดว่าตำนานพระเจ้าเลียบโลกมีผลต่อขนมธรรมเนียมประเพณีอย่างไร?				✓	

ข้อที่	คำสัมภาษณ์สำหรับการวิจัย	ความคิดเห็นผู้เชี่ยวชาญ				
		1	2	3	4	ข้อเสนอแนะ
8.	ท่านคิดว่าตำนานพระเจ้าเลียบโลกมีผลต่อด้านคติความเชื่ออย่างไร?				✓	
9.	การสร้างรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงพุทธตามรอยคัมภีร์พระเจ้าเลียบโลก ?				✓	
10.	ท่านมีการสร้างรูปแบบการท่องเที่ยวตามคติความเชื่อศิลปวัฒนธรรมอย่างไร?				✓	
11.	ท่านมีการสร้างรูปแบบการท่องเที่ยวตามคติความเชื่อด้านวรรณกรรมอย่างไร?				✓	
12.	ท่านมีการสร้างรูปแบบการท่องเที่ยวตามคติความเชื่อต่อขนมธรรมเนียมประเพณีอย่างไร?				✓	
13.	ท่านมีการสร้างรูปแบบการท่องเที่ยวตามคติความเชื่ออย่างไร?				✓	
14.	ท่านมีข้อเสนอแนะต่อรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงพุทธตามรอยคัมภีร์พระเจ้าเลียบโลกอย่างไร ?				✓	

ได้ประเมินผลแบบสัมภาษณ์สำหรับงานวิจัย(ดุษฎีบัณฑิต) เรื่อง “รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงพุทธตามรอยคัมภีร์พระเจ้าเลียบโลก” เรียบร้อยแล้ว

ลงชื่อ..... ผู้เชี่ยวชาญ

(..**พระวิสิทธิ์ ฐิตวิสิทฺโธ,ผศ.ดร.**..)

วันที่.....20..... เดือน...กันยายน..... พ.ศ..2567.....

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ : นางสาวธนพร เรือนคำ

ตำแหน่ง : ผู้อำนวยการ สังกัดกองการศึกษาเทศบาลตำบลแม่ปูคา อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่

ประวัติการศึกษา : ปริญญาตรี สาขาภาษาอังกฤษ มหาวิทยาลัยพายัพ

: ปริญญาโท หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขายุทธศาสตร์การพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

: ปริญญาโท สาขาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยกรุงเทพธนบุรี

ประวัติการทำงาน : เทศบาลตำบลแม่ปูคา อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่

ผลงานทางวิชาการ : ธนพร เรือนคำ, การท่องเที่ยวเชิงพุทธตามคัมภีร์ใบลานพระเจ้าเลียบโลกในจังหวัดเชียงใหม่ . (2564).วารสารปณิธาน ภาควิชาปรัชญาและศาสนา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 17 (2), 203-232.

: ธนพร เรือนคำ, อุเทน ลาพิงค และประทีป พืชทองหลาง. (2565). วัดเชียงมั่น: การพัฒนาตามหลักสัปปายะเพื่อสงเสริมการทองเที่ยวเชิงพุทธศาสนาในจังหวัดเชียงใหม. วารสารสหวิทยาการวิจัยและวิชาการ, 2 (3), 121-136.

สถานที่ทำงานปัจจุบัน : เทศบาลตำบลแม่ปูคา อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่239 หมู่ 3 ต.แม่ปูคา อ.สันกำแพง จ.เชียงใหม่ 50130